

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή



Η ιστορία των μουσείων στην Ελλάδα. Μια κριτική ιστορική αναδρομή με έμφαση στα αρχαιολογικά μουσεία. Μελέτες περιπτώσεων: Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης

Αντώνιος Παρασκευόπουλος

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Δρ. Ευδοξία Μπανιωτοπούλου

Ιανουάριος 2018

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η ιστορία των μουσείων στην Ελλάδα. Μια κριτική ιστορική αναδρομή με έμφαση στα αρχαιολογικά μουσεία. Μελέτες περιπτώσεων: Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης

Αντώνιος Παρασκευόπουλος

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Δρ. Ευδοξία

Μπανιωτοπούλου

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιανουάριος 2018

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή έχει σαν κεντρικό θέμα την κριτική θεώρηση της γέννησης, και της εξελικτικής πορείας του θεσμού των μουσείων στην Ελλάδα. Εστιάζουμε στα αρχαιολογικά μουσεία, και εξετάζουμε εκ παραλλήλου και συγκριτικά το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (εφεξής ΕΑΜ), και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης (εφεξής ΝΜΑ). Ο θεσμός του μουσείου εξετάζεται αρχικά μέσα από τις διαδικασίες διαμόρφωσής του στην Δυτική Ευρώπη, από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Παρουσιάζονται οι διεργασίες μετατροπής μιας ιδιωτικής φύσης δραστηριότητας σε μια δομή υπό κρατική αιγίδα που εξυπηρετεί και ενισχύει την εθνική ταυτότητα του κάθε έθνους, ενώ λειτουργεί συνάμα και ως χώρος προβολής αισθητικών προτύπων και αντίστοιχων αντιλήψεων. Παρουσιάζεται το χρονικό ίδρυσης και λειτουργίας των μουσειακών υποδομών στην Ελλάδα, η οποία είναι αρχικά άρρηκτα συνδεδεμένη με την αναγκαιότητα φύλαξης και διατήρησης των κινητών μνημείων του παρελθόντος. Σταδιακά, η ύπαρξη των μουσείων σχετίστηκε άμεσα με τις εθνικές επιδιώξεις και κυρίαρχες ιδεολογίες, με την ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και με τη συμβολή στην βελτίωση της εικόνας της πόλης.

Summary

This master thesis has as main subject the critical view of the birth and the evolution of the institution of museums in Greece. We are focusing at the archaeological museums and looking into parallel and comparing the National Archaeological Museum (as of now EAM) and the New Acropolis Museum (as of now NMA). The institution of museum is examined in first place through the procedures of its configuration in Western Europe at the second half of 18th century. We present the processes of the transformation of a private activity into a structure under the state aid that serves and strengthens the national identity of each nation while it functions as a space for the protection of aesthetic standards and equivalent concepts. We present the chronicle of the establishment and function of the museums in Greece which is in first place indissolubly connected with the need to preserve and maintain the movable monuments of the past. Gradually, the existence of museums was directly linked to national aspirations and major ideologies as well as to the strengthening of national identity and by helping the improvement of the image of the city.

Ευχαριστίες

Για τη συμβολή τους στην εκπόνηση της παρούσας διατριβής θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου δρα. Ευδοξία Μπανιωτοπούλου για την υπομονή της και την καίρια καθοδήγησή της. Επίσης, όλους τους καθηγητές με τους οποίους συνεργάστηκα κατά τη διάρκεια αυτού του μεταπτυχιακού και τον ακαδημαϊκό υπεύθυνο κύριο Δερμεντζόπουλο. Όλοι τους συνέβαλαν στο να αποτελέσει το «ταξίδι» αυτό μια ενδιαφέρουσα και διδακτική εμπειρία. Επίσης τους κυρίους Σπυρίδωνα Θερμό, αρχαιολόγο – ξεναγό, τον κύριο Μιλτιάδη Λουιζίδη, αρχαιοφύλακα του Επιγραφικού Μουσείου και τον Δρ. Κώστα Πασχαλίδη, αρχαιολόγο – επιμελητή του Ε.Α.Μ., διότι μέσω των συνομιλιών μαζί τους αντλήθηκαν σημαντικές πληροφορίες και υλικό. Τέλος, τη σύζυγο μου και την κόρη μου για την υπομονή τους και τη δύναμη που μου έδιναν καθ'όλη τη διάρκεια αυτού του μεταπτυχιακού.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1. Ο θεσμός των μουσείων στην Ευρώπη.....	5
1.1 Η γέννηση των μουσείων.....	5
1.2 Τα μουσεία στις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα.....	8
1.3 Τα μουσεία μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	10
Κεφάλαιο 2. Εθνική κληρονομιά και μουσεία στην Ελλάδα.....	16
2.1 Η μέριμνα για τις αρχαιότητες την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης.....	16
2.2 Η εποχή Καποδίστρια και το πρώτο Κρατικό Μουσείο....	19
2.3 Η εποχή Όθωνα.....	20
2.4 Τα ελληνικά μουσεία από τα τέλη του 19 ^{ου} αιώνα μέχρι το Μεσοπόλεμο.....	23
2.5 Τα ελληνικά μουσεία από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και σήμερα.....	26
Κεφάλαιο 3. Τα Αθηναϊκά Μουσεία.....	32
3.1 Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.....	32
3.2 Το Μουσείο της Ακρόπολης.....	43
Κεφάλαιο 4. Ο ρόλος του ΕΑΜ και του ΝΜΑ στην πόλη της Αθήνας.....	54
4.1 City Branding & Cultural Clustering.....	54
4.2 Η συμβολή των δύο μουσείων στην εικόνα της πόλης...	57
4.3 Το νομικό πλαίσιο ΕΑΜ και ΝΜΑ.....	65
4.4 Διαπιστώσεις από την επίσκεψη στα δύο μουσεία.....	67
Επίλογος	70
Βιβλιογραφία.....	73
Παράρτημα.....	79

Εισαγωγή

Το μουσειακό φαινόμενο αποτελεί αναμφίβολα τμήμα της δημιουργίας, της ιστορίας, της φιλοσοφίας της γνώσης. Τα μουσεία με την μορφή που υπάρχουν σήμερα και ακόμη και με τα γνωρίσματα που είχαν όταν πρωτοεμφανίσθηκαν ως οργανωμένες δομές συλλογής αντικειμένων, εκφράζουν μια ουσιαστική ανθρώπινη ανάγκη, αυτή του συλλέγειν.¹ Το σύγχρονο μουσείο είναι ένα καθαρά ευρωπαϊκό φαινόμενο που εξαπλώθηκε στην συνέχεια στον υπόλοιπο κόσμο. Η συλλογή αντικείμενων συνιστά την πρωταρχική διαδικασία πάνω στην οποία δομήθηκε το μουσείο και η προαγωγή της «γνώσης» αποτελεί μια διαχρονική σταθερά, η οποία όμως δεν υπηρετείται με αμετάβλητο τρόπο. Τις τελευταίες δεκαετίες ο ρόλος, ο προσανατολισμός και η οργάνωση των μουσείων έχει αλλάξει ριζικά. Η προσοχή επικεντρώνεται στον επισκέπτη, ενώ αρκετά μουσεία στρέφονται προς τα επιχειρηματικά πρότυπα, υιοθετώντας τις πρακτικές του μάρκετινγκ προκειμένου να γίνουν σύμβολα και πόλοι έλξης για τις πόλεις που βρίσκονται.

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι γίνει μια κριτική θεώρηση της ιστορίας των μουσείων στην Ελλάδα, με έμφαση στα αρχαιολογικά μουσεία, ερευνώντας δύο συγκεκριμένες περιπτώσεις μουσείων του ΕΑΜ και του ΝΜΑ. Το συγκεκριμένο θέμα πέρα από το προσωπικό ενδιαφέρον του γράφοντος λόγω επαγγελματικής ιδιότητας, αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο θεωρούμε πως υπάρχει χώρος να συμβάλουμε μέσω της δικής μας προσέγγισης και των συμπερασμάτων που θα οδηγηθούμε, στην περαιτέρω έρευνα και τις εξελίξεις του μουσειακού τομέα.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρούμε να απαντήσουμε μέσα από αυτή την εργασία αφορούν στο ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ιδρύθηκαν τα επιλεγμένα αρχαιολογικά μουσεία, το σκοπό της ίδρυσής τους και τους παράγοντες που συνέβαλαν στην εξέλιξη τους αλλά και

¹Pearce, S. (1992). *Museum objects and Collections: A Cultural Study*, Leicester and London. Leicester University press, σελ. 1-2.

ποια είναι η πραγματικότητα των Ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων σήμερα. Δεδομένου ότι αυτά αποτελούν πλέον έναν ζωντανό οργανισμό, που συμβαδίζει με τις ανάγκες και απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου, είναι σημαντικό να καταγραφούν και να μελετηθούν οι ιστορικές καταβολές, τους για να βελτιωθεί η κατανόηση της εξέλιξης τους ως αυτό το σημείο. Τα δύο μουσεία (ΕΑΜ και ΝΜΑ) εξετάζονται εκ παραλλήλου με σκοπό να βρεθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές στην ίδρυση και εξέλιξή τους και να γίνει κατανοητό για ποιους λόγους, κοινωνικοπολιτικούς και άλλους, εξελίσσονται με τον τρόπο που εξελίσσονται. Τέλος, το ερώτημα που προκύπτει και επιχειρούμε να απαντήσουμε, είναι το ποιος είναι ο ρόλος των δύο μουσείων, αλλά και η συμβολή τους στην Αθήνα του σήμερα και στον τουρισμό της πόλης και της χώρας.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μελετάμε το μουσειακό θεσμό στην Ευρώπη από τις απαρχές της εμφάνισής του, μέχρι σήμερα. Στην πρώτη ενότητα ερευνούμε τις συνθήκες, (χρονολογικές, κοινωνικές, πολιτικές), που συνέβαλαν στην ίδρυση των μουσείων στην Ευρώπη τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Κρίθηκε σκόπιμο να προηγηθεί η μελέτη της πορείας του μουσείου στην Ευρώπη, απ' όπου και ξεκίνησε ως θεσμός, πριν αναφερθούμε στην περίπτωση της Ελλάδας. Στη δεύτερη ενότητα μελετάμε το μουσειακό φαινόμενο στην Ευρώπη των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Στην Τρίτη ενότητα μελετάμε το μουσειακό φαινόμενο στην Ευρώπη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Η περίοδος αυτή, διακρίνεται από την ίδρυση οργανισμών αρμόδιων για την ίδρυση και μέριμνα των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα μουσεία που ιδρύονται από τη δεκαετία του 1970 και μετά, όπως θα δούμε εμπίπτουν σε ένα κανονιστικό πλαίσιο επαγγελματικό, με σαφείς προσανατολισμούς και επίκεντρο, πλέον, τον επισκέπτη, όχι τα αντικείμενα. Από την περίοδο αυτή και τους παράγοντες που συνέβαλαν στην ίδρυση τέτοιων μουσείων στην Ευρώπη είναι επηρεασμένο και το ΝΜΑ, ένα μουσείο της «νέας εποχής» με ένα κτίριο ορόσημο, η ίδρυση του οποίου, όπως θα δούμε, υποκινήθηκε από αίτια διαφορετικά από αυτά του ΕΑΜ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετάμε τον μουσειακό θεσμό στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας. Ξεκινάμε από το σύνολο των μέτρων προστασίας των αρχαιοτήτων από τις προεπαναστατικές κυβερνήσεις, μέχρι την πρώτη οργανωμένη σύσταση μουσείου στην Ελλάδα από τον Καποδίστρια. Η ουσιαστική δημιουργία μουσειακών εγκαταστάσεων στην Ελλάδα συνδέεται με την εποχή του Όθωνα. Η δομή, η λειτουργία, η δημιουργία και νομική σύσταση των μουσείων της Ελλάδος από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μελετώνται επίσης σε αυτό το κεφάλαιο.

Το δεύτερο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη μελέτη του μουσειακού θεσμού στην Ελλάδα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Επισημαίνεται ο συνολικός ρόλος που διαδραματίζουν τα μουσεία στο πολιτιστικό γίγνεσθαι της χώρας τα τελευταία χρόνια, οι αλλαγές και οι διαφοροποιήσεις στο τρόπο λειτουργίας τους σε σχέση με το παρελθόν, καθώς και ο βαθμός ενσωμάτωσης των νέων επιστημονικών τάσεων στον χώρο των μουσείων.

Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας αφορά στη μελέτη του ιστορικού και κοινωνικοπολιτικού πλαισίου μέσα στο οποίο ιδρύθηκαν τα δύο επιλεγμένα αρχαιολογικά μουσεία (ΕΑΜ και ΝΜΑ), στον σκοπό της ίδρυσής τους και στους παράγοντες που συνέβαλαν στην εξέλιξη και λειτουργία τους μέχρι σήμερα. Με δεδομένη την χρονική απόκλιση ίδρυσής τους και τη διαφορετική εποχή την οποία εκπροσωπούν πραγματοποιείται σύγκριση ομοιοτήτων και διαφορών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετάται η δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησης των επιταγών της σύγχρονης μουσειακής προσέγγισης και συνολικά ο ρόλος που διαδραματίζουν τα δύο μουσεία στον αστικό ιστό της πόλης της Αθήνας. Εξετάζουμε την ταυτότητα τόπου που δημιουργούν το ΕΑΜ και ΝΜΑ για την Αθήνα και επίσης τη συμβολή τους στον τουρισμό της πόλης.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία ως προς το θεωρητικό σκέλος βασίζεται στη βιβλιογραφική μελέτη ελληνόγλωσσων και ξενόγλωσσων τίτλων σχετικά με την ιστορία των μουσείων. Ειδικότερα,

χρησιμοποιήθηκαν μελέτες, που αναφέρονται στην περίπτωση της Ελλάδας, την έκθεση των αρχαιοτήτων στον Ελλαδικό χώρο και την ιστορία των δύο υπό εξέταση μουσείων. Επίσης πραγματοποιήθηκε έρευνα στον τύπο για άρθρα και στοιχεία σχετικά με τα δύο μουσεία και διαδικτυακή έρευνα στους ιστοτόπους τους και στον ιστότοπο του Υπουργείου Πολιτισμού και του Υπουργείου Τουρισμού.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ως προς το ερευνητικό σκέλος της εργασίας, περιλαμβάνει συνεντεύξεις με εργαζόμενους του χώρου, καθώς και με ιδιώτες ξεναγούς. Μελετήθηκαν και αναλύθηκαν στοιχεία για τα δύο μουσεία από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) και από τους ετήσιους απολογισμούς του ΝΜΑ. Επίσης πραγματοποιήθηκε διαγνωστική επίσκεψη στους χώρους των μουσείων και στην περιοχή γύρω από αυτά για επιτόπια παρατήρηση και εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τον ρόλο τους σήμερα και τη συμβολή τους στην εικόνα της πόλης της Αθήνας.

Κεφάλαιο 1

Ο θεσμός των μουσείων στην Ευρώπη

Σε αυτή την ενότητα θα αναφερθούμε στη γέννηση του μουσειακού θεσμού στην Ευρώπη. Παρόλο που το θέμα της εργασίας αυτής είναι η περίπτωση της Ελλάδας και τα ελληνικά μουσεία, δε θα μπορούσαμε να μην μελετήσουμε τα πρώτα ευρωπαϊκά μουσεία και τις συνθήκες που συνέβαλαν στην ίδρυσή τους, έτσι ώστε να διακρίνουμε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις, κάνοντας μια κριτική θεώρηση. Άλλωστε, τα πρώτα ελληνικά μουσεία ανήκουν στην ευρύτερη ιστορία των σύγχρονων αντίστοιχων ευρωπαϊκών – αν και τα Ελληνικά, όπως το ΕΑΜ είναι χρονολογικά μεταγενέστερα – και αποτελούν απόρροια της γενικότερης τάσης για ίδρυση μουσείων εθνικού χαρακτήρα, επηρεασμένα από τις ιδέες του Διαφωτισμού και άλλων κινημάτων.

1.1 Η γέννηση των μουσείων

Ετυμολογικά η λέξη μουσείο παραπέμπει στις Μούσες. Στην ελληνική αρχαιότητα το μουσείο ήταν κυρίως ιερός χώρος προς τιμήν των Μουσών, οι οποίες προστάτευαν τα γράμματα και τις τέχνες. Την περίοδο της Αναγέννησης ο όρος μουσείο χρησιμοποιείται στη Φλωρεντία τον 15ο αιώνα για να περιγράψει την πλούσια συλλογή του Λαυρέντιου των Μεδίκων. Τον 16ο και 17ο αιώνα με τις ανακαλύψεις των νέων κόσμων, έχουμε στην Ευρώπη την ανάπτυξη συλλογών από ηγεμόνες και πλούσιους ιδιώτες με καλλιτεχνικά εκθέματα, εκθέματα από τη φύση και αξιοπερίεργα αντικείμενα. Το 18ο και 19ο

αιώνα έχουμε την ίδρυση των πρώτων, ανοιχτών στο κοινό, μουσείων. Οι συλλογές μετατρέπονται από ιδιωτικές σε δημόσιες και έτσι τίθενται τα θεμέλια για τα πρώτα ευρωπαϊκά μουσεία όπως το Ashmolean της Οξφόρδης. Οι κοινωνικές και ιδεολογικές εξελίξεις της εποχής βοηθούν στο μετασχηματισμό του ρόλου του μουσείου.²

Το πνευματικό κίνημα του Διαφωτισμού με γνώρισμα την εξιδανίκευση της επιστήμης και την υιοθέτηση ως υπέρτατης αξίας του ορθού λόγου μακριά από την επιρροή της θρησκείας, συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη των μουσειακών δομών, καθώς αυτές προσέφεραν μέσω των εκθεμάτων τους, τις απαραίτητες απαντήσεις στα κελεύσματα τους. Τα μεταγενέστερα κινήματα του Κλασικισμού και του Ρομαντισμού ενίσχυσαν την διαδικασία ίδρυσης μουσείων. Ο μεν Κλασικισμός ενσάρκωσε το ιδεώδες του ορθολογικού ουμανισμού του Διαφωτισμού και του δημοκρατικού ιδεώδους, ο δε Ρομαντισμός το στοιχείο της υπερβατικότητας της ανθρώπινης υπόστασης και συνάμα, έδωσε σάρκα και οστά σε ζητήματα όπως η φυλετική καταγωγή και η εθνική ταυτότητα.³ Το κίνημα του Ρομαντισμού φέρνοντας στο προσκήνιο την έννοια του έθνους και της εθνικής ταυτότητας, επηρέασε τις ιδιωτικές συλλογές, οι οποίες αποτελούσαν πλέον εθνικό κεφάλαιο και γίνονταν προσιτές σε ευρύτερο κοινό. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Βρετανικό Μουσείο και το Μουσείο του Λούβρου, που συγκέντρωσαν ιδιωτικές συλλογές και τις άνοιξαν στο λαό, προβάλλοντας τα αντικείμενα των συλλογών τους ως τεκμήρια εθνικής περηφάνιας, παράδοσης και ταυτότητας.⁴

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα ο θεσμός του μουσείου είχε καθιερωθεί και άρχισε να προβάλλεται ως ένας χώρος διαμόρφωσης της εθνικής συνείδησης των πολιτών, καθώς και ως χώρος διατήρησης της πολιτισμικής κληρονομιάς της κάθε χώρας. Στο πλαίσιο του κινήματος του Νεοκλασικισμού και της αναβίωσης της αρχαιοελληνικής Τέχνης στη Γαλλία και την Γερμανία, τα

² Παπαϊωάννου, Γ. & Στεργιάκη, Α., (2013). *Σχολείο - Μουσείο - Ψηφιακός κόσμος. Σύνοψη ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών.* Ρόδος, σελ. 33-35.

³ Τζώνος, Π. (2007). *Μουσείο και Νεωτερικότητα.* Αθήνα: Παπασωτηρίου, σελ. 31-33.

⁴ Παπαϊωάννου & Στεργιάκη, ό.π.

μουσεία κατασκευάζονταν σύμφωνα με την αρχαιοελληνική αρχιτεκτονική με σκοπό να προκαλέσουν δέος και θαυμασμό. Έτσι, στην Γερμανία το μουσείο ονομαζόταν «Tempel der Kunst», δηλαδή ναός της Τέχνης.⁵

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, χωροταξικά τα μουσεία φιλοξενούνταν σε χώρους που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με την εκτελεστική εξουσία. Όπως τονίζει η Michaela Giebelhausen,⁶ αναφερόμενη στα παραδείγματα των μουσείων του Λούβρου και του Βατικανού, η σύστασή τους συνδεόταν με το κύρος του θεσμού της βασιλείας και η επίσκεψή τους έμοιαζε με την παραχώρηση κάποιου προνομίου, παρά με την κατοχύρωση κάποιου κοινωνικού δικαιώματος. Η θέση αυτή βασίζεται στο γεγονός πως το Λούβρο, παρά την ίδρυσή του ελάχιστα χρόνια μετά την Γαλλική Επανάσταση, στελεχώθηκε με τμήματα των βασιλικών συλλογών που εκτίθονταν περιοδικά στο Παλάτι του Λουξεμβούργου από το 1750, και πως εκεί τέλεσε ο Ναπολέων το δεύτερο γάμο του με την Μαρία Λουίζα, κόρη του Αυστριακού Αυτοκράτορα, το 1810.

Οι εκστρατείες του Γάλλου αυτοκράτορα -ιδιαίτερα η Ιταλική εκστρατεία το 1797- που συνοδεύτηκαν από λεηλασία έργων τέχνης και αρχαιοτήτων και τη μεταφορά τους στον Λούβρο, αποτέλεσαν την αφορμή για την λήψη των πρώτων μέτρων προστασίας των πολιτισμικών αγαθών. Συγκεκριμένα, στο Συνέδριο της Βιέννης το σύνολο των έργων που πήρε ο Ναπολέων επέστρεψε στις ρίζες του.⁷ Το γεγονός αυτό όχι μόνο θεμελίωσε τον θεσμό του μουσείου ως χώρο διαφύλαξης θησαυρών, αλλά και το μετέτρεψε σταδιακά σε σύμβολο διασφάλισης και ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας.

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα τα νεόκτιστα μουσεία της εποχής σχεδιάζονταν με πρότυπο τις κυρίαρχες αρχιτεκτονικές τάσεις της εποχής που

⁵Κόκκου, Α. (2009). (επανάδοση). *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*. Αθήνα: Καπόν, σελ. 11-14.

⁶Giebelhausen, M. *Museum Architecture: A brief history*, στο MacDonald, Sh. (2006) (ed). *A companion to Museum Studies*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, σελ. 223-225.

⁷ Giebelhausen, ό.π., σελ. 225-233.

έχουν πηγή έμπνευσης την Αρχαία Ελλάδα.⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε το ΕΑΜ, ένα μουσείο καθαρά εθνικού χαρακτήρα, δεδομένου του ότι προοριζόταν να συγκεντρώσει και να στεγάσει τα αριστουργήματα της ελληνικής τέχνης από όλη την επικράτεια. Το ΕΑΜ αρχιτεκτονικά αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα του νεοκλασικού ρυθμού τόσο εξωτερικά με την χαρακτηριστική του πρόσοψη, όσο και εσωτερικά με τις επιμήκεις και ιδιαίτερα μεγάλου ύψους αίθουσες του, έργο του Γερμανού αρχιτέκτονα Ernst Ziller.⁹

Η έννοια του μουσείου προσδιορίστηκε για πρώτη φορά στην Αμερική, το 1889, από τον Georges Brown Goode. Ο ορισμός είναι ο ακόλουθος: *«το μουσείο είναι ένας οργανισμός που ασχολείται με τη συλλογή διδακτικών θεμάτων, το καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύεται από κάποιο πολύ καλά επιλεγμένο δείγμα»*. Αργότερα, το 1895, ολοκλήρωσε τη διατύπωσή του λέγοντας ότι *«το μουσείο είναι ένας οργανισμός που διαφυλάσσει όσα αντικείμενα απεικονίζουν καλύτερα τα φυσικά φαινόμενα, τις τέχνες και τον πολιτισμό του ανθρώπου με σκοπό τον πλουτισμό των γνώσεων, τον διαφωτισμό και την πολιτισμική του ανύψωση»*.¹⁰

1.2 Τα μουσεία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Τα μουσεία κατά τον 18^ο-19^ο αι. έχουν ως γνωστικά αντικείμενα την τέχνη, την αρχαιολογία, τις φυσικές επιστήμες και την ιστορία. Εξειδικεύονται, όμως, ολοένα και περισσότερο και αντανακλούν την αυξανόμενη αντίληψη του θεσμού του μουσείου ως μαθησιακού/εκπαιδευτικού. Έτσι λοιπόν έχουμε τα Μουσεία Τέχνης, τα Αρχαιολογικά Μουσεία, τα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας και τα

⁸Giebelhausen, ό.π., σελ. 225-233 χαρακτηριστικά παραδείγματα «νέων μουσείων» είναι αυτά του Μονάχου προς τιμήν του βασιλιά Λουδοβίκου, του Πράδο της Ισπανίας και του Βερολίνου όπου φιλοξενείται ο βωμός της Νίκης από την Πέργαμο.

⁹Σκαλτσά, Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα. Θεωρία και πράξη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου*, Θεσσαλονίκη 21-24/11/97. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον, σελ.73.

¹⁰Ο Georges Brown Goode υπήρξε ένας από τους πρώτους διαχειριστές του Ιδρύματος Σμιθσόνιαν. Μια πιο ενδελεχής ματιά στο έργο και τις ιδέες του βρίσκεται στα ακόλουθα κείμενα: Rydell, R. *World Fairs and Museums* στο MacDonald, Sh. (2006) (ed). *A companion to Museum Studies*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd. σελ. 135-151.

Ιστορικά Μουσεία που ιδρύονται τον 19^ο αιώνα καθώς και τα Εθνολογικά Μουσεία και τα Μουσεία Τεχνολογίας που ιδρύονται τον 20^ο αιώνα.¹¹

Αυτό που κληροδοτεί αναμφίβολα ο 19^{ος} αιώνας στον χώρο των μουσείων, είναι η έκφραση μιας συστηματικής προσπάθειας οργάνωσης των συλλογών με συντεταγμένο τρόπο, αλλά και την επιρροή των πολιτικών και ιδεολογικών εξελίξεων, που σχετίζονται με την δημιουργία εθνικής ταυτότητας σε διαφορετικές περιοχές της Ευρώπης.¹² Το μουσείο συνιστά τον χώρο όπου το κυριαρχούμενο τμήμα όφειλε, να αντιληφθεί και να αποδεχθεί τον φυσικό χαρακτήρα των ταξικών διαφορών. Αυτό υλοποιείται μέσω της ερμηνείας και διαχείρισης των εκθεμάτων, η οποία διακρίνεται από σχολαστικότητα, ταξινομική διάταξη και μεταδίδει μια γραμμική εικόνα του φυσικού κόσμου και της κοινωνίας.¹³

Η απαρχή του 20^{ου} αιώνα βρίσκει τις δυτικές κοινωνίες σε μια μεταβατική φάση. Βρισκόμαστε στο μεταίχμιο ανάμεσα στην πρώτη και δεύτερη τεχνολογική επανάσταση, όπου οι απαντήσεις στα μυστήρια του κόσμου σε όλα τα γνωστικά πεδία επιδιώκονται να δοθούν με επιστημονικές θεωρίες, οι οποίες αδυνατούν να αποκαλύψουν και να αναδείξουν μια νέα σφαιρική αντίληψη. Την περίοδο αυτή, η ιστορικοιστική αντίληψη της τέχνης με το διδακτισμό και τον ωφελιμισμό της τίθεται σε αμφισβήτηση. Το γεγονός αυτό έχει προεκτάσεις και στη μουσειολογική αντίληψη. Τώρα η παρουσίαση των εκθεμάτων επηρεάζεται από κριτήρια αισθητικού χαρακτήρα, σε μια αναζήτηση αρμονικής διάταξης που να αναδύει αυτοτελή αισθητική ποιότητα. Πρακτικά αυτό εκφράζεται με την μετάβαση από τον διακοσμητικό τρόπο έκθεσης των συλλογών, στην έκθεση με ιστορικό - διδακτικό χαρακτήρα, με την παράθεση των συλλογών με κριτήρια χρονολογικά, από παλαιότερο προς το πιο σύγχρονο, έτσι ώστε να αναδεικνύεται και η «πρόοδος» της τέχνης.¹⁴

¹¹Ορφανίδη, Α. (2006). *Εισαγωγή στη μουσειολογία και στην προληπτική συντήρηση*. Αθήνα: Καρδαμίτσας, σελ. 10-13.

¹²Οικονόμου, Μ. (2003) *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*. Αθήνα: Κριτική. σελ 43.

¹³ Τζώνος, ό.π., σελ. 34-36.

¹⁴ Τζώνος, ό.π., σελ. 36-38.

Στα καπιταλιστικά κράτη των αρχών του 20ού αι. και του Μεσοπολέμου, ιδίως μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, στα καταστατικά των μουσείων διακρίνονται καθαρά δύο τάσεις: στην Ευρώπη (πλην Αγγλίας) και στη Σοβιετική Ένωση τα μουσεία είναι κρατικά, ενώ στην Αμερική τη βάση αποτελούν οι μαϊκήνες και οι μέτοχοι. Τα ευρωπαϊκά μουσεία ιδρύονται από δημόσιους φορείς, αλλά και από ιδιωτικές επιστημονικές εταιρείες και στη συνέχεια απορροφώνται από τα κράτη. Στην Αμερική τα μουσεία τέχνης και επιστημών με μορφή επιχείρησης πληθαίνουν, ως αποτέλεσμα του ελεύθερου ανταγωνισμού. Τα μουσεία αυτά διοικούνται δημοκρατικά από συμβούλιο μετόχων.¹⁵ Από αυτήν την περιρρέουσα τάση στην Ευρώπη επηρεάζεται και η Ελλάδα, τα μουσεία της οποίας την εποχή αυτή είναι αμιγώς δημόσιου χαρακτήρα όπως θα δούμε εκτενέστερα και στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας.

1.3 Τα μουσεία μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ξεκινά μια συστηματική προσπάθεια οριοθέτησης των ζητημάτων που άπτονται της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μουσειακών δομών ειδικότερα. Στο πλαίσιο ίδρυσης του Ο.Η.Ε για ζητήματα εκπαίδευσης, τέχνης και πολιτισμού με ειδικό μουσειακό τμήμα, ιδρύεται η UNESCO, η οποία εκδίδει και το περιοδικό *Museum*. Το 1947 ιδρύεται το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) μέσα στην UNESCO, με αντιπροσώπους όλων των ειδών μουσείων. Ασχολείται, εκτός από τα μουσεία, και με τη μουσειακή δομή των βιβλιοθηκών, των αρχείων και των φυσικών πάρκων. Το ICOM στην 11^η Γενική του Διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1960 έδωσε τον ακόλουθο ορισμό του μουσείου: «*Η λέξη μουσείο αναφέρεται σε κάθε μόνιμο φορέα που έχει ιδρυθεί για κοινωφελείς σκοπούς ώστε να συντηρεί, να μελετά, να προβάλλει με ποικίλα μέσα, αλλά κυρίως να εκθέτει, για να επιμορφώνει το κοινό ένα σύνολο στοιχείων πολιτισμικής αξίας: συλλογές έργων τέχνης, ιστορικές, επιστημονικές, τεχνολογικές, ζωολογικούς και βοτανικούς κήπους, ενυδρεία*».¹⁶

¹⁵ Ορφανίδη, ό.π., σελ. 10-14.

¹⁶ Ορφανίδη, ό.π., σελ. 5.

Το 1975 ο ICOM διατυπώνει ένα νέο ορισμό του μουσείου, ο οποίος είναι ακόμη και σήμερα σε ισχύ: «Μουσείο είναι ένα μόνιμο ίδρυμα, μη κερδοσκοπικό, για την υπηρεσία και την εξέλιξη της κοινωνίας, ανοικτό στο κοινό, που ασχολείται με έρευνες σχετικά με τα υλικά κατάλοιπα του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, τα οποία αποκτά, συντηρεί, κοινοποιεί και βασικά εκθέτει, με σκοπό τη μελέτη, τη μόρφωση και την απόλαυση. Στον ορισμό αυτόν ανταποκρίνονται, εκτός των μουσείων, τα ινστιτούτα συντήρησης και οι galleries εκθέσεων που εξαρτώνται από βιβλιοθήκες και αρχαιακά κέντρα, οι χώροι και τα μνημεία που χαρακτηρίζονται ως αρχαιολογικοί, εθνογραφικοί ή φυσικού κάλλους, καθώς και οι ιστορικές θέσεις και μνημεία που έχουν τη φύση μουσείων λόγω του τρόπου απόκτησης και συντήρησής τους, τέλος οι οργανισμοί που παρουσιάζουν ζώντα δείγματα ζωικών και φυτικών ειδών όπως ζωολογικοί και βοτανικοί κήποι, ενυδρεία, κτλ. καθώς επίσης τα φυσικά πάρκα, τα επιστημονικά κέντρα και τα πλανητάρια».¹⁷

Από τους δύο ορισμούς δεν υπάρχει μόνο χρονική διαφορά, αλλά και μια ουσιαστική διαφορά στο περιεχόμενό τους. Συγκεκριμένα, τα μουσεία σταδιακά μετατρέπονται από απλοί φύλακες, σε συντηρητές των συλλογών τους, αλλά επίσης συνιστούν θεσμούς που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση της κοινωνίας και της ανάπτυξης της. Χαρακτηριστικό της μετατόπισης του κέντρου βάρους από τα αντικείμενα στους ανθρώπους, είναι ότι στον παραπάνω ορισμό του ICOM, κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχικό, η έννοια του μουσείου δεν προσδιορίζεται με βάση τις συλλογές του, αλλά με βάση τις λειτουργίες του. Έμφαση δίνεται στον απώτερο σκοπό του, ο οποίος είναι να αποτελέσει έναν σύγχρονο θεσμό με επιστημονικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και αναπτυξιακό συγχρόνως ρόλο.¹⁸

Τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες η κρατική παρέμβαση στον πολιτιστικό τομέα αποκτά καθοριστική σημασία και έρχεται στο προσκήνιο η έννοια της

¹⁷Ορφανίδη, ό.π., σελ. 6.

¹⁸Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων*. Αθήνα: Σάκκουλας, σελ. 91.

πολιτιστικής πολιτικής. Το «δικαίωμα στην κουλτούρα» αναγνωρίζεται από την UNESCO σαν θεμελιώδες δικαίωμα του κάθε πολίτη και επομένως το κράτος οφείλει, να παράσχει στους πολίτες τα μέσα για την άσκηση αυτού του δικαιώματος.¹⁹ Τα μουσεία, συνεπώς, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής πολιτικής κάθε κράτους. Ο ορισμός της πολιτιστικής πολιτικής που δόθηκε από την UNESCO στη Διάσκεψη του 1969 είναι ο ακόλουθος: «είναι το σύνολο κοινωνικών, πρακτικών, συνειδητών και διακριβωμένων παρεμβάσεων ή μη παρεμβάσεων που έχουν στόχο την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αγαθών με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρώπινων πόρων, που μια δεδομένη κοινωνία διαθέτει σε μια ορισμένη στιγμή. Κι ακόμη η πολιτική αυτή πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με την διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη».²⁰

Το μουσείο, όπως γίνεται κατανοητό, είναι ένας από τους βασικούς θεσμούς πάνω στους οποίους είναι δυνατόν να υλοποιηθούν οι αρχές της πολιτιστικής ανάπτυξης. Συνεπώς, και η ίδια η μορφή του έχει αλλάξει συμβαδίζοντας κατά κάποιο τρόπο με το νέο κοινωνικό γίγνεσθαι. Ένα από τα γνωρίσματα του μουσείου που το κρατούσε σε απόσταση από το ευρύ κοινωνικό σύνολο μέχρι και το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα εντοπίζεται στον τρόπο παρουσίασης των συλλογών που καθιστούσαν τον επισκέπτη παθητικό, μη παρέχοντάς του καμία ουσιαστική δυνατότητα συμμετοχής σε κανένα επίπεδο με το μουσείο και τα εκθέματα του.²¹

Η σύγχρονη μουσειολογία, λοιπόν, απορρέουσα από την πολιτιστική αποστολή του μουσείου, βασίζεται σε μια διευρυμένη αντίληψη του μουσειακού κοινού και των καθηκόντων του μουσείου απέναντί του. Σύμφωνα με αυτήν, το μουσείο οφείλει πρωταρχικά να επικεντρώνεται στην καθοδήγηση και τη μόρφωση, παρά στη διοίκηση και στην ανιαρή επεξήγηση. Το έργο του είναι δημόσιο λειτούργημα και τα δημόσια μουσειακά προγράμματα αποδίδουν μόνον όταν

¹⁹Κόνσολα, Ν. (2006). *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 25.

²⁰Κόνσολα, ό.π., σελ.27.

²¹Βουδούρη, ό.π., σελ. 93.

παρέχουν καθοδήγηση για το μέλλον, παρά επιλεκτική ερμηνεία γεγονότων και δραστηριοτήτων του παρελθόντος. Με τον τρόπο αυτό συμβάλλει στη λύση κοινωνικών προβλημάτων των λαών, όχι μόνο των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών, αλλά κυρίως των υπό ανάπτυξη και των υπανάπτυκτων.²²

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, εμφανίζεται η «Νέα Μουσειολογία», η οποία επικεντρώνει την προσοχή της στον εκδημοκρατισμό των μουσείων. Η Νέα Μουσειολογία ενδιαφέρεται για το μουσείο ως θεσμό και ως εκθεσιακή πρακτική, που προσεγγίζει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις ενός πολυδιάστατου και πολυπληθούς κοινού. Ταυτόχρονα την περίοδο αυτή, στις ανεπτυγμένες κυρίως χώρες υπό την επίδραση της αύξησης του ανταγωνισμού για την κάλυψη του ελεύθερου χρόνου, αλλά και της ολοένα μειούμενης κρατικής χρηματοδότησης, εμφανίζεται ένας τύπος μουσείων προσανατολισμένων στην αγορά και στις επιταγές του μάρκετινγκ.²³

Η στροφή των μουσείων προς τις μεθόδους του μάρκετινγκ αποσκοπεί στην πραγματοποίηση εσόδων προκειμένου να μπορέσουν να υλοποιήσουν την αποστολή τους, διατηρώντας τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα τους. Είναι ωστόσο γεγονός ότι, παρόλο που έχουν ήδη περάσει αρκετά χρόνια από την πρώτη διατύπωση συγκεκριμένων απόψεων για τα αίτια της κρίσης των μουσείων, και την αναζήτηση νέων τρόπων χειρισμού των θεμάτων που άπτονται της μουσειακής πράξης, η πεποίθηση ότι η επιβίωση του μουσείου είναι άμεσα συνυφασμένη με καίριες αλλαγές που πρέπει να γίνουν σε αυτό, δε βρίσκει σύμφωνους όλους τους ασχολούμενους με αυτό.²⁴

Οι θέσεις που υποστηρίζονται είναι πως μπροστά σε μια εποχή που αλλάζει, όπως η σημερινή, το μουσείο έχει τρεις επιλογές: πρώτον, να παραμείνει όπως ήταν, αγνοώντας τις κοινωνικές αλλαγές. Με αυτή την επιλογή όμως, κατά πάσα πιθανότητα, όπως συμβαίνει πάντα, οι δυνάμεις της αλλαγής θα αποβάλουν ως

²²Fyfe, G. *Sociology and the social aspects of museum*. Στο MacDonald, Sh. (2006) (ed), *A companion to Museum Studies*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, σελ. 33-46.

²³Βουδούρη, ό.π.

²⁴Χουρμουζιάδη, Α. (2006). *Το ελληνικό μουσείο, ο εκθέτης, το έκθεμα, ο επισκέπτης*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σελ. 115.

άχρηστο κάθε απαρχαιωμένο θεσμό. Δεύτερον, να σπεύσει να απαντήσει στις κατηγορίες ότι πρόκειται για έναν αριστοκρατικό θεσμό που δεν απευθύνεται στο ευρύ κοινό, και να υιοθετήσει άκριτα τις μεθόδους των ανταγωνιστών του (π.χ. των θεματικών πάρκων τύπου Ντίσνεϋλαντ). Πολύ πιθανό, όμως, η προσαρμογή αυτή να γίνει σε βάρος άλλων βασικών στόχων του και να χαρακτηριστεί ως μια άνευ όρων παράδοση στους επικριτές του παραδοσιακού μουσείου. Τρίτον να επαναπροσδιορίσει συνολικά το ρόλο και τον τρόπο λειτουργίας του, με στόχο ένα νέο μουσείο για ένα νέο κόσμο.²⁵

Σε αυτό το κεφάλαιο κάναμε μια ιστορική αναδρομή του μουσειακού φαινομένου στην Ευρώπη από τον 18^ο αιώνα και έπειτα. Ο λόγος που προσεγγίσαμε έτσι το θέμα της εργασίας είναι προκειμένου να μπορέσουμε να θέσουμε το EAM - το οποίο αποτελεί και την πρώτη από τις δύο υπό μελέτη περιπτώσεις που θα ασχοληθούμε στο τρίτο κεφάλαιο - στο πλαίσιο της δημιουργίας του κατά τα Ευρωπαϊκά πρότυπα.

Στη συνέχεια αναφερθήκαμε στα μουσεία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στην περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κρίθηκε σκόπιμο να διαχωρίσουμε το α' από το β' μισό του 20^{ου} αιώνα στη μελέτη μας. Ο λόγος είναι ότι μετά το τέλος του πολέμου, έχουμε την ίδρυση πολλών οργανισμών (O.H.E, UNESCO, ICOM), οι οποίοι θέτουν συγκεκριμένα κανονιστικά πλαίσια που άπτονται των μουσείων, ενώ ταυτόχρονα μεριμνούν για την εύρυθμη λειτουργία τους, έχοντας υποστηρικτικό ρόλο. Συνεπώς, τα μουσεία που ιδρύονται από αυτή τη χρονική περίοδο και έπειτα, εμπίπτουν στους κανόνες αυτούς και σε ένα πλαίσιο πιο επαγγελματικό, θα μπορούσε να ειπωθεί, σε σύγκριση με τα ιδρυθέντα μουσεία τον 18^ο, 19^ο, και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Οι επιταγές, εξάλλου της Νέας Μουσειολογίας και της Πολιτιστικής Πολιτικής επηρέασαν την ίδρυση των μουσείων στην Ευρώπη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Από αυτά τα στοιχεία επηρεάστηκαν και τα Ελληνικά μουσεία που ιδρύθηκαν αυτή την περίοδο, όπως το ΝΜΑ το οποίο αποτελεί και την δεύτερη

²⁵Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 116.

από τις δύο υπό μελέτη περιπτώσεις με τις οποίες θα ασχοληθούμε στο τρίτο κεφάλαιο. Στο επόμενο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην περίπτωση της Ελλάδας και στις συνθήκες δημιουργίας και λειτουργίας των μουσείων στον Ελλαδικό χώρο.

Κεφάλαιο 2

Εθνική Κληρονομιά και Μουσεία στην Ελλάδα

2.1 Η μέριμνα για τις αρχαιότητες την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης

Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες είχαν πολύ λίγα μέσα στη διάθεσή τους για να υπερασπίσουν τα δικά τους και να διεκδικήσουν την εθνική τους κληρονομιά. Συχνά τα λείψανα του αρχαίου πολιτισμού τους, όπως αρχιτεκτονικά μέλη, γλυπτά και επιγραφές, είτε χρησιμοποιούνταν στην οικοδόμηση νέων κτισμάτων, είτε καταστρέφονταν για να επαναχρησιμοποιηθούν σαν υλικά, είτε υφαρπάζονταν από τους ξένους περιηγητές. Ακόμη, αναφέρονται περιπτώσεις πασάδων²⁶ που, εκμεταλλευόμενοι την αρχαιολατρία που επικρατούσε στην Ευρώπη εκείνη την εποχή, έκαναν ανασκαφές στα μέρη της επικρατείας τους για να πωλούν ή να δωρίζουν τα ευρήματά τους. Σε άλλες περιπτώσεις παραχωρούσαν σε ξένους διπλωμάτες φιρμάνια, που επέτρεπαν την ανασκαφή και συγκέντρωση των αρχαίων λειψάνων.²⁷

Κατά την περίοδο αυτή η ευρωπαϊκή Δύση, μέσα από σύνθετες διεργασίες, ενσωμάτωσε την ελληνική κληρονομιά. Η Ελλάδα δέσποζε ως η πατρίδα των τεχνών, το αισθητικό σχολείο της Ευρώπης. Στην ενσωμάτωση αυτή, οι

²⁶ Όπως ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων και ο γιός του Βελή Πασάς της Πελοποννήσου.

²⁷ Κόκκου, ό.π., σελ. 22-25.

ελληνικές αρχαιότητες θα αποτελέσουν μια σταθερή και κεντρική αναφορά.²⁸ Η Αθήνα, συνεπώς, αναδεικνύεται σε εστία της αρχαιόφιλης ευρωπαϊκής διανόησης. Για τον ελλαδικό χώρο, η κυριότερη επίδραση του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στη μέριμνα για τις αρχαιότητες, συνίσταται στο γεγονός ότι, αποτέλεσε την απαρχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και την πρώτη έμπνευση των Ελλήνων λογίων, ως προς τη διαφύλαξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο στόχο της πνευματικής ανάτασης που έθεταν οι Έλληνες διαφωτιστές σημαντικό ρόλο είχε η δημιουργία ενός πλαισίου προστασίας των αρχαιοτήτων. Τα αρχαία μνημεία αποτελούσαν άλλωστε την ορατή απόδειξη πως το αγωνιζόμενο για την ανεξαρτησία του νεοελληνικό κράτος, αντλεί τη νομιμοποίησή του από την άμεση σχέση του με την αρχαία Ελλάδα και, επομένως, η ανάγκη για τη διαφύλαξή τους είναι μεγάλη.

Ο Αδαμάντιος Κοραής υπήρξε η μορφή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού που εξέφρασε συγκροτημένα και συνολικά την άποψή του σχετικά με την διαφύλαξη των αρχαιοτήτων, ήδη από το 1807. Στις προτάσεις του πρωταρχικό ρόλο είχε η μέριμνα για τα χειρόγραφα αντίγραφα των αρχαίων κειμένων, βασική πηγή της ελληνικής αρχαιογνωσίας και η διαφύλαξη και ανάδειξη των αρχαιοτήτων. Πρότεινε παράλληλα την σύσταση ενός «Μουσείου», μιας κεντρικής συλλογής χειρογράφων, νομισμάτων και αρχαίων κειμηλίων.²⁹

Οι προτάσεις των διαφωτιστών και του Κοραή, ειδικότερα, για τη διάσωση των μνημείων έμειναν θεωρητικά και μόνο πρότυπα, χωρίς να υλοποιηθούν στην πράξη. Μια άλλη προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση έγινε από τη «Φιλόμουσο Εταιρεία», η οποία ιδρύθηκε στην Αθήνα την 1^η Σεπτεμβρίου του 1813. Μια από τις κύριες αρμοδιότητές της ήταν «η επιμέλεια των εν Αθήναις και απανταχού της Ελλάδος αρχαιοτήτων». Από τα πρώτα έργα που πρότεινε η Φιλόμουσος Εταιρεία, ήταν η δημιουργία μουσείου στην Αθήνα το 1824, στο χώρο του Ερεχθείου, όπου θα φυλάσσονταν όλες οι σωζόμενες αρχαιότητες.

²⁸Παναγιωτόπουλος, Β. (2003). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. 2, «Η οθωμανική κυριαρχία, 1770-1821»*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 157-178

²⁹Κόκκου, ό.π., σελ. 28-31

Ωστόσο αυτό δεν κατέστη εφικτό, διότι την περίοδο εκείνη το Ερέχθειο εξυπηρετούσε άλλες σοβαρότατες ανάγκες του Αγώνα.³⁰

Παράλληλα με την Φιλόμουσο Εταιρεία για την διάσωση των αρχαιοτήτων αγωνιζόταν και η Προσωρινή Διοίκηση που προήλθε από τις πρώτες Εθνοσυνελεύσεις. Η Προσωρινή Διοίκηση μετά από αναφορά της Φιλόμουσου Εταιρείας εξέδωσε διάταγμα στις 21 Φεβρουαρίου του 1826 για «την εξασφάλισιν και περιποίησιν» των αρχαιοτήτων της Αθήνας και της Αττικής. Με αυτό αναγνώριζε ότι όλα τα λείψανα της αρχαιότητας, ήταν εθνικά και η διατήρησή τους ήταν αναγκαία. Η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (1827) εξέλεξε Κυβερνήτη της Ελλάδος τον Ιωάννη Καποδίστρια και όριζε εκτός των άλλων, ότι ο Διοικητής όφειλε να φροντίζει ώστε να μην πωλούνται και να μη μεταφέρονται τα αρχαία μνημεία, έξω από την Επικράτεια.³¹

Αυτό ήταν το τελευταίο επίσημο μέτρο στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης για την διάσωση των αρχαίων μνημείων. Σε μια εποχή κατά την οποία εξέλιπε η οργάνωση και η πρόνοια ενός επίσημου κράτους, η Φιλόμουσος Εταιρεία έθεσε τις βάσεις για τη μέριμνα των αρχαιοτήτων, ενώ σημαντική ήταν και η πρόταση της για ίδρυση μουσείου στην Αθήνα εκείνη την εποχή. Αυτό διότι από πολύ νωρίς – πριν καν συσταθεί το ελληνικό κράτος – φαίνεται να διέκρινε, πως η ίδρυση ενός μουσείου θα μπορούσε, εκτός από το να συμβάλει στη διάσωση των αρχαιοτήτων, να ευαισθητοποιήσει τους Έλληνες ώστε να γίνουν συμμετοχοί στη διάσωση τους, αλλά και να κατανοήσουν τη σημασία των αρχαιοτήτων για την θεμελίωση της εθνικής ταυτότητας. Γενικά, οι προτάσεις και των Διαφωτιστών και της Φιλόμουσου Εταιρείας διακρίνονταν από ρεαλισμό και υπευθυνότητα. Κυρίως όμως αφύπνισαν τις συνειδήσεις των ανθρώπων και έθεσαν σε κίνηση τον τροχό που θα οδηγούσε στα χρόνια και στα έργα του Καποδίστρια.

³⁰Κόκκου, ό.π., σελ. 32-38

³¹Κόκκου, ό.π., σελ. 43-46

2.2 Η εποχή Καποδίστρια και το πρώτο Κρατικό Μουσείο

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, έχοντας πλήρη συνείδηση της τεράστιας πολιτικής σημασίας των αρχαιοτήτων για τον ελληνισμό, από τις πρώτες κιόλας μέρες της διακυβέρνησής του ασχολήθηκε με την προστασία τους. Στάθηκε ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση του προβλήματος της αρχαιοκαπηλίας, ενώ στις 12 Μαΐου του 1828 έδωσε ξεχωριστές οδηγίες προς τους Έκτακτους Επιτρόπους του Αιγαίου Πελάγους για να επαγρυπνούν ώστε οι αρχαιότητες να μην εξάγονται από την χώρα, αλλά αντίθετα να παραδίδονται στην κυβέρνηση.³²

Ο Καποδίστριας έδειξε προσωπικό ενδιαφέρον για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων και την ανάπτυξη της αρχαιολογικής έρευνας. Για το λόγο αυτό προέβη σε μια σειρά από ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση. Τη σημαντικότερη από αυτές αποτελεί η ίδρυση του πρώτου «Κρατικού Μουσείου των Αρχαιοτήτων»³³ στην Αίγινα με το ψήφισμα της 21^{ης} Οκτωβρίου 1829. Το μουσείο στεγαζόταν στο ίδιο κτίριο με Ορφανοτροφείο και πρώτος Έφορος διορίστηκε ο Κερκυραίος λόγιος Ανδρέας Μουστοξύδης.³⁴

Έπειτα από μερικούς μήνες τον Ιούνιο του 1830, με μια άλλη εγκύκλιο αναγγέλθηκαν τα μέτρα που στόχο είχαν «τον σταδιακό εμπλουτισμό του Μουσείου με τα πολύτιμα λείψανα της αρχαιότητας, τα οποία καλύπτει η κλασική γη της Ελλάδας».³⁵ Με τα μέτρα αυτά, η Κυβέρνηση επέβαλε κατά κάποιο τρόπο την καταγραφή όλων των αρχαιοτήτων στο ύπαιθρο ή σε

³²Κόκκου, ό.π., σελ. 49-50

³³Η επιλογή της λέξης «Κρατικό» που συνοδεύει το πρώτο μουσείο μπορεί να θεωρηθεί σκόπιμη. Βρισκόμαστε στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια και η μετάβαση από την Τουρκοκρατία είναι πρόσφατη. Την περίοδο εκείνη υπήρχε σαφώς η ανάγκη να αναδειχθεί η ύπαρξη ενός κυρίαρχου κράτους που σταδιακά ανασυστήνεται και θεμελιώνει τους θεσμούς του.

³⁴Κόκκου, ό.π., σελ. 46-50

³⁵Το κυρίαρχο αφήγημα για την απευθείας σύνδεση των Νεοελλήνων με τους προγόνους της Κλασικής Αρχαίας Ελλάδας εντοπίζεται εδώ. Υπάρχει όπως θα δούμε και στο 3^ο κεφάλαιο μια επιλεκτικότητα ως προς την ανάδειξη των αρχαιοτήτων την εποχή εκείνη με σαφή προτίμηση στις κλασικές αρχαιότητες οι οποίες θεωρούντο πιο εντυπωσιακές και μνημειώδεις.

ιδιωτικές συλλογές, καθόρισε τις νόμιμες διαδικασίες αγοραπωλησίας ή απαλλοτρίωσης αρχαιοτήτων από το κράτος και απαγόρευσε την ανασκαφή αγρών ή εθνικών ερειπίων χωρίς την άδεια της τοπικής διοίκησης. Επίσης, ενημέρωσε τους πολίτες για την αυστηρότητα του νόμου σε περίπτωση αρχαιοκαπηλίας και τέλος διευκρίνισε ότι η Κυβέρνηση, απαγόρευε την πώληση ή την εξαγωγή των αρχαιοτήτων εκτός της επικράτειας.³⁶

Συνέπεια της πολιτικής που εκφράζεται με αυτή την εγκύκλιο, είναι μια ζωηρή αρχαιολογική κίνηση σε ολόκληρο το κράτος. Οι Έκτακτοι Επίτροποι και οι Προσωρινοί Διοικητές επιχείρησαν τις πρώτες ανασκαφές σε διάφορα μέρη της περιοχής τους και έστειλαν τα ευρήματά τους στο νεοσύστατο μουσείο της Αίγινας, μαζί με μια σύντομη έκθεση για την ανασκαφή τους και την αποκάλυψή τους. Οι πρώτες αυτές αρχαιολογικές δραστηριότητες σταμάτησαν απότομα με τη δολοφονία του Καποδίστρια στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831.³⁷

Με τη δολοφονία του Καποδίστρια χάθηκε η ευκαιρία – έστω προσωρινά - να θεμελιωθεί το οικοδόμημα της αρχαιολογίας πάνω σε ευρύτερου πνεύματος αντιλήψεις για τον ρόλο των αρχαίων και την αξιοποίησή τους. Η συστηματική προσπάθεια συγκέντρωσης και καταγραφής των αρχαιοτήτων, συνιστούν αναμφίβολα την αρχική εφαρμογή χάραξης μιας κρατικής πολιτικής, με στόχο την προστασία της εθνικής κληρονομιάς της χώρας. Το σύνολο των μέτρων που πήρε ο Καποδίστριας, με κυριότερο την ίδρυση του μουσείου στην Αίγινα, υπήρξε ένα καθοριστικό πρώτο βήμα τόσο για την διαφύλαξη των μαρτυριών της εθνικής κληρονομιάς, όσο και για τη καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας στους Έλληνες.

2.3 Η εποχή του Όθωνα

Την εποχή του Όθωνα, έγιναν σημαντικά βήματα σε θεσμικό επίπεδο όσον αφορά στα αρχαιολογικά δρώμενα. Τον Μάιο του 1834 ψηφίσθηκε ο πρώτος

³⁶Κόκκου, ό.π., σελ. 51.

³⁷Κόκκου, ό.π., σελ. 54.

αρχαιολογικός νόμος,³⁸ ο οποίος καθόριζε και προέβλεπε ανάμεσα στα άλλα και την ίδρυση μουσείων και άλλων συλλογών στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις του νεοσύστατου κράτους. Επίσης ιδρύθηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία, η οποία εντάχθηκε στο Υπουργείο Παιδείας. Υλοποιώντας τον συγκεκριμένο νόμο, τα ευρήματα των ανασκαφών στεγάστηκαν σε εκκλησίες, σε σχολεία και σε άλλα δημόσια κτήρια. Οι συλλογές αυτές αποτέλεσαν τους πυρήνες για την δημιουργία των τοπικών μουσείων. Οι πιο αξιόλογες αρχαιολογικές συλλογές δημιουργήθηκαν στην Αθήνα και στεγάστηκαν στην Ακρόπολη, στο Θησείο και στη Στοά του Αδριανού.³⁹

Το 1834 το Θησείο ορίστηκε με βασιλικό διάταγμα ως «Κεντρικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον». Ο ναός του Ηφαίστου και της Αθηνάς Εργάνης σωζόταν σχεδόν ανέπαφος και χρησιμοποιούταν τότε ως χριστιανικός ναός. Μετά τις απαραίτητες μετατροπές δέχτηκε τα πρώτα αρχαία το 1835 και το 1837 το μεγαλύτερο μέρος των εκθεμάτων του Μουσείου της Αίγινας. Μετά την αποπεράτωση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου τα περισσότερα αρχαία μεταφέρθηκαν εκεί. Ωστόσο, έως και το 1935, το Θησείο εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται ως μουσείο.⁴⁰

Στα πρώιμα αθηναϊκά μουσεία συγκαταλέγονται και εκείνα της «Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας», ένας από τους βασικούς σκοπούς της οποίας ήταν η φύλαξη των αρχαιοτήτων έως ότου ιδρυθεί Εθνικό Μουσείο στη χώρα. Η συλλογή της εταιρείας στεγάστηκε διαδοχικά στο Πανεπιστήμιο, στο Βαρβάκειο Λύκειο και στο Πολυτεχνείο.⁴¹ Ο ρόλος της «Αρχαιολογικής Εταιρείας» υπήρξε σημαντικότερος και πολυδιάστατος στην διάσωση των λειψάνων του αρχαίου κόσμου, αλλά και για τον μορφωτικό χαρακτήρα του μουσειακών δομών

³⁸Φ.Ε.Κ., αριθμ. 22, 16/28 Ιουνίου 1834, ΒΔ της 29ης Απριλίου/11 Μαΐου 1834

³⁹Γκαζή. Α. (1999). *Η Έκθεση Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα 1829-1909. Ιδεολογικές αφετηρίες- Πρακτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, «Αρχαιολογία και Τέχνες», τ. 73, σελ. 45-52.

⁴⁰Κόκκου, ό.π., σελ. 75.

⁴¹Γκαζή Α. (1999). *Από τις Μούσες στο Μουσείο Η ιστορία ενός θεσμού δια μέσου των αιώνων*, Αθήνα, «Αρχαιολογία και Τέχνες», τ. 70, σελ. 43-44

συνολικά, καθώς πρωτοστάτησε στην έκδοση των «Πρακτικών της Αρχαιολογικής Εταιρείας».⁴²

Η «Αρχαιολογική Εταιρεία» έπαιξε ένα πολύ σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες που οδήγησαν στην ίδρυση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου καθώς με το έργο και την λάμψη των προσωπικοτήτων που την διοικούσαν,⁴³ έθεσε με την μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια το πλαίσιο των γνωρισμάτων που θα έπρεπε να διαθέτει το κεντρικό μουσείο της χώρας. Η «Αρχαιολογική Εταιρεία» αποτέλεσε επίσης έναν οργανισμό, που άσκησε έντονη επιρροή στην εκτελεστική εξουσία, προκειμένου να θεσπίσει μέτρα για την προστασία των αρχαίων μνημείων και να πρωτοστατεί η ίδια στην προώθηση μέτρων για τον περιορισμό των φαινομένων αρχαιοκαπηλίας.⁴⁴

Οι κυβερνήσεις επί Όθωνα προχώρησαν σε μια σειρά μέτρων στις κατευθύνσεις που προαναφέρθηκαν. Παράλληλα προχώρησαν σε στρατηγικές συνεργασίες με σκοπό την ανάδειξη του αρχαίου κόσμου, δίνοντας άδεια ίδρυσης σε αρχαιολογικές αποστολές της Δυτικής Ευρώπης. Η αρχή έγινε το 1846 όταν δόθηκε άδεια ίδρυσης της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής η οποία είχε την έδρα της στην χώρα με σκοπό την διενέργεια ανασκαφών.⁴⁵ Η παρουσία Αρχαιολογικών σχολών από χώρες όπως η Βρετανία, η Ιταλία, οι Η.Π.Α, η Γερμανία που εδρεύουν στην Αθήνα, συνιστά ένα θεσμό που συνέβαλλε αποφασιστικά στην διεξαγωγή οργανωμένων ανασκαφικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της επικράτειας του Ελληνικού κράτους. Επίσης σε επίπεδο μουσειακών δομών η παρουσία τους συνέβαλε καθοριστικά στην αύξηση του αριθμού τους είτε άμεσα⁴⁶ είτε έμμεσα.⁴⁷ Η έμμεση επιρροή συνίσταται στο γεγονός πως οι συστηματικές ανασκαφικές δραστηριότητες από Γάλλους,

⁴²Τα πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας συνιστούν πολύτιμες πηγές για τους μελετητές του αρχαίου κόσμου και συνάμα τονίζεται πως η ύπαρξη τους και η κυκλοφορία συνδέεται άμεσα με την ίδια την λειτουργία των μουσειακών δομών νοούμενων ως χώρος διαφύλαξης των αρχαιοτήτων.

⁴³Αναφέρονται ενδεικτικά οι: Στέφανος Κουμανούδης, Λύσανδρος Καυταντζόγλου

⁴⁴ Κόκκου, ό.π., σελ. 101-107

⁴⁵ Κόκκου, ό.π., σελ. 103

⁴⁶ Σε αυτό το πλαίσιο είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα η αναστήλωση της Στοάς του Αττάλου στην Αρχαία Αγορά από την Αμερικανική Σχολή και στέγαση σ' αυτήν του μουσείου της Αρχαίας Αγοράς.

⁴⁷Κόκκου, ό.π., σελ.127-128

Βρετανούς, Γερμανούς και η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων των Δελφών, Κνωσού και Ολυμπίας αντίστοιχα οδήγησε το Ελληνικό Κράτος στην δημιουργία μουσειακών υποδομών στους συγκεκριμένους χώρους.

2.4 Τα Ελληνικά Μουσεία από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι το Μεσοπόλεμο

Όπως έγινε αντιληπτό στις προηγούμενες ενότητες, το σύνολο των μέτρων που πάρθηκαν κατά την διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα και της διακυβέρνησης Καποδίστρια και κυρίως αυτά που σε ένα βαθμό εφαρμόστηκαν ήταν αυτά που σχετίζονταν με την διαφύλαξη των μνημείων και όχι τόσο με την δημιουργία επαρκών και ικανοποιητικών χώρων για την φύλαξη και την έκθεσή τους. Η διάσωση όμως των αρχαιολογικών καταλοίπων είναι ο πρόδρομος της ίδρυσης μουσειακών υποδομών.

Ο πρώτος υπουργός Παιδείας μετά την πτώση του Όθωνα, ο Επαμεινώνδας Δεληγιώργης δήλωνε στην Εθνοσυνέλευση πως δεν βρήκε κανένα κατάλογο των ανευρεθεισών αρχαιοτήτων, ούτε παρέλαβε την διαχείριση κάποιου μουσείου, παρά το γεγονός πως είχαν δοθεί με δωρεά από ιδιώτες χρήματα στο Ελληνικό Κράτος για την ανέγερσή του.⁴⁸ Αποφάσισε την σύσταση μιας ειδικής επιτροπής που θα επανεξέταζε το νόμο του 1834, θα θεσμοθετούσε τον νέο κανονισμό λειτουργίας της Αρχαιολογικής Εταιρείας και θα ανελάμβανε να εξετάσει την εύρεση του κατάλληλου χώρου για την κατασκευή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

Την εποχή μετά την απομάκρυνση του Όθωνα, το επίσημο κράτος έχει την ενεργό συνδρομή της Αρχαιολογικής Εταιρείας, παραχωρώντας σε ένα βαθμό σε αυτή αρμοδιότητες και μέσα που προσιδιάζουν στο κράτος.⁴⁹ Συγκεκριμένα σε συνεργασία με τους ελάχιστους εφόρους αρχαιοτήτων αποστέλλει ειδικούς

⁴⁸ Έκθεση του Υπουργού Παιδείας της 21^{ης} Ιανουαρίου 1963, Κόκκου, ό.π., σελ. 117

⁴⁹ Για τον ρόλο συνολικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας την εποχή βλ. Κόκκου, ό.π., σελ. 122-128.

απεσταλμένους της στις επαρχίες με αποστολή την πρόληψη τυχόν καταστροφών και διαρπαγών.⁵⁰ Το φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας στο οποίο έγινε λόγος στις προηγούμενες ενότητες, αποκτά ευρύτερες διαστάσεις την εποχή αυτή. Την ίδια περίοδο ο κρατικός μηχανισμός χρηματοδοτεί σε μεγάλο βαθμό από ιδίους πόρους το κόστος απαλλοτρίωσης οικισμών προκειμένου να πραγματοποιηθούν ανασκαφές σε Ελευσίνα και Δελφούς.⁵¹ Το γεγονός αυτό, συνιστά μια πρώτη προσπάθεια συστηματικής οργάνωσης των ανασκαφικών εργασιών μέσω την παράλληλης αποθήκευσης και καταγραφής, καθώς και την σταδιακή μετατροπή των συγκεκριμένων τόπων σε τουριστικούς προορισμούς. Η δημιουργία ενός μουσείου στους χώρους αυτούς σε πρωταρχικό επίπεδο επιτρέπει στον επισκέπτη να αποκτήσει μια συνολική εικόνα του τόπου συνδέοντας τα κινητά και ακίνητα ευρήματα.

Στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα αρχαιολογικές σχολές των μεγαλύτερων χωρών της Ευρώπης εδρεύουν στην Αθήνα και πραγματοποιούν συστηματικές και εκτεταμένες ανασκαφές. Οι εργασίες στην Ολυμπία και αποκάλυψη του αρχαιολογικού χώρου μετά από συστηματικές ανασκαφές από το 1875 από την Γερμανική Αρχαιολογική Σχολή αποτέλεσαν και την απαρχή αυτού που σήμερα αποκαλείται «πολιτιστική διπλωματία». Συγκεκριμένα, οι εν λόγω ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν κατόπιν ειδικής διακρατικής σύμβασης Ελλάδας- Γερμανίας που προέβλεπε την διεξαγωγή τους σε συνεργασία των δύο κρατών με χρηματοδότηση της γερμανικής κυβέρνησης. Ο όγκος των ευρημάτων κατέστησε απαραίτητη την δημιουργία ενός μουσείου που χτίστηκε κοντά στον αρχαιολογικό χώρο με έξοδα του Ανδρέα Συγγρού. Μία ανάλογου χαρακτήρα σύμβαση και με τον ίδιο χρηματοδότη έγινε μεταξύ της Γαλλίας και της Ελλάδας για την κατασκευή του Μουσείου, με αντικείμενο τις ανασκαφές στους Δελφούς, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1903.⁵²

Ο αρχαιολογικός νόμος του 1899 αντικατέστησε τον προγενέστερο του 1834 και είχε ως κεντρικό ζήτημα σε νομικό επίπεδο να διαμορφώσει, να διασφαλίσει

⁵⁰ Η πρακτική αυτή συνιστά τον προάγγελο θέσπισης ειδικού νόμου που θα προβλέπει το διορισμό μόνιμων εφόρων στην επαρχία

⁵¹Κόκκου, ό.π., σελ. 128-129.

⁵² Βουδούρη, ό.π., σελ. 51- 53

και να συνδέσει την έννοια της κυριότητας του κράτους επί των αρχαίων, με το δικαίωμα και τη φροντίδα αυτού για την αναζήτηση και διάσωσή τους σε δημόσια μουσεία. Επίσης, ο νόμος προβλέπει δράσεις για την προστασία και διάσωση μνημείων των βυζαντινών και μεταβυζαντινών αρχαιοτήτων.⁵³ Η συγκεκριμένη επιλογή είναι στενά συνυφασμένη με την προσπάθεια της ελληνικής ιστοριογραφίας και πολιτικής εξουσίας να αναδείξει και να εντάξει τις συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους ως ισότιμα και οργανικά τμήματα της αδιάσπαστης ιστορίας του Ελληνικού έθνους.⁵⁴

Εκφραστές της τάσης αυτής είναι με το έργο τους οι ιστορικοί Σπυρίδων Ζαμπέλιος και Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Στην ανάπτυξη της ελληνικής ιστοριογραφίας σ' αυτήν την κατεύθυνση σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι θεωρίες του Fallmerayer, οι οποίες αμφισβητούσαν την καταγωγή των Ελλήνων. Η έννοια της ιστορικής συνέχειας εκφράζεται με το έντονο πλέον ενδιαφέρον για την διατήρηση των μεταγενέστερων της κλασικής εποχής μνημείων. Χαρακτηριστικά, το 1910 θεσμοθετήθηκε με νόμο θέση εφόρου αρχαιοτήτων για τα χριστιανικά και μεσαιωνικά μνημεία, ενώ το 1914 ιδρύθηκε το Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών.

Το παρελθόν, συνεπώς, αντιμετωπίζεται ως ζωντανό στο παρόν μέσω επιβιώσεων στη γλώσσα, στα ήθη, στα έθιμα και στα καλλιτεχνικά μοτίβα. Υπάρχει ένα πέρασμα από τη νοσταλγία για το χαμένο κλέος, που διέκρινε την Οθωνική αρχαιολατρία, στη νοσταλγία για τη χαμένη αυθεντικότητα των κλασικών προτύπων. Η αλλαγή αυτή εκφράζεται με αύξηση νέων μουσειακών ενοτήτων, λαογραφικών, σε διάφορες περιοχές της επικράτειας. Τα λαογραφικά μουσεία και γενικότερα το ενδιαφέρον και η εισαγωγή της επιστήμης της λαογραφίας, συνδέεται άμεσα με την ιδέα της ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού με την αρχαιότητα. Η τάση αυτή εκδηλώνεται από τα τέλη του 19^{ου}

⁵³Βουδούρη, ό.π., σελ. 115.

⁵⁴Για μια εκτενή παρουσίαση του συγκεκριμένου θέματος βλ. Γιώργος Βελουδής, (1982). *Ο Jakob Philip Fallmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού*, Αθήνα: Μνήμων.

αιώνα και εντάσσεται στο ιδεολογικό πλαίσιο της Μεγάλης Ιδέας που γιγαντώνεται την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.⁵⁵

Στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα η επικράτεια του Ελληνικού κράτους μεγαλώνει και καθίσταται απόλυτη αναγκαιότητα η όσο το δυνατόν καλύτερη οργάνωση της αρχαιολογικής υπηρεσίας που στις αρμοδιότητές της περιλαμβάνει και την λειτουργία των μουσείων. Αυτό γίνεται σαφές ήδη από τις αρχές του αιώνα όταν στο πρώτο διεθνές αρχαιολογικό συνέδριο που έγινε το 1901 στην Αθήνα δίνεται έντονη σημασία στην οργάνωση των μουσειακών υποδομών.⁵⁶

Με τον νόμο του 1910 ιδρύεται η Αρχαιολογική υπηρεσία και το Αρχαιολογικό Συμβούλιο που συνιστά το πρόδρομο του σημερινού Κ.Α.Σ. Αυξάνονται οι αρχαιολογικές περιφέρειες και συστήνεται ένα Αρχαιολογικό Ταμείο για την χρηματοδότηση των αναγκών της νεοδιαμορφωθείσας υπηρεσίας.⁵⁷ Το 1932 τέλος ψηφίσθηκε ο αρχαιολογικός νόμος που κωδικοποίησε το σύνολο των υπάρχουσών διατάξεων και παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 2002 διέποντας με τις διατάξεις του την λειτουργία των μουσείων. Διατήρησε αναλλοίωτα τα ζητήματα κυριότητας και δικαιωμάτων που είχαν αναφερθεί και καθορισθεί με τον νόμο του 1899.⁵⁸

2.5 Τα Ελληνικά μουσεία από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα

Όλες σχεδόν οι σχετιζόμενες με την αρχαιολογία δραστηριότητες σταμάτησαν απότομα με την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πέρα από την αυτονόητη αναστολή των ανασκαφών, κομβικής σημασίας υπήρξε η φύλαξη των εκθεμάτων των μουσείων. Αυτά αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο αφενός τις καταστροφής τους από τις πολεμικές συρράξεις και αφετέρου του ενδεχομένου

⁵⁵Γκαζή, ό.π., σελ. 43-45

⁵⁶ Κόκκου, ό.π., σελ. 137-138.

⁵⁷ Κόκκου, ό.π., σελ. 143.

⁵⁸ Βουδούρη, ό.π., σελ. 115.

ληγιάτησής τους από τις δυνάμεις κατοχής της χώρας. Παρά τις προσπάθειες, μεγάλες καταστροφές υπέστησαν πολλές ελληνικές αρχαιότητες καθώς και αρχαιολογικοί χώροι όπως οι Μυκήνες.⁵⁹

Οι Έλληνες αρχαιολόγοι κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες προκειμένου να προφυλάξουν τις αρχαιότητες που φυλάσσονταν στα αρχαιολογικά μουσεία, και ιδιαίτερα αυτές του ΕΑΜ⁶⁰ και του Μουσείου Ακρόπολης από τις πολεμικές επιπτώσεις. Η διαφύλαξή τους ήταν μια εποποιία για την επιστημονική κοινότητα.⁶¹ Η φροντίδα αυτή αποτελούσε εθνικό καθήκον και για συμβολικούς λόγους. Συμβολικό περιεχόμενο αποδόθηκε στις αρχαιότητες όχι μόνο από τους Έλληνες αλλά και από τους Γερμανούς κατακτητές. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που η υποστολή της γερμανικής σημαίας από την Ακρόπολη, αποτέλεσε πράξη αντίστασης, ενώ επίσης οριστικοποίησε την ήττα των Γερμανών.⁶² Με αυτή την έννοια, η δράση των Ελλήνων αρχαιολόγων για την προστασία των αρχαιοτήτων αποτέλεσε ταυτόχρονα και μια πράξη αντίστασης απέναντι στους κατακτητές.

Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από την εκ νέου οργάνωση των αρχαιολογικών μουσείων και ιδίως από την επανέκθεση του ΕΑΜ.⁶³ Παράλληλα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά, η αρχαιολογία καλείται να υπηρετήσει ένα νέο εθνικό στόχο, την ανάπτυξη του τουρισμού. Τα μνημεία γίνονται τώρα αντιληπτά και ως σημαντικό μέσο οικονομικού προσπορισμού για τη χώρα, ενώ και τα μουσεία καλούνται να ενταχθούν στην τουριστική ατζέντα. Ιδιαίτερη κινητικότητα παρατηρείται στον τομέα των αρχαιολογικών μουσείων. Ο αριθμός των μουσείων αυξάνεται κυρίως λόγω της σημαντικής αύξησης των αρχαιοτήτων που έρχονται στο φως, αποτέλεσμα της δραστηριότητας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και των ξένων αρχαιολογικών σχολών και του επακόλουθου προβλήματος αποθήκευσης. Σημαντικό ρόλο στην αύξηση του αριθμού των μουσείων παίζει και το τουριστικό ρεύμα που δεν

⁵⁹ Χουρμουζιάδη, ό.π. σελ. 71-72.

⁶⁰ Στο θέμα της απόκρυψης των αρχαιοτήτων του ΕΑΜ θα αναφερθούμε πιο αναλυτικά και στο επόμενο κεφάλαιο.

⁶¹ Ανδρόνικος, Μ. (1974). *Τα Ελληνικά μουσεία*. Αθήνα. σελ. 112.

⁶² Χουρμουζιάδη, ό.π.

⁶³ Ιδιαίτερη αναφορά θα πραγματοποιηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

ενδιαφέρεται μόνο για τον ηλιοτροπικό τουρισμό αλλά προσελκύεται και από το κλασικό αρχαίο πνεύμα.⁶⁴

Η συγκεκριμένη κατάσταση δεν προκαλεί πάντα ευνοϊκές αντιδράσεις από την πλευρά των αρχαιολόγων και του τύπου της εποχής. Συγκεκριμένα επισημαίνεται, πως οι αρχαιολογικοί χώροι υφίστανται επεμβάσεις που στοχεύουν περισσότερο στην ευχαρίστηση και εξυπηρέτηση των τουριστών, παρά στην συντήρηση και προστασία τους.⁶⁵ Τα προβλήματα που επισημαίνουν εδώ οι Έλληνες αρχαιολόγοι, σε ένα βαθμό παραμένουν επίκαιρα καθώς ζητήματα επεμβάσεων σε μνημειακούς χώρους και μουσεία προς ικανοποίηση σκοπιμοτήτων εμπορικού και ευρύτερου τουριστικού χαρακτήρα διακρίνουν και την σημερινή εποχή.

Η μεταπολεμική αρχαιολογία θα διατηρήσει τον ελληνοκεντρικό προσανατολισμό της, γεγονός που θα την κρατήσει μακριά από τις νέες τάσεις που αναπτύχθηκαν σε άλλες χώρες. Συγκεκριμένα, τα ευρωπαϊκά μουσεία στρέφουν την προσοχή τους στην επικοινωνία με το κοινό για λόγους κοινωνικής ευαισθησίας, αλλά κυρίως για την οικονομική τους βιωσιμότητα. Την ίδια στιγμή στα ελληνικά μουσεία παρατηρείται έλλειμμα επικοινωνίας με το ευρύ κοινό, κάτι που μεταφράζεται σε προσέγγιση κυρίως των «καλλιεργημένων» κοινωνικών ομάδων.⁶⁶

Οι ανακατατάξεις και οι βίαιες αλλαγές στο ελληνικό πολιτικό γίνεσθαι από τα μέσα της δεκαετίας του '60 και τις αρχές του '70 επέτειναν τα προαναφερθέντα φαινόμενα στα ελληνικά μουσεία. Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την έντονα ιδεολογική χρήση της παράδοσης, η οποία στο χώρο των μουσείων εκφράζεται με την εντυπωσιακή εξάπλωση των λαογραφικών μουσείων. Κομβικό ρόλο στο πλέγμα των βραδέων αλλαγών μεγάλου μέρους των υπαρχόντων μουσείων την μεταπολίτευση έχει το Π.Δ. 941/ 1977 με το οποίο ιδρύεται το Υπουργείο Πολιτισμού και περνά σ' αυτό η αρμοδιότητα λειτουργίας

⁶⁴Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 89.

⁶⁵Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 90.

⁶⁶Βουδούρη, ό.π., σελ. 176-178.

των μουσείων. Στο διάταγμα ωστόσο δεν γίνεται λόγος για τον ψυχαγωγικό, με την σύγχρονη έννοια, ρόλο του μουσείου. Οι αναφορές που γίνονται για την λειτουργία περιορίζονται αποκλειστικά στην φύλαξη, προστασία, διάσωση συντήρηση, ανάδειξη, έκθεση και προβολή των αντικειμένων των μουσείων.⁶⁷

Μια ουσιαστική τάση αναθεώρησης της παραδοσιακής αντίληψης για το μουσείο και τις λειτουργίες του επέρχεται με την ίδρυση του ελληνικού τμήματος του ICOM το 1983.⁶⁸ Τα πρώτα δειλά βήματα σε πρακτικό επίπεδο φαίνεται να υλοποιούνται την συγκεκριμένη περίοδο. Τότε προβάλλεται και επισημαίνεται η αναγκαιότητα, μιας περαιτέρω προσοχής και συνολικής φροντίδας στο τρόπο έκθεσης των μουσειακών αντικειμένων και ουσιαστικού ανοίγματος του μουσείου ως θεσμού, στο ευρύτερο σύνολο των επισκεπτών του.⁶⁹

Σε ιδεολογικό επίπεδο η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981 θα σημάνει μια εποχή, όπου ο μύθος του ευρωπαϊσμού θα χρησιμοποιηθεί προκειμένου εδραιώσει τη θέση της χώρας στο ευρωπαϊκό στερέωμα. Σύμφωνα με την Γκαζή, η αρχαιολογία θα κληθεί και πάλι να παράσχει εχέγγυα και οι αρχαιότητες θα χρησιμοποιηθούν ως συμβολικό κεφάλαιο, με στόχο τη διάχυση ιδεολογικών μηνυμάτων για την Ελλάδα σε ένα διεθνές κοινό. Σε αυτό αποσκοπούν οι μεγάλες αρχαιολογικές εκθέσεις που διοργανώνει το Υπουργείο Πολιτισμού σε διάφορες χώρες (Γαλλία, Η.Π.Α., Αυστραλία, Καναδά) από το 1979.⁷⁰

Μετά το 1980, στον κατάλογο με τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία προστέθηκαν άλλα 35, έτσι ώστε σήμερα στον επίσημο κατάλογο του Υπουργείου Πολιτισμού να αναφέρονται συνολικά 138 σε ένα γενικό σύνολο

⁶⁷Βουδούρη, ό.π., σελ. 116.

⁶⁸Βουδούρη, ό.π., σελ. 117.

⁶⁹Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 91 όπου γίνεται λόγος στις προσπάθειες σ' αυτήν την κατεύθυνση στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου του τότε έφορου Γεωργίου Χουρμουζιάδη.

⁷⁰Γκαζή, Α. (2012). *Εθνικά μουσεία στην Ελλάδα: Όψεις του εθνικού αφηγήματος*. Στο Μπούνια, Α και Γκαζή, Α. (Επιμ). (2012) *Εθνικά μουσεία στη νότια Ευρώπη: Ιστορία και προοπτικές*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

274 συλλογών και μουσείων διαφόρων τύπων.⁷¹ Ο αριθμός αυτός αυξάνεται με την προσθήκη των «ανεπίσημων» μουσείων ιδιωτών και φορέων που συναντά κανείς σε όλες τις περιοχές της χώρας.⁷² Το ερώτημα το οποίο παραμένει έχει να κάνει με το κατά πόσον η αύξηση των μουσείων γενικά, και ειδικότερα των αρχαιολογικών, υποδηλώνει μια άνθηση στο θεσμό ή αν απλώς αποτελεί ένα σημείο των καιρών, την τοπική έκφραση μιας παγκόσμιας τάσης, που παρατηρείται, ταυτόχρονα με τη βαθιά κρίση ταυτότητας του θεσμού.⁷³

Αν η άνθηση και η παρακμή του μουσείου μετρούνται με τον αριθμό των επισκεπτών του, είναι πολύ δύσκολο να προχωρήσει κανείς σε μια τεκμηριωμένη αξιολόγηση, λόγω έλλειψης στατιστικών δεδομένων. Ενδεικτικά μόνο μπορούν να σχολιασθούν τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, σύμφωνα με τα οποία την εικοσαετία 1977-1997 ο αριθμός επισκεπτών στα μουσεία ΕΑΜ, Ηρακλείου και Δελφών, των μουσείων δηλαδή με τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών, εμφανίζει μια σταθερά πτωτική τάση. Αντίστοιχα ο συνολικός αριθμός εισιτηρίων των αρχαιολογικών μουσείων τη δεκαετία 1990 - 2000 δε δείχνει μια ανάλογη τάση, αλλά μάλλον μικρές αυξομειώσεις.⁷⁴

Από τα τέλη της δεκαετίας του '90 διαπιστώνεται μια τάση να τεθεί στο επίκεντρο της κρατικής πολιτικής το μουσείο ως θεσμός που συνιστά ζωντανό κύτταρο πολιτισμού. Σ' αυτό το πλαίσιο λαμβάνονται πρωτοβουλίες που θέτουν προδιαγραφές λειτουργίας, κτιριακών υποδομών και χρηματοδότησης πιλοτικών προγραμμάτων για μουσεία καθώς και εκπαιδευτικών προγραμμάτων υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού.⁷⁵

Η πολιτική αυτή συνδέεται με την τουριστική ανάπτυξη και επιδιώκει την αύξηση της επισκεψιμότητας. Η δεκαετία του 2000 είναι μια λαμπρή περίοδος

⁷¹Συγκεκριμένα πρόκειται για 30 Βυζαντινά, 57 Ιστορικά και Λαογραφικά, 4 Ελληνικής Τέχνης, 1 Ασιατικής Τέχνης, 23 Εικαστικά, 3 θεάτρου, 1 Κινηματογράφου, 1 Μουσικής,

⁷²Χαρακτηριστικά και ο νόμος του 1932 και ο τελευταίος του 2002 υποχρεώνουν ανάμεσα στ' άλλα στους ιδιώτες κατόχους αρχαιολογικών συλλογών να τις ανοίγουν σε επισκέπτες και να διευκολύνουν την πρόσβαση σ' αυτές του κοινού και των μελετητών. Βουδούρη, ό.π., σελ. 182.

⁷³Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 133.

⁷⁴Χουρμουζιάδη, ό.π.

⁷⁵Βουδούρη, ό.π., σελ. 117.

επανεκθέσης πολλών αθηναϊκών μουσείων με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Σύμφωνα όμως με τη Χουρμουζιάδη η τάση αναζήτησης του προβλήματος των μουσείων στις τεχνικές ελλείψεις τους ή στην αισθητική παρακμή των εκθεσιακών τους μέσων, αν και αναδεικνύει σημαντικά επιμέρους ζητήματα και εφιστά την προσοχή στα χρηματοδοτικά κενά και τις ελλείψεις υποδομής, ωστόσο δε θίγει το μείζον θέμα που είναι ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου του αρχαιολογικού μουσείου. Συνεπώς, δεν έχει την δυνατότητα να οδηγήσει στην αντιμετώπιση των φαινομένων κρίσης και παρακμής του θεσμού που διαπιστώνονται.⁷⁶

Αποτιμώντας συνολικά την κατάσταση των μουσείων στην Ελλάδα πρέπει να επισημάνουμε πως τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλά αξιόλογα και σημαντικά βήματα για το εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων, αλλά και για τη διεύρυνση του κοινού τους. Σε νομικό πλαίσιο επίσης, τονίζεται πως η Ελλάδα εναρμονίστηκε με τις επιταγές οριοθέτησης των μουσείων με το Νόμο 3028/2002. Σύμφωνα με αυτόν *«ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός τους, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»*.⁷⁷

⁷⁶Χουρμουζιάδη, ό.π., σελ. 145.

⁷⁷Νόμος 3028/2002, άρθρο 45. παρ 1. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-153-2002-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>

Κεφάλαιο 3

Το χρονικό της ίδρυσης των δύο σημαντικότερων μουσείων της Ελλάδας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε ένα χρονικό της μουσειακής παρουσίας στην επικράτεια του Ελληνικού κράτους. Στο πλαίσιο της ιστορικής αναδρομής που ξεκίνησε από την προεπαναστατική περίοδο μέχρι την σημερινή εποχή έγινε μια προσπάθεια καταγραφής των γενικότερων χαρακτηριστικών της μουσειακής πολιτικής στην Ελλάδα και των γνωρισμάτων της ευρύτερης πολιτικής για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η προστασία των αρχαιοτήτων συνδέεται εξάλλου άμεσα με την θεσμοθέτηση μουσειακών δομών, μια δραστηριότητα που εντάσσεται στην χάραξη πολιτικής, καθολικής διαχείρισης του συνόλου των πολιτιστικών αγαθών ενός οργανωμένου κράτους. Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρούμε την καταγραφή του χρονικού της ίδρυσης των δύο σημαντικότερων μουσείων στην Ελλάδα παρουσιάζοντας τις συνθήκες που συνέβαλαν στη δημιουργία τους, αλλά και στη διαμόρφωση του θεσμικού τους ρόλου.

3.1 Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιστορία του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, καθώς αποτελεί το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο μουσείο αρχαίας ελληνικής τέχνης στον κόσμο. Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε λόγος για το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο του Ελληνικού κράτους που στεγάσθηκε στο

Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Και μόνο το γεγονός πως ένα από τα πρώτα απτά έργα της νεοσύστατης ελληνικής κρατικής μηχανής είναι ο σχεδιασμός και η σύσταση ενός μουσείου, είναι δηλωτικό της σημασίας που αυτό ως κτίριο και ως θεσμός λαμβάνει στην συνολική λειτουργία και ύπαρξή του.

Η απόφαση μεταφοράς της πρωτεύουσας του κράτους από το Ναύπλιο στην Αθήνα, προκάλεσε τις πρώτες συζητήσεις για την αναγκαιότητα δημιουργίας και κατασκευής μιας σημαντικής μουσειακής δομής. Τα πρώτα σχέδια έγιναν από τον Leo von Klenze, ο οποίος επισκέφτηκε την Αθήνα το 1834. Ο von Klenze διάλεξε την περιοχή του Άγιου Αθανάσιου στον Κεραμεικό και σχεδίασε ένα ασύμμετρο κτήριο το οποίο ονόμασε Παντεχνείον (Εικ. 1). Τα σχέδιά του όμως δεν υλοποιήθηκαν. Το 1858 προκηρύχτηκε δημόσιος διαγωνισμός για την ανέγερση του μουσείου. Η προκήρυξη περιείχε συγκεκριμένες οδηγίες τόσο για την αρχιτεκτονική μορφή του κτιρίου όσο και για την εσωτερική οργάνωση του μουσείου. Δεν αναφερόταν όμως στη θέση που θα χτιζόταν. Ο διαγωνισμός δεν έφερε αποτέλεσμα. Τότε ήρθαν στο φως εντελώς τυχαία τα σχέδια του Γερμανού αρχιτέκτονα, Ludwig Lange τα οποία και εφαρμόστηκαν τελικά, αν και όχι πιστά (Εικ. 2).⁷⁸

Η τελική λύση ήρθε το 1866 με τη δωρεά ενός μεγάλου οικοπέδου στην οδό Πατησίων από την Ελένη Τοσίτσα. Της δωρεάς αυτής είχε προηγηθεί η χρηματοδότηση του έργου από τον πλούσιο Έλληνα έμπορο Δημήτριο Μπερναδάκη ύψους 200.000 δραχμών. Τα θεμέλια μπήκαν την ίδια χρονιά αλλά η ανέγερση του μουσείου θα περάσει από διάφορες φάσεις. Συγκεκριμένα με τα χρήματα του Μπερναδάκη ολοκληρώθηκε το 1874 η δυτική μόνο πτέρυγα του Μουσείου ενώ η πολιτική αστάθεια της δεκαετίας 1864-1874 της Βασιλείας του Γεωργίου Α' εμπόδισε τις περαιτέρω εργασίες.⁷⁹

Η ολοκλήρωσή του μουσείου το 1889 από τον Ερνέστο Τσίλλερ έγινε εφικτή μέσω της «πίεσης» που επέβαλαν οι νέες αρχαιολογικές ανακαλύψεις του

⁷⁸Κόκκου, ό.π., σελ. 201-208.

⁷⁹Χριστοπούλου, Α. (2009). *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και Νεότερη Ελλάδα*. Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 113, σελ. 5-10.

Σλήμαν στις Μυκήνες, της Δωδώνης από τον Κωνσταντίνο Καραπάνο, καθώς και η δωρεά στο ελληνικό κράτος της συλλογής αιγυπτιακών αρχαιοτήτων του εμπόρου Ιωάννη Δημητρίου. Μπροστά στα νέα δεδομένα και με τον κομβικό ρόλο του εφόρου αρχαιοτήτων Παναγιώτη Καββαδία ολοκληρώθηκαν οι εργασίες οικοδόμησης του Μουσείου μέσα σε ένα χρόνο. Η ταχύτατη υλοποίηση που πραγματοποιήθηκε με γενναία χρηματοδότηση από το ίδιο το ελληνικό κράτος συνδέεται επίσης με τους γάμους του διαδόχου Κωνσταντίνου με την πριγκίπισσα Σοφία, αδελφής του Κάιζερ Γουλιέλμου Β΄ που έλαβαν χώρα εκείνη τη χρονιά.⁸⁰ Είναι σαφές ότι υπήρχαν πολιτικές προεκτάσεις στη συμβολή του παλατιού για την ταχεία αποπεράτωση και εγκαινίαση του ΕΑΜ. Με αφορμή τους γάμους του διαδόχου πολλοί εστεμμένοι της Ευρώπης θα επισκέπτονταν την Αθήνα και λογικά ο Γεώργιος Α΄ θα ήθελε να επιδείξει για λόγους γοήτρου το νέο μουσείο στους επιφανείς καλεσμένους του.

Το 1893 το μουσείο άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό. Με Προεδρικό Διάταγμα της 9ης Αυγούστου 1893 (ΦΕΚ Α΄ αρ. 152, «Περί διοργανισμού του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου») ιδρύθηκε επισήμως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με σκοπό «την σπουδὴν και διδασκαλίαν της αρχαιολογικῆς επιστήμης, την διάδοσιν αρχαιολογικῶν γνώσεων παρ' ἡμῖν και την ανάπτυξιν ἔρωτος προς τας καλὰς τέχνας». Οι Συλλογές του καθορίστηκαν ως εξής: Συλλογή Γλυπτῶν (Γλυπτοθήκη), Συλλογή Αγγείων (Αγγειοθήκη), Συλλογή Πήλινων και Χαλκῶν Αγαλματίων και λοιπῶν διαφόρου ὕλης αρχαίων (Αγαλματοθήκη), Συλλογή Επιγραφῶν (Επιγραφικό Μουσείο), Συλλογή Ἔργων Προελληνικῶν Χρόνων (Μυκηναία Συλλογή), Συλλογή Ἔργων Αιγυπτιακῆς Τέχνης (Αιγυπτιακή Συλλογή).⁸¹

Το 1903-06 προστέθηκε μια ακόμα πτέρυγα στα ανατολικά του κτιρίου, ενώ προσθήκες έγιναν και αργότερα, ὥσπου το κτίριο να πάρει τη σημερινή του μορφή.⁸²

⁸⁰Χριστοπούλου, ὄ.π., σελ. 7.

⁸¹Οδυσσέας. *Ιστορικό Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από http://odysseus.culture.gr/h/1/gh152.jsp?obj_id=3249*

⁸²Κόκκου, ὄ.π., σελ. 252.

Στις αρχές του αιώνα οι συλλογές ήταν οργανωμένες με χρονολογική και τυπολογική σειρά. Έτσι, κάθε αίθουσα αντιπροσώπευε μια περίοδο της ελληνικής τέχνης. Επίσης, είχε γίνει προσπάθεια τα εκθέματα να συνοδεύονται από κάποιες στοιχειώδεις πληροφορίες. Κάθε αίθουσα είχε την ονομασία της και γραφόταν καθαρά στον τοίχο, οι προθήκες είχαν τίτλους και πολλά εκθέματα συνοδεύονταν από λεζάντες. Το μουσείο ήταν καθημερινά ανοιχτό πρωί και απόγευμα. Όπως φαίνεται από φωτογραφίες της εποχής αυτής (Εικ. 3), τα έργα εκτίθενται με πυκνή παρατακτική διάταξη, εντελώς ξεπερασμένη στην εποχή μας, Γίνεται αντιληπτό πως μέσα από μια τέτοιου είδους παρουσίαση ο επισκέπτης αδυνατεί να συγκρατήσει ή να εστιάσει και κυρίως να κατανοήσει την σπουδαιότητα των εκθεμάτων.⁸³

Οι τελευταίες εργασίες κατασκευής νέων χώρων του Μουσείου ολοκληρώθηκαν το 1939 με την κατασκευή αιθουσών στα ανατολικά του υπάρχοντος μουσείου χωρίς να γίνει σχεδιασμός εκθέσεων σε αυτές λόγω του επικείμενου πολέμου. Η μορφή αυτή διαλύθηκε με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν απαιτήθηκε η διαφύλαξη των αρχαίων σε καταφύγια.

Σταθμός στην ιστορία του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου συνιστά το έργο απόκρυψης των αρχαιοτήτων του που ξεκίνησε στα τέλη του 1940, και ολοκληρώθηκε πριν την κατάκτηση της Ελλάδος. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αποτελεί αναμφίβολα σταθμό για δυο λόγους. Αφενός, επειδή συνέβαλε στην ουσιαστική προστασία των εκθεμάτων ενώπιον της προοπτικής μιας ένοπλης σύρραξης της χώρας, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς τις καταστροφές και τις κλοπές που έκαναν οι Γερμανοί σε Θεσσαλία και Κρήτη.⁸⁴ Αφετέρου, επειδή η απόκρυψη των εκθεμάτων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου αποτέλεσε και

⁸³Δημακοπούλου, Αικ. (2001), Προβλήματα και προοπτικές της σύγχρονης μουσειολογίας. Η εμπειρία από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στο Μ. Σκαλτσά (επιμ.). (2001). *Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα (Θεωρία και πράξη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου 21-24/11/97)*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον, σελ. 73.

⁸⁴Πασχάλη, Δ. (2013, Απρίλιος 27). *Τα κρυμμένα αγάλματα της κατοχής*. Το Ποντίκι. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.topontiki.gr/article/52313/takrymmena-agalmata-tis-katohis>

σε συμβολικό επίπεδο μια πράξη αντίστασης των δομών του καταλυθέντος ελληνικού κράτους απέναντι στις κατοχικές δυνάμεις.

Η απόκρυψη έγινε υπό την εποπτεία της Επιτροπής Απόκρυψης και Ασφάλισης των εκθεμάτων του μουσείου, η οποία συστάθηκε με υπουργική απόφαση με την κήρυξη του πολέμου. Επικεφαλής της επιτροπής ήταν τρεις Αρεοπαγίτες και μέλη ο γραμματέας της Αρχαιολογικής Εταιρείας Γεώργιος Οικονόμος, ο προσωρινός διευθυντής του μουσείου Αναστάσιος Ορλάνδος, ο καθηγητής Σπυρίδων Μαρινάτος, οι έφοροι Γιάννης Μηλιάδης και Σέμνη Καρούζου, η επιμελήτρια Ιωάννα Κωνσταντίνου και ορισμένοι μηχανικοί και αρχιτέκτονες του υπουργείου. Στην ομάδα προστέθηκαν και εθελοντές, όπως ο διευθυντής του Αυστριακού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Otto Walter, ο Βρετανός αρχαιολόγος Allan Wace και ο ακαδημαϊκός Σπύρος Ιακωβίδης, που ήταν τότε πρωτοετής φοιτητής Αρχαιολογίας.

Οι οδηγίες διαφύλαξης των αρχαίων προέβλεπαν την κατάχωση των αγαλμάτων εντός του δαπέδου της αίθουσας ή στην αυλή του μουσείου ή σε περιφραγμένες αυλές και υπόγεια δημόσιων ιδρυμάτων. Τα αγάλματα αποτέθηκαν στον πυθμένα του κάθε ορύγματος το οποίο ήταν επενδεδυμένο με οπλισμένο σκυρόδεμα, σε οριζόντια θέση, καλύφθηκαν με άμμο και τα ορύγματα σφραγίστηκαν με πλάκα τσιμέντου. Τα χάλκινα και τα πήλινα φυλάχθηκαν εντός κιβωτίων επενδεδυμένων με κερόχαρτο ή πισσόχαρτο για τον φόβο της υγρασίας (Εικ. 4,5 και 6).⁸⁵

Την 28^η Απριλίου 1941 όταν οι Γερμανοί ήρθαν να παραλάβουν το μουσείο ήρθαν αντιμέτωποι με άδειες αίθουσες και άδειες προθήκες (Εικ. 7). Απόκρυψη των αρχαίων έγινε και σε άλλα μουσεία της Αθήνας όπως σε αυτό της Ακρόπολης και του Κεραμεικού. Στο μουσείο του Κεραμεικού όμως τα αρχαία ξεθάφτηκαν και επανατοποθετήθηκαν διότι το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο ήθελε να συνεχίσει τις ανασκαφές που διενεργούσε εκεί. Όπως μας ενημερώνει ο Σπύρος Ιακωβίδης, ένας αξιωματικός των SS που ξεναγήθηκε στο

⁸⁵Πασχαλίδης, Κ. (2013, Μάρτιος 28). *Τα θαμμένα αγάλματα του πολέμου*. Lifo. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.lifo.gr/mag/features/3704>

μουσείο του Κεραμεικού ενθουσιάστηκε με ένα από τα εκθέματα και το πήρε.⁸⁶ Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πόσο σημαντικές ήταν οι ενέργειες απόκρυψης των θησαυρών του ΕΑΜ και τι θα μπορούσε να έχει συμβεί σε άλλη περίπτωση από καταστροφές αρχαιοτήτων μέχρι αρπαγές και εξαγωγές από την ελληνική επικράτεια.

Το έργο επανέκθεσης των αντικειμένων ξεκίνησε το 1946 και ολοκληρώθηκε είκοσι χρόνια μετά, το 1964. Η επιλογή της άμεσης έναρξης των εργασιών ουσιαστικής ανασύστασης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, εύλογα μπορεί να ερμηνευτεί ως μια σαφής επιδίωξη της απελευθερωμένης Ελλάδας να ανορθώσει τα σύμβολα της χώρας. Στο πλαίσιο αυτών των εργασιών τροποποιήθηκε ο εσωτερικός προθάλαμος με την δημιουργία ενός στεγασμένου οπαίου, το οποίο προσέδιδε φως στον χώρο. Ο εν λόγω χώρος απέκτησε μνημειακό χαρακτήρα με την μετατόπιση των κιόνων από τις δύο πρώτες αίθουσες. Αντικατεστάθησαν οι παλιές ξυλόγλυπτες προθήκες από περίοπτες κρυστάλλινες, ενώ οι τοιχογραφίες στους τοίχους των αιθουσών καταργήθηκαν. Επιπλέον, για τον καλύτερο φωτισμό κατασκευάστηκαν ψευδοροφές από αμίαντο. Το σύνολο των εργασιών ανασύστασης υπήρξε αποτέλεσμα ενός καθολικού επιστημονικού σχεδιασμού σε απόλυτη συμφωνία με τις τότε ισχύουσες μουσειακές αντιλήψεις.⁸⁷

Τις μουσειακές αντιλήψεις της εποχής διακρίνει ένας έντονος διδακτισμός ο οποίος συνεπικουρείται από το τότε ισχύον σχολικό σύστημα στο οποίο είχε καθιερωθεί η εθνική αγωγή. Σαν αποτέλεσμα και τα δύο μαζί μουσείο και σχολείο προάγουν την πολιτική χρήση του ιστορικού παρελθόντος. Ο Χρήστος Καρούζος που είχε τον κεντρικό ρόλο στις διαδικασίες ανασύστασης και επανέκθεσης του μουσείου δεν ξέφυγε από αυτόν τον διδακτισμό. Η μουσειολογική παρουσίαση που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από την δημιουργία συνόλων όχι πλέον ομοειδών αντικειμένων, αλλά έργων συγγενικών

⁸⁶Πασχαλίδης, Κ. (2016, Φεβρουάριος 17). *Η ίδρυση, η ιστορία και οι περιπέτειες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, 130 χρόνια λειτουργίας σε μία διάλεξη*. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=2617>

⁸⁷Χριστοπούλου, ό.π., σελ. 8.

χρονολογικά τα οποία τοποθετήθηκαν με ένα τρόπο που να γίνεται ορατή η αισθητική τους αρτιότητα. Υπήρχε ωστόσο ελάχιστη πρόβλεψη στην ανάδειξη με κατανοητό τρόπο της ιστορικής συνέχειας μέσω επεξηγηματικών σημειωμάτων καθώς ο Καρούζος ήθελε πρωτίστως να εξάρει την καλλιτεχνική αξία των εκθεμάτων. Η έκθεση αποτέλεσε έναν ύμνο προς το ελληνικό κάλλος.⁸⁸

Η επανέκθεση των αντικειμένων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου υπήρξε ένα γεγονός που έδωσε ώθηση στην τουριστική κίνηση της Ελλάδος από τα μέσα της δεκαετίας του 50. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι όποιες αλλαγές ελάχιστα διαφοροποίησαν το ύφος των αιθουσών. Παράλληλα το μουσείο καλείται να φιλοξενήσει στις αίθουσες ένα νέο πλήθος αντικειμένων που προέρχονται από μεταπολεμικές ανασκαφές, όπως το άγαλμα της Κόρης Φρασικλείας, οι τοιχογραφίες από το Ακρωτήρι της Θήρας καθώς και ομάδες αρχαιοτήτων που δεν είχαν εκτεθεί κατά την ανασύσταση του μουσείου.⁸⁹ Το γεγονός αυτό δημιουργεί εντονότερα την αίσθηση του χωροταξικού κορεσμού καθώς η αναγκαιότητα ένταξης των νέων εκθεμάτων είναι επιβεβλημένη και οφείλει να γίνει με τρόπο που περιορίζει νομοτελειακά το χώρο που κατείχαν τα ήδη υπάρχοντα εκθέματα.

Στις αρχές της δεκαετίας του 80 η πολιτιστική πολιτική της χώρας για τα μουσεία εισέρχεται σε περίοδο εξωστρέφειας. Έκφραση αυτής της τάσης είναι η παρουσίαση περιοδικών εκθέσεων ελληνικών αρχαιοτήτων στο εξωτερικό, στην διοργάνωση των οποίων το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο είχε, έχει και θα συνεχίσει αναμφίβολα να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της παραπάνω διαπίστωσης συνιστά η διεξαγωγή αυτοτελών εκθέσεων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο όπως αυτή με θέμα «ο Μυκηναϊκός κόσμος» το 1988 και δύο χρόνια αργότερα σε συνεργασία με το Προϊστορικό Μουσείο Βερολίνου αυτή με θέμα τις ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν

⁸⁸Αλεξάκη, Μ. (2011, Ιούνιος 29). *Η επανέκθεση στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*.

Πεμπτούσια Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από

<https://www.pemptousia.gr/2011/06/12132/>

⁸⁹Δημακοπούλου, ό.π., σελ. 73-74.

παρουσιάζοντας άγνωστο αρχαιικό υλικό με αφορμή την συμπλήρωση 100 χρόνων από τον θάνατο του.⁹⁰

Την ίδια στιγμή με την πάροδο του χρόνου και την αλλαγή των αντιλήψεων για τις μουσειακές εκθέσεις, γίνεται όλο και πιο φανερή η ανάγκη ανανέωσης του τρόπου έκθεσης. Ήδη αυτή η αναγκαιότητα έγινε πιο επιτακτική λόγω της αύξησης των διαθέσιμων αρχαίων αντικειμένων από το μουσείο. Η παρατήρηση αυτή εύλογα προκύπτει μετά την προγενέστερη αναφορά στην ενσωμάτωση στις συλλογές του Μουσείου των ανασκαφικών ανακαλύψεων από την Θήρα και την αναγκαιότητα που προέκυψε λόγω της σπουδαιότητας τους ανακατανομής και αναδιάταξης του χώρου. Χαρακτηριστικά σήμερα, όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του μουσείου,⁹¹ αυτό φιλοξενεί στους χώρους του περίπου 11.000 αντικείμενα.

Παρόλο που η διαμορφωθείσα κατάσταση επέβαλλε ανανέωση, υπήρχαν απόψεις που υποστήριζαν την αναγκαιότητα μη αλλαγής, ή τουλάχιστον τόνιζαν την δυσκολία του εγχειρήματος. Επί του θέματος, ενδεικτικός είναι ο χαρακτηρισμός του ΕΑΜ ως ένα είδος «ιερής αγελάδας».⁹² Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός επιδιώκει, να επισημάνει τις δυσκολίες που έχει ένα ενδεχόμενο εκτεταμένων αλλαγών στην μορφή του, καθώς πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία του κόσμου. Οι δυσκολίες εντοπίζονται σε θέματα όπως ο μεγάλος όγκος εκθεμάτων, η έλλειψη οικονομικών πόρων προς υλοποίηση των αλλαγών και τέλος το πλέγμα των ιδεολογικών αγκυλώσεων μερίδας αρμοδίων, στην προοπτική αλλοίωσης του ήδη υπάρχοντος χαρακτήρα, πόσο μάλλον στην υιοθέτηση ευρύτερων αλλαγών. Τις τελευταίες δεκαετίες άρχισαν -και συνεχίζονται- εργασίες έκθεσης και επανέκθεσης των συλλογών του παράλληλα με τις εργασίες συντήρησης και επισκευής του κτιρίου. Κεντρικός άξονας των

⁹⁰ Δημακοπούλου., ό.π, σελ. 76.

⁹¹<http://www.namuseum.gr/museum/history-gr.htm>

⁹²Η φράση προέρχεται από άρθρο της εφημερίδας «η Αυγή» της Π. Κατριμετζή στις 07/02/1982.

εργασιών αυτών είναι η αισθητική βελτίωση της παρουσίασης των εκθεμάτων και η προβολή του εκπαιδευτικού χαρακτήρα των εκθέσεων.⁹³

Η απόφαση ωστόσο για εκτεταμένου χαρακτήρα εργασίες ανακαίνισης και επανέκθεσης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου πάρθηκε το 2002. Το Μουσείο έκλεισε τις πύλες για πρώτη φορά μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου την 1^η Οκτωβρίου του 2002. Οι εργασίες διήρκησαν περίπου 22 μήνες. Στις 26 Ιουνίου του 2004, λίγο πριν από την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, το μουσείο άνοιξε με έτοιμες δύο από τις συλλογές του, την Προϊστορική και αυτή των Γλυπτών. Ένα χρόνο αργότερα δόθηκαν στο κοινό οι Συλλογές Αγγείων και Χαλκών, καθώς και η αίθουσα της Προϊστορικής Θήρας, ενώ το 2008 εγκαινιάστηκαν η έκθεση των Αιγυπτιακών Συλλογών και η Συλλογή Σταθάτου. Στα τέλη του 2009 στο χώρο του Νομισματικού Μουσείου παρουσιάστηκαν οι τελευταίες πέντε συλλογές: τα πήλινα ειδώλια των ιστορικών χρόνων, τα χρυσά κοσμήματα, τα γυάλινα αγγεία και η Συλλογή Βλαστού Σερπιέρη, καθώς και Συλλογή Κυπριακών Αρχαιοτήτων.⁹⁴

Αν έχει θεωρηθεί ιστορικό επίτευγμα η επανέκθεση του συνόλου των εκθεμάτων που πραγματοποιήθηκε το 1964, είναι εξίσου σημαντική η εικόνα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου μετά την ολοκλήρωση των εργασιών του το 2004. Οι τελευταίες εργασίες αποτέλεσαν ένα πολύ περίπλοκο και δύσκολο έργο με δεδομένο πως αυτές ήταν άμεσα συνδεδεμένες χρονικά με την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004. Οι δυσκολίες έγκεινται στο γεγονός πως στους 22 μήνες εργασιών έπρεπε να γίνουν παράλληλα εργασίες συντήρησης τόσο του κτιρίου, όσο και των αρχαιοτήτων. Βασική και απαραίτητη προϋπόθεση ήταν αρχικά η ασφαλής συσκευασία όλων των εκθεμάτων και η μετακίνηση και η ασφάλιση όλων των αρχαίων που βρίσκονταν στις αποθήκες του κτιρίου.⁹⁵

⁹³ Δημακοπούλου, ό.π., σελ. 74.

⁹⁴ Χριστοπούλου, ό.π., σελ. 9.

⁹⁵ Χριστοπούλου, ό.π., σελ. 8.

Το ίδιο το κτίριο υποβλήθηκε σε εκτεταμένες εργασίες συντήρησης και ταυτόχρονης ανακαίνισης προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες της μουσειακής λειτουργίας, της προσβασιμότητας και του εκπαιδευτικού ρόλου που οφείλει να διαδραματίζει. Ειδικότερα προχώρησε η δημιουργία ενός αυτόνομου υποσταθμού για την ηλεκτρική στήριξη των αιθουσών και την εγκατάσταση συστήματος ευκρασίας με κλιματιστικά μηχανήματα. Στις κτιριακού χαρακτήρα εργασίες εντάσσονται και οι εργασίες συντήρησης της μνημειακής πρόσοψης και του προθαλάμου και το παράλληλο τρίψιμο και γυάλισμα των δαπέδων. Για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών του τοποθετήθηκαν ανελκυστήρες και δημιουργήθηκαν είσοδοι για ΑμΕΑ.⁹⁶

Σχετικά με τα εκθέματα, για την επανέκθεση το σύνολό τους συντηρήθηκε από την αρχή. Συγκεκριμένα καθαρίστηκαν από τους ατμοσφαιρικούς ρύπους, ενώ αφαιρέθηκαν οι παλιές κόλλες από τα αγγεία. Παράλληλα με τις εργασίες συντήρησης πραγματοποιήθηκαν εργασίες ανακαίνισης και εκ νέου ταξινόμησης σε χωροταξικό επίπεδο των αιθουσών του Μουσείου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτό το πλαίσιο είναι η ανανέωση της Μυκηναϊκής Έκθεσης. Το πρόβλημα που υπήρχε χωροταξικά ήταν το πλήθος των αντικειμένων σε σχέση με τον διαθέσιμο χώρο. Αυτό διευθετήθηκε με την ριζική ανανέωση της κεντρικής αίθουσας και την παράλληλη επέκταση της Έκθεσης σε μία παράπλευρη αίθουσα που παρέμενε αναξιοποίητη.⁹⁷

Πέρα από την χωροταξική επέκταση, οι εργασίες επεκτάθηκαν και στον τρόπο παρουσίασης. Συγκεκριμένα αντικαταστάθηκαν τα παλιά ογκώδη στηρίγματα των προθηκών με διάφανες κατασκευές από πλεξιγκλάς ή ελαφρούς κύβους σε ουδέτερους χρωματισμούς. Η μετακίνηση τμήματος των συλλογών στην νεοδιαμορφωθείσα παράπλευρη αίθουσα συντήρησης συνέβαλε στην άμβλυση της αίσθησης της ασφυκτικής έκθεσης των έργων που χαρακτήριζε την αίθουσα πριν την ανακαίνιση. Παράλληλα οι αλλαγές του δαπέδου και του χρώματος των τοίχων προσέδωσαν εύρος και καλύτερο φως στον χώρο και συνέβαλλαν στην ανάδειξη των εκθεμάτων. Τέλος, η κατασκευή μιας μεγάλης επιτοίχιας προθήκης

⁹⁶Χριστοπούλου, ό.π., σελ. 9.

⁹⁷Δημακοπούλου, ό.π., σελ. 75.

για την παρουσίαση των τοιχογραφιών από τις Μυκήνες και την Τίρυνθα συνέβαλε ώστε η έκθεση να είναι πιο άνετη και ξεκούραστη για τον επισκέπτη. Ο συνδυασμός και η ενσωμάτωση του κατάλληλου εποπτικού υλικού και το πρόπλασμα της Ακρόπολης των Μυκηνών συνηγορούν στο να λαμβάνει ο κάθε επισκέπτης με σαφήνεια το εύρος και την αξία των ευρημάτων.⁹⁸

Μετά τις εργασίες ανακαίνισης σημειώνεται και μια αύξηση εκθέσεων περιοδικού χαρακτήρα.⁹⁹ Αυτές διακρίνονται από την διαφοροποίηση σε σχέση με τις μόνιμες συλλογές, καθώς φιλοξενούνται σε αίθουσες στην νέα πτέρυγα του Μουσείου, που η διαμόρφωσή τους, προσφέρει την δυνατότητα να επιδέχονται τεχνητό φωτισμό και διάφορες άλλες επεμβάσεις, προσδίδοντας σε αυτές μια πιο σύγχρονη και ελκυστική εμφάνιση.¹⁰⁰ Το πλούσιο εποπτικό υλικό και οι ειδικές προθήκες συμβάλλουν στον τονισμό του εκπαιδευτικού χαρακτήρα των περιοδικών εκθέσεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν τα προγράμματα που απευθύνονται στους μαθητές και σχετίζονται με κεντρικό θέμα της εκάστοτε περιοδικής έκθεσης.¹⁰¹

Από το 2004 και έπειτα, είναι κατά τη γνώμη μας φανερό πως, πέρα από τον προφανή εκσυγχρονισμό των κτιριακών υποδομών και των εκθεσιακών χώρων ειδικότερα, γίνεται μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού και του τρόπου λειτουργίας του μουσείου. Τα διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα, οι συνεχείς περιοδικές εκθέσεις που προάγουν την διεθνή συνεργασία, οι διάφορες δράσεις όπως το «Ανοιχτό Μουσείο» και το «Αθέατο Μουσείο», οι οποίες μάλιστα είναι αποτέλεσμα συνεργασίας ατόμων από πολλά και διαφορετικά επιστημονικά πεδία, καταδεικνύουν θεωρούμε, πως το ΕΑΜ αντιλαμβάνεται την υπόσταση του ως ένα μουσείο του 21^{ου} αιώνα.

⁹⁸ Δημακοπούλου, ό.π., σελ. 75.

⁹⁹ Από τις πιο επιτυχημένες ήταν η περιοδική έκθεση «Το Ναυάγιο των Αντικυθήρων, το πλοίο, οι θησαυροί, ο μηχανισμός» (2012).

¹⁰⁰ Δημακοπούλου, ό.π., σελ. 76.

¹⁰¹ Για παράδειγμα, με αφορμή την περιοδική έκθεση «Οδύσσειες» (2017) πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα με τίτλο «Ταξιδεύοντας στον χρόνο με τον Οδυσσέα» ή «το Ταξίδι του Οδυσσέα», τα οποία προσέφεραν με την χρήση εποπτικού υλικού την δυνατότητα σε μαθητές δημοτικού να εξοικειωθούν με την μορφή του ομηρικού ήρωα.

Ο πολυσυλλεκτικός, από γεωγραφικής πλευράς¹⁰² χαρακτήρας του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου αποτέλεσε ένα βασικό γνώρισμά του από την ίδρυσή του. Από το χρονικό ίδρυσης και λειτουργίας του προκύπτει η γενικότερη διαπίστωση πως αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί το ίδρυμα που υποστηρίζει την κυρίαρχη ιδεολογία της χώρας. Το ΕΑΜ εξετάζεται με βάση ιδεολογικές διακλαδώσεις¹⁰³ καθώς κατά την ίδρυση του επιχείρησε να δώσει το στίγμα του νεοελληνικού κράτους και να καθορίσει την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων.

Σήμερα, έχοντας ουσιαστικά ενισχύσει την εθνική ταυτότητα, πραγματοποιεί τον ιστορικό του ρόλο που οριοθετείται μέσα από την προστασία, ανάδειξη και συντήρηση των αρχαίων έργων απ' όλη την επικράτεια. Επίσης εκπληρώνει το σκοπό του ως χώρος παιδείας και εκπαίδευσης για όλες τις ηλικίες και κυρίως για τους νέους, ενώ παράλληλα αποτελεί κέντρο επιστημονικής έρευνας και μελέτης.¹⁰⁴

3.2 Το Μουσείο της Ακρόπολης

Το ΕΑΜ είναι το μεγαλύτερο μουσείο της χώρας, αλλά ο λόφος της Ακρόπολης με τα απομεινάρια των ναών της κλασικής εποχής και ιδιαίτερα του ναού της Αθηνάς, συνιστά στο πέρασμα των αιώνων σημείο αναφοράς της ίδιας της πόλης, αλλά και του συνόλου του δυτικού πολιτισμού. Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε την ιστορική εξέλιξη του μουσείου του σημαντικότερου αρχαιολογικού χώρου της Ελλάδας. Το κυρίως θέμα της ενότητας αυτής είναι το ΝΜΑ, θα κάνουμε όμως μια συγκριτική ιστορική αναδρομή στις συνθήκες που

¹⁰²Ο χαρακτηρισμός σχετίζεται με το γεγονός πως τα εκθέματά του προέρχονται από πολλές και διαφορετικές περιοχές της ελληνικής επικράτειας.

¹⁰³Μια περιεκτική αναφορά στην σχέση ιδεολογίας και μουσείων στην Ελλάδα γίνεται στο: Γκαζή, Α. (1999 β). *Η Έκθεση Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα 1829-1909. Ιδεολογικές αφετηρίες- Πρακτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, «Αρχαιολογία και Τέχνες», τ. 73, σελ. 45-52.

¹⁰⁴Για την σχέση μουσείων και εκπαίδευσης βλ. Χρυσουλάκη, Σ. (2001), Μουσεία και Μουσειολογία στην σύγχρονη Ελλάδα στο Σκαλτσά, Μ. (Επιμ.). (2001). *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα (Θεωρία και πράξη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου 21-24/11/97)*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον, σελ. 237-240.

προηγήθηκαν της ίδρυσης του καθώς και στο παλαιό μουσείο της Ακρόπολης που βρισκόταν πάνω στον ιερό βράχο.

Τα μνημεία της Ακρόπολης είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές και αλλοιώσεις της μορφής τους από τις καταστροφές που υπέστησαν τόσο στους αρχαίους χρόνους όσο και στο Μεσαίωνα. Ξένοι επισκέπτες ψάχνοντας μέσα στα χαλάσματα πήραν αρχαία θραύσματα ως αναμνηστικά. Τον 19ο αιώνα, ο Λόρδος Elgin αφαίρεσε αρχιτεκτονικά γλυπτά από τη ζωφόρο, τις μετόπες και τα αετώματα του Παρθενώνα. Η πράξη του προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων και ενεργοποίησε μεγάλη μερίδα ανθρώπων στα ευρωπαϊκά κράτη στο αγώνα για την διατήρηση των μνημείων της Ακρόπολης.

Με την ουσιαστική ανεξαρτησία της Ελλάδας και την ανάληψη της εξουσίας από τον Όθωνα άρχισαν συζητήσεις για την κατασκευή ενός μουσείου για την Ακρόπολη πάνω στον Βράχο. Αυτές σχετίστηκαν με τις συνολικές εργασίες αποκατάστασης των αρχαιοτήτων της Ακρόπολης που ξεκίνησαν με την συμβολική αναστήλωση του Παρθενώνα τον Αύγουστο του 1834.¹⁰⁵ Οι πραγματοποιηθείσες εργασίες χαρακτηρίζονται από μια συστηματική προσπάθεια ανάδειξης της μορφής της Ακρόπολης κατά την Κλασική Περίοδο. Η αναγκαιότητα δημιουργίας μουσείου ήταν αποτέλεσμα της εξέλιξης των παραπάνω εργασιών και της ραγδαίας αύξησης των κινητών ευρημάτων που έρχονταν στο φως.

Η θέση του μουσείου της Ακρόπολης τότε, όπως και σήμερα με το νέο κτίριο, προκάλεσε διχογνωμίες. Αφενός, υπήρχαν οι υπέρμαχοι της ανέγερσης κτιρίου πάνω στον Ιερό Βράχο, καθώς θεωρούσαν ανεπίτρεπτο να στεγαστούν οι αρχαιότητες μακριά από το φυσικό τους χώρο. Αφετέρου, υπήρχαν αυτοί που υποστήριζαν πως είναι αδιανόητο να κτιστεί ένα σύγχρονο κτίριο δίπλα στον Παρθενώνα, επισκιάζοντας τον, δεδομένου μάλιστα ότι δεν είχαν ολοκληρωθεί οι αρχαιολογικές έρευνες στον χώρο, γεγονός που προκάλεσε οκ ολίγα προβλήματα.¹⁰⁶ Η διαμάχη αυτή αποδείχτηκε αρκετά ανθεκτική στο χρόνο

¹⁰⁵Κόκκου, ό.π., σελ. 78-79.

¹⁰⁶Βουδούρη, ό.π., σελ. 38

καθώς όπως θα δούμε στη συνέχεια η θέση του ΝΜΑ προκάλεσε παρόμοιες διχογνωμίες ως προς την καταλληλότητα της θέσης που επιλέχθηκε στο οικόπεδο Μακρυγιάννη.

Το 1863, αποφασίστηκε να χτιστεί το μουσείο σε χώρο νοτιοανατολικά του Παρθενώνα σε σχέδιο του Παναγή Κάλκου και στις 30 Δεκεμβρίου του 1865 έγινε η θεμελίωση. Το οικοδομικό πρόγραμμα προέβλεπε το κτίριο να έχει εμβαδόν 800 τ.μ και το ύψος του κτιρίου να μην ξεπερνάει το στυλοβάτη του Παρθενώνα. Η οικοδόμηση - μετά από αρκετές διακοπές εργασιών λόγω αρχαιοτήτων που ολοένα έρχονταν στο φώς - ολοκληρώθηκε στα τέλη του 1874. Τα μάρμαρα που ως τότε παρέμεναν διάσπαρτα στην Ακρόπολη καθώς και τα εκμαγεία από τα γλυπτά του Παρθενώνα ήταν τα πρώτα εκθέματα που φιλοξενήθηκαν στις αίθουσες του. Στα χρόνια του πολέμου πολλά από τα πολύτιμα εκθέματα βρήκαν καταφύγιο στα υπόγεια του ΕΑΜ - που όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα ήταν μια κίνηση που έσωσε και τους θησαυρούς του ΕΑΜ από ενδεχόμενη λεηλασία.¹⁰⁷

Σύντομα αποδείχθηκε πως τα μόλις 800 τ.μ του κτιρίου ήταν πολύ λίγα για να στεγάσουν όλους αυτούς του θησαυρούς. Το πρόβλημα χώρου διαιωνίστηκε καθώς κάθε φορά επιχειρείτο να επιλυθεί με ημίμετρα. Έτσι ενώ είχε «φυτευθεί» ένα σύγχρονο κτίσμα πάνω στον ιερό βράχο και είχαν γίνει καταστροφές αρχαιοτήτων κατά την οικοδόμηση, οι αρμόδιοι αρχίζουν να συζητούν για ένα νέο μουσείο, αυτή τη φορά όμως έξω από την Ακρόπολη, δικαιώνοντας όσους εξ αρχής διαφωνούσαν με την ανέγερση μουσείου πάνω στον Ιερό Βράχο.¹⁰⁸ Την ανάγκη αυτή για τη δημιουργία ενός νέου Μουσείου της Ακρόπολης διατύπωσε πρώτος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής τον Σεπτέμβριο του 1976, οριοθετώντας και τον χώρο στον οποίο τελικά κτίστηκε το νέο Μουσείο.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Κόκκου, ό.π., σελ. 196 - 199

¹⁰⁸ Τιβέριος, Μ. (2009, Ιούνιος 28). *Το Παλαιό Αρχαιολογικό Μουσείο της Ακρόπολης*. Το Βήμα. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=275801>

¹⁰⁹ <http://www.theacropolismuseum.gr>

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έθεσε ως αναγκαιότητα για την Ελλάδα, την κατασκευή ενός νέου Μουσείου που θα διέθετε όλες τις απαραίτητες τεχνικές εγκαταστάσεις για τη συντήρηση των ανεκτίμητων έργων της Ελληνικής τέχνης. Στο νέο Μουσείο θα μεταφέρονταν τα γλυπτά του Παρθενώνα, οι Καρυάτιδες και όσα γλυπτά βρίσκονταν στις αποθήκες του παλαιού Μουσείου. Το ζήτημα του νέου Μουσείου της Ακρόπολης συνιστούσε ένα πρωταρχικό βήμα για την άσκηση πίεσης στο Βρετανικό Μουσείο των μαρμάρων του Παρθενώνα που αφαίρεσε από τον ναό ο λόρδος Έλγιν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Βλέπουμε λοιπόν πως παρόλο που τα δύο μουσεία τα χωρίζει πάνω από ένας αιώνας, ωστόσο ο σκοπός της ίδρυσης τους έχει κοινό τόπο, την προώθηση των εθνικών συμφερόντων.

Η πολιτικός ωστόσο που έθεσε το ζήτημα αυτό με ρητό και κατηγορηματικό τρόπο από την ελληνική πλευρά ήταν η Μελίνα Μερκούρη ήδη από την πρώτη της θητεία το 1981. Το 1989 η Μελίνα Μερκούρη, ξανά ως Υπουργός Πολιτισμού, κίνησε τις διαδικασίες έναρξης ενός διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για το Μουσείο της Ακρόπολης με επιλεγμένο τόπο το οικόπεδο Μακρυγιάννη. Τα αποτελέσματα του διαγωνισμού ακυρώθηκαν μετά την αποκάλυψη μιας μεγάλης οικιστικής περιοχής εκεί, που χρονολογείται από τους προϊστορικούς ως τους βυζαντινούς χρόνους. Η ανασκαφή έπρεπε να ενταχθεί μέσα στο Νέο Μουσείο. Τα ευρήματα της ανασκαφής διατηρήθηκαν και είναι ορατά από το διαφανές πάτωμα του πρώτου επιπέδου του κτιρίου (Εικ. 8).¹¹⁰

Το 2000, ο Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης (ΟΑΝΜΑ) ανακοίνωσε πρόσκληση για συμμετοχή σε ένα νέο διαγωνισμό, ο οποίος ήταν σύμφωνος με τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτός ο διαγωνισμός τελεσφόρησε και απένειμε το πρώτο βραβείο στον Bernard Tschumi με τον Μιχάλη Φωτιάδη. Το κτίριο του Μουσείου βρίσκεται στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, στο οικόπεδο του πρώην στρατοπέδου Μακρυγιάννη, σε ευθεία

¹¹⁰Στον αρχαιολογικό χώρο αποκαλύφθηκαν ιδιωτικές κατοικίες και εργαστήρια από την Κλασική εποχή ως και τα Βυζαντινά χρόνια. Μετά την ολοκλήρωση των ανασκαφών και τη διευκρίνιση της στρωματογραφίας επιλέχθηκαν τα σημεία όπου επιτρεπόταν η θεμελίωση του κτιρίου. Τα παραπάνω συνιστούν μια σύνοψη των όσων αναφέρονται στα πρώτα δύο κεφάλαια του βιβλίου Φωτιάδης, Μ. (2011). *Νέο Μουσείο Ακρόπολης, στοιχεία μελέτης και κατασκευής*, Αθήνα, Μίλητος.

απόσταση 280 μ. από τον Παρθενώνα. Η κύρια είσοδος του κτιρίου βρίσκεται στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτη, ενώ περικλείεται από τις οδούς Μακρυγιάννη, Χατζηχρήστου και Μητσαίων. Το Μουσείο εξυπηρετείται από το σταθμό «Ακρόπολη» της γραμμής 2 του Αττικού Μετρό, στην ανατολική παρυφή του χώρου του Μουσείου. Υπάρχουν δευτερεύουσες εισοδοί από τις οδούς Μακρυγιάννη και Χατζηχρήστου. Στη συνολική έκταση των 25.000 τ.μ., το Μουσείο διαθέτει εκθεσιακούς χώρους με εμβαδόν 14.000 τ.μ. (δέκα φορές μεγαλύτερους από ότι στο παλιό Μουσείο).¹¹¹

Το μουσείο έχει κατασκευαστεί από ατσάλι, γυαλί και τσιμέντο και εκμεταλλεύεται άριστα το φυσικό φως, για να αναδεικνύονται τα περίπου 4.000 εκθέματά του, που έχουν βρεθεί πάνω στο βράχο της Ακρόπολης και στους πρόποδες, καλύπτοντας μία ευρεία χρονική περίοδο από τη Μυκηναϊκή εποχή έως τη Ρωμαϊκή και Παλαιοχριστιανική Αθήνα. Η κατασκευή του προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις και σοβαρές ενστάσεις. Σοβαρότερες ήταν αυτές που σχετίζονταν με τον αρχικό σχεδιασμό για κατεδάφιση δύο νεοκλασικών κτιρίων που βρίσκονταν επί της οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου, καθώς με αυτόν τον τρόπο εξασφαλιζόταν η καλύτερη οπτική σύνδεση του Μουσείου με τον Παρθενώνα.¹¹² Επίσης τέθηκε το ερώτημα κατά πόσο είναι επιστημονικά ορθό να ανεγερθεί το Νέο Μουσείο πάνω σε αποκαλυφθέντα αρχαιολογικό χώρο (Εικ. 9) και ακόμα κατά πόσο αλλοιώνεται το τοπίο με ένα ογκώδες σύγχρονο οικοδόμημα δίπλα στην Ακρόπολη και στον Παρθενώνα.¹¹³ Ο αρχικός σχεδιασμός, τελικά, μετά τις διεθνείς αντιδράσεις αναπροσαρμόστηκε χωρίς να υλοποιηθεί η κατεδάφιση των εν λόγω κτιρίων. Οι διενέξεις αυτές επιλύθηκαν

¹¹¹<http://www.theacropolismuseum.gr>

¹¹² Το θέμα της κατεδάφισης των δύο νεοκλασικών πήρε και διεθνείς διαστάσεις καθώς το ένα από τα δύο κτίρια ανήκε στον διάσημο μουσικοσυνθέτη Βαγγέλη Παπαθανασίου. Campbell, M. (2007). «*Vangelis Papathanassiou fights Greek gods of demolition*». London, The Sunday Times, 18-11-2007. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <https://www.thetimes.co.uk/article/vangelis-papathanassiou-fights-greek-gods-of-demolition-6b9n8x7s0cw>

¹¹³ Παπαθανασόπουλος, Γ. (2002). *Αντιπαράθεση για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης*, Αθήνα, Η Καθημερινή, 18-11-2002. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.kathimerini.gr/134335/article/epikairothta/ellada/antiparashesh-gia-to-neo-moyseio-akropolhs>

μετά από δικαστικές αποφάσεις της ανώτατης βαθμίδας όπου έφτασαν, προκειμένου να αποφανθεί οριστικά η δικαιοσύνη υπέρ της κατασκευής του.¹¹⁴

Οι συλλογές του μουσείου εκτίθενται σε τέσσερα επίπεδα, ενώ ένα πέμπτο στεγάζει τους βοηθητικούς χώρους όπως το εστιατόριο, το πωλητήριο και την αίθουσα επισήμων που βρίσκονται σε δύο ορόφους. Κεντρικό σημείο του Νέου Μουσείου είναι ο τελευταίος όροφος (αίθουσα Παρθενώνα), ο οποίος έχει τις διαστάσεις και τη διεύθυνση του Παρθενώνα και είναι περιστρεφμένος κατά 23 μοίρες σε σχέση με το υπόλοιπο κτίριο, για να έχει ο επισκέπτης απευθείας οπτική επαφή με το μνημείο (Εικ. 10). Στο Μουσείο δεσπόζουν η ζωφόρος του Παρθενώνα, οι Καρυάτιδες του Ερεχθείου και τα διάσημα γλυπτά της αρχαϊκής εποχής και του χρυσού αιώνα του Περικλέους.

Το μουσείο, στα εκθεσιακά επίπεδα που είναι δομημένο προσφέρει στον επισκέπτη μια διεξοδική ματιά του συνόλου των ευρημάτων και των κτιρίων που υπήρχαν στην Ακρόπολη. Με βάση το μουσειολογικό πρόγραμμα που υπάρχει στην ιστοσελίδα του Μουσείου, μεγάλο βάρος δίνεται στην εξυπηρέτηση των επισκεπτών, με τη διαμόρφωση ειδικών χώρων υποδοχής (φουαγιέ, καταστήματα, εστιατόριο, αμφιθέατρο, αίθουσα περιοδικών εκθέσεων), αλλά και στην παροχή πληροφοριών, ώστε το κοινό να ενημερώνεται πλήρως για ότι έχει σχέση με την Ακρόπολη και τα μνημεία της. Το Μουσείο έχει ακόμη ένα αμφιθέατρο 200 θέσεων, αίθουσα εικονικής πραγματικότητας, χώρο επισήμων και αίθουσα περιοδικών εκθέσεων.¹¹⁵

Στις 20 Ιουνίου του 2009, πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του Μουσείου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κ. Παπούλια, παρουσία του Προέδρου της Ε.Ε. και πλήθους ξένων ηγετών. Ο τότε υπουργός Πολιτισμού Α. Σαμαράς, σε μια συμβολική κίνηση, που μεταδόθηκε σε όλο τον κόσμο, τοποθέτησε κομμάτι μαρμάρου που επιστράφηκε από το Μουσείο του Βατικανό, στη μετόπη του

¹¹⁴Επιγραμματικά σε αυτές αναφέρεται ο Πρόεδρος του Μουσείου Ακρόπολης στο Παντερμαλής, Δ. (2017, Φεβρουάριος 6). *Πίσω από κάθε μεγάλο έργο κρύβεται και μια περιπέτεια*. Η Καθημερινή.

¹¹⁵http://www.theacropolismuseum.gr/sites/default/files/architectural_fact_sheet.pdf

Παρθενώνα.¹¹⁶ Η κίνηση αυτή συμβόλισε το ελληνικό αίτημα για επανένωση των μαρμάρων στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Ακριβώς προς ενίσχυση της συγκεκριμένης πολιτικής αιτιολογείται η επιλογή της αναπαράστασης του ναού του Παρθενώνα σε φυσικές διαστάσεις και η ένταξη σε αυτών του συνόλου του διακόσμου του, αποτελούμενο από ευρήματα που διατηρήθηκαν και παρέμειναν στο ναό και από εκμαγεία που αναπαράγουν το σύνολο των γλυπτών τα οποία αφαίρεσε ο λόρδος Έλγιν. Το οπτικό αποτέλεσμα αναδεικνύει το μέγεθος της αρπαγής και αναμφίβολα συνειρμικά ενισχύει την επιχειρηματολογία περί επιστροφής των γλυπτών στην Αθήνα από τον Βρετανικό Μουσείο (Εικ. 11).

Ένα Μουσείο του μεγέθους αυτού της Ακρόπολης προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Ένα έργο αυτών των διαστάσεων σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε με την ίδια λογική που είχε κατασκευασθεί λίγο παραπάνω από έναν αιώνα το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Δηλαδή, ως «εθνικό σύμβολο αυτοπεποίθησης», ως ιερό ίνδαλμα ενός εξιδανικευμένου ελληνικού παρελθόντος, το οποίο αναμένεται να αποτελέσει «αστείρευτη πηγή έμπνευσης για το μέλλον», παραθέτοντας επακριβώς μια φράση από τον χαιρετισμό του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή.¹¹⁷ Θα πρέπει ωστόσο να μην λησμονούμε και την πολιτική συγκυρία που συνέπεσε με τα εγκαίνια του μουσείου. Βρισκόμαστε στην απαρχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και τρεις μήνες πριν τις εθνικές εκλογές που οδήγησαν σε ήττα την τότε κυβέρνηση.¹¹⁸ Θα μπορούσε κάλλιστα να υποθεθεί πως ο Καραμανλής ήθελε να εκμεταλλευτεί πολιτικά την έναρξη λειτουργίας του μουσείου επί πρωθυπουργίας του. Ακόμη δεν ήταν λίγες οι φωνές που τότε αντέδρασαν για την παντελή έλλειψη μνείας στη Μελίνα Μερκούρη και στη συνεισφορά της στην υλοποίηση του έργου του Νέου Μουσείου κατά τη διάρκεια των εγκαινίων.¹¹⁹

¹¹⁶<http://www.theacropolismuseum.gr>

¹¹⁷Πλάντζος, Δ. (2010). «*Il n' y pas de hors-texte*» *Το Μουσείο της Ακρόπολης και τα απόνερα του ιδεαλισμού*, Αθήνα, Τετράδια Μουσειολογίας 7, σελ. 23.

¹¹⁸ Στις εκλογές της 4^{ης} Οκτωβρίου 2009 το κυβερνών κόμμα της Νέας Δημοκρατίας ηττήθηκε από το ΠΑΣΟΚ

¹¹⁹Παπαγεωργίου, Δ. (2009, Ιούνιος 19). *Έργο... Καραμανλήδων το Μουσείο Ακρόπολης*. Ελευθεροτυπία. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=55672>

Τα εγκαίνια συνόδευσε μια σειρά αντιδράσεων εγκωμιαστικών σχετικά με την κατασκευή του Μουσείου από την ελληνική και ξένη κοινή γνώμη. Όχι άδικα, αφού παρουσιάζονται το σύνολο των ευρημάτων που έχουν αποκαλυφθεί από την περίοδο της σύστασης του Ελληνικού κράτους στην Ακρόπολη και αναδεικνύουν την συνεχή ανθρώπινη παρουσία στον Ιερό Βράχο από την Μυκηναϊκή Εποχή. Την ίδια στιγμή, το άπλετο φυσικό φως που πέφτει στο σύνολο των εκθεμάτων και η οπτική συνειρμική συσχέτιση των ευρημάτων με το χώρο της Ακρόπολης συμβάλλει στην συναίσθηση της αξίας τους.

Υπάρχει ωστόσο και ο αντίλογος. Υποστηρίζεται κυρίως από τους επιστήμονες του κλάδου, ιδίως αρχαιολόγους, πως το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης από την κατασκευή του μέχρι την έκθεση των αρχαιοτήτων εξυπηρετεί μια μουσειακή προσέγγιση που απέχει από τις επιταγές της σύγχρονης μουσειολογίας. Συγκεκριμένα, θεωρείται ότι τα αντικείμενα προβάλλονται ως έργα τέχνης με αδιαμφισβήτητη αισθητική αξία που δεν απαιτεί κάποιο ιδιαίτερο σχολιασμό ή κάποια περαιτέρω τεκμηρίωση ιστορικού ή ευρύτερου πολιτισμικού επιπέδου αλλά υποτάσσονται στην λογική της αισθητικής ανωτερότητας.¹²⁰

Αποδίδεται στο ΝΜΑ μια βαθιά έλλειψη συστήματος και μουσειολογικής μέριμνας που φανερώνει η έκθεση των ευρημάτων ειδικά στον αχανή και ενιαίο πρώτο όροφο. Εστιάζεται στις ετερογενείς θεματικές ενότητες, με άλλη να είναι χρονολογική (π.χ. μυκηναϊκή περίοδος), άλλη να αφορά ένα συγκεκριμένο κτήριο (π.χ. Πεισιστράτειος Εκατόμπεδος) και άλλη τη λειτουργία των ευρημάτων (αναθήματα). Η μη ύπαρξη ξεχωριστών αιθουσών, αλλά η έκθεση σε έναν ενιαίο χώρο στερεί ένα σχέδιο περιήγησης του επισκέπτη. Ο επισκέπτης περιηγείται στα αρχαϊκά και κλασικά μνημεία, για να ανακαλύψει κάποια στιγμή κρυμμένη σε μια γωνία και την μυκηναϊκή περίοδο της Ακρόπολης.¹²¹

Η πυκνή κατά αντιπαράσταση έκθεση αρχαϊκών κούρων και κορών καθιστά αδύνατο στον θεατή να εστιάσει λόγω του εύρους της εξελικτικής πορείας της

¹²⁰Πλάντζος, ό.π., σελ. 23-24.

¹²¹Πλάντζος, ό.π., σελ. 28-29, όπου αναφέρεται ο αποσπασματικός τρόπος παρουσίασης της μετά τον 5^οπ.Χ αιώνα «ζωής» του Παρθενώνα μέχρι και την Απελευθέρωση.

αρχαίας Ελληνικής γλυπτικής.¹²² Χαρακτηριστικά, ο επισκέπτης μπορεί συνεπώς να περάσει δίπλα από το «Παιδί του Κριτίου», χωρίς να υποψιαστεί το παραμικρό για την τεράστια σημασία του στην ιστορία της τέχνης (Εικ. 12).¹²³

Μια κάπως αρμονικότερη συνύπαρξη κτηρίου και εκθεμάτων αντιπροσωπεύουν ο ανθρώπινος διαστάσεων χώρος των Καρυάτιδων και η αίθουσα του Παρθενώνα. Και εδώ όμως το κτήριο του μουσείου και ο εντυπωσιακός τρόπος έκθεσης των ευρημάτων – ιδίως των αρχιτεκτονικών γλυπτών του Παρθενώνα – καλούνται να εξισορροπήσουν την απουσία ενός πλήθους πληροφοριών για τα μνημεία του 5^{ου} αι. π.Χ. Σε αυτές ανήκουν το ιστορικό πλαίσιο της ανέγερσής τους, οι μυθολογικοί κύκλοι από τους οποίους αντλούνται τα θέματα των γλυπτών συνθέσεων καθώς και η συμβολική (ιδεολογική-πολιτική) λειτουργία των μύθων.¹²⁴ Άλλα στοιχεία που σχολιάζονται επικριτικά είναι το γεγονός πως το κτίριο των Tschumi και Φωτιάδη επισκιάζει τα ίδια εκθέματα¹²⁵ και απουσιάζουν επεξηγηματικοί πίνακες με μορφή που δεν είναι αποκλειστικά κειμενικού χαρακτήρα, όπως κατόψεις ή χρονογραμμές που θα αναδείκνυαν τις αρχιτεκτονικές αλλαγές των κτιρίων στην Ακρόπολη.¹²⁶

Από το παρόν κεφάλαιο γίνεται αντιληπτό πως τα δύο μεγαλύτερα μουσεία της χώρας παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά παρά το γεγονός ότι δημιουργήθηκαν σε άλλες χρονικές περιόδους και υπό άλλες συνθήκες. Ειδικότερα, αμφότερα συνιστούν σύμβολα εθνικής ταυτότητας και φορείς ιδεαλισμού με σημείο αναφοράς την κλασική Ελλάδα πάνω στον οποίο

¹²²Αδαμοπούλου, Μ. (2009, Ιούνιος 28), *Το νέο μουσείο στο μικροσκόπιο*. Τα Νέα.

¹²³Το παιδί του «Κριτίου» αποτελεί κομβικό έκθεμα για την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής καθώς το ελαφρύ λύγισμα των γονάτων συνιστά το πρωταρχικό στάδιο του περάσματος από τους «Κούρους» στα αγάλματα της κλασικής και της Ελληνιστικής εποχής όπου σταδιακά η κίνηση αποκτά σημαίνοντα ρόλο στην αναπαράσταση μορφών σε μάρμαρο. Γκαζή Α. (2017), 'Το αυτάρεσκο βλέμμα του μουσείου. Μια κριτική ματιά στη μόνιμη έκθεση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης', στο Κ. Αρβανίτης, Λ. Γιόκα, Π. Νίτσιου, Μ. Σκαλτσά και Π. Τζώνος (επιμ.) *Μουσειολογία, αρχιτεκτονική και ιδεολογία: το Μουσείο της Ακρόπολης*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτη (υπό έκδοση) στο <https://www.researchgate.net/publication/271965139>

¹²⁴Πλάντζος, ό.π., σελ. 25-27.

¹²⁵Αδαμοπούλου, ό.π.

¹²⁶Γκαζή, ό.π.

στηρίχθηκε και στηρίζεται το Ελληνικό Κράτος και η κοινωνία του. Με αυτήν τους ακριβώς την ιδιότητα η κυρίαρχη λογική δόμησης της έκθεσης των αντικειμένων των δύο μουσείων διακρίνεται από το γνώρισμα της αισθητικής ανωτερότητας των ίδιων των αντικειμένων. Συνέπεια αυτής της προσέγγισης είναι το γεγονός πως τα δύο μουσεία παρέχουν μη ικανοποιητικές πληροφορίες αναφορικά με το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκαν και της εξέλιξης και παρουσίας στο πέρασμα των αιώνων.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι πως ο ίδιος ο χαρακτήρας των εκθεμάτων και η αισθητική τους αξία λειτουργούν ανασταλτικά στην υιοθέτηση μουσειακών προσεγγίσεων που διακρίνουν την σύγχρονη μουσειολογία. Η θέση αυτή ωστόσο είναι μερικώς ορθή, καθώς η μέριμνα που δίνεται και στα δύο μουσεία στο πλέγμα των περιοδικών εκθέσεων και των παρεχόμενων στο κοινό των επισκεπτών υπηρεσιών επιβεβαιώνει πως σε ένα βαθμό οι νέες επιστημονικές προσεγγίσεις στο χώρο της μουσειακής επιστήμης έχουν υιοθετηθεί. Το παράδειγμα άλλων μουσείων που έχουν ιδρυθεί τα τελευταία χρόνια στην χώρα επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη.¹²⁷

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν μελετήσαμε το χρονικό της ίδρυσης των δύο μουσείων, ΕΑΜ και ΝΜΑ και την εξέλιξη τους στο πέρασμα των χρόνων. Είδαμε πως το ΕΑΜ ιδρύθηκε σε μια εποχή κατά την οποία το πρόσταγμα ήταν η καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας στους Έλληνες, ενώ η επίσημη πολιτική από πλευράς κράτους ήταν η οικοδόμηση της έννοιας του έθνους. Μέσω της έκθεσης των εθνικών συμβόλων, των αρχαιοτήτων δηλαδή, στόχος ήταν να διαδοθεί το κυρίαρχο αφήγημα της εποχής, η σύνδεση της νέας Ελλάδας με την κλασική αρχαιότητα. Το αφήγημα δεν είχε αποδέκτες μόνο τους κατοίκους του νεοσύστατου κράτους, αλλά και τους ξένους και τις κυβερνήσεις τους. Το ΝΜΑ από την άλλη πλευρά, απότοκο της νέας μουσειακής πραγματικότητας αποτέλεσε αφετηριακά το «όπλο» του ελληνικού κράτους στο πάγιο αίτημα για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα. Εκτός αυτού, το ΝΜΑ ήρθε να

¹²⁷Ενδεικτικό παράδειγμα είναι το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο των Πατρών που μέσω της μόνιμης έκθεσης του παρέχει την δυνατότητα στον εκάστοτε επισκέπτη να αποκτήσει μια οπτική ευρύτερη των διαφόρων πτυχών της ζωής των κατοίκων από την μυκηναϊκή εποχή μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια.

αποδείξει στην Ευρώπη και στο παγκόσμιο μουσειακό γίγνεσθαι την ικανότητα της Ελλάδας να συνομιλεί ισότιμα με αυτούς μέσω της δημιουργίας ενός σύγχρονου μουσείου με κτίριο ορόσημο, κατά τα Ευρωπαϊκά πρότυπα.

Σήμερα που η εθνική ταυτότητα δεν χρήζει ενίσχυσης και οι ικανές συνθήκες για την επιστροφή των μαρμάρων είναι δεδομένο πως υπάρχουν, τα δύο μουσεία μαζί αποτελούν τα πολιτιστικά σύμβολα της χώρας. Το ένα ως το μουσείο του κορυφαίου αρχαιολογικού χώρου της Ελλάδας και το άλλο ως το σημαντικότερο από πλευράς εκθεμάτων μουσείο.

Κεφάλαιο 4

Ο ρόλος του ΕΑΜ και του ΝΜΑ στη πόλη της Αθήνας

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να ερευνήσουμε τη σημασία των δύο αυτών μουσείων για την πόλη της Αθήνας, τη δυναμική που της έχουν προσδώσει, καθώς και τη συμβολή τους στον τουρισμό της πόλης. Επίσης θα συγκρίνουμε τα στοιχεία του κάθε μουσείου εξαγοντας συμπεράσματα για τη σημασία του καθενός στην εικόνα της πόλης. Πριν από αυτό, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε σε δύο ορολογίες που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια του κεφαλαίου, το City Branding (ταυτότητα τόπου) και το Cultural Clustering (πολιτιστική συγκέντρωση).

4.1 City Branding και Cultural Clustering

Το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα συντελέστηκαν γεγονότα που επέφεραν αλλαγές στο αστικό τοπίο. Η αποβιομηχανοποίηση των πόλεων, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η παγκοσμιοποίηση επέφερε άλλοτε αποδυνάμωση και άλλοτε ενίσχυση της ταυτότητας και της παραγωγικής διάρθρωσης των Ευρωπαϊκών πόλεων. Έτσι στο πλαίσιο της μετάβασης και προσαρμογής στα νέα οικονομικά δεδομένα αυξήθηκε ο ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων. Στην προσπάθειά τους να γίνουν περισσότερο ελκυστικές και ως εκ τούτου ανταγωνιστικές, αυξάνοντας το μερίδιό τους στην αγορά της διεθνούς οικονομίας οι πόλεις διαμορφώνουν εκ νέου ή αναδιαμορφώνουν την εικόνα τους και κατασκευάζουν την ταυτότητά τους. Στην προσπάθεια αυτή, υιοθετούν και εφαρμόζουν συγκεκριμένες

πολιτικές ανταγωνιστικότητας και στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης, προκειμένου να προσελκύσουν δυνητικές αγορές-στόχους (επενδύσεις, τουρίστες, νέους κατοίκους, εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό).¹²⁸

Η διαμόρφωση της εικόνας και της ταυτότητας των πόλεων λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του μάρκετινγκ πόλεων. Οι στρατηγικές μάρκετινγκ/branding πόλεων αντλούν στοιχεία από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, όπως ο χωρικός σχεδιασμός, η κοινωνική και οικονομική γεωγραφία, ο πολιτιστικός σχεδιασμός, η επικοινωνία, η διαχείριση διαδικτυακών εργαλείων και η διαχείριση τουριστικού προορισμού. Κατά βάση συνδέονται με τον πολιτισμό και τις πολιτικές αστικής πολιτιστικής αναζωογόνησης/αναβίωσης. Πολλές πόλεις όπως το Άμστερνταμ, το Αϊντχόβεν και το Εδιμβούργο απευθύνθηκαν σε ειδικούς προκειμένου να βελτιώσουν την εικόνα και τη φήμη τους μέσω του σχεδιασμού και της ανάπτυξης πολιτικών Μάρκετινγκ. Κεντρικό ρόλο στις προσπάθειες αυτές κατέχουν η πολιτιστική δραστηριότητα και οι πολιτιστικές βιομηχανίες, με τις στρατηγικές να εστιάζουν συχνά σε ειδικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ, στις πολιτιστικές γειτονιές, τα μουσεία, τα θέατρα και τη μουσική.¹²⁹

Βλέπουμε λοιπόν ότι στη μεταβιομηχανική πόλη ο πολιτισμός γίνεται ολοένα και περισσότερο κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα, βασικός πόρος τουριστικής ανάπτυξης και κρίσιμη ανταγωνιστική αιχμή των πόλεων. Η μεγέθυνση της πολιτιστικής κατανάλωσης και των σχετικών «βιομηχανιών» (π.χ. καλών τεχνών, νεωτεριστικής κουζίνας, μόδας, μουσικής, κλπ.), τονώνουν τη συμβολική οικονομία της πόλης, και την ικανότητά της να παράγει νέα ορόσημα, νέους χώρους, ενώ και ο πολιτισμός γενικά αντιμετωπίζεται ως σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα για τη σύγχρονη πόλη.¹³⁰ Αρκετές Ευρωπαϊκές πόλεις, όπως η

¹²⁸Δέφνερ, Α., & Μεταξάς, Θ. (2010). *Ταυτότητα, εικόνα και μάρκετινγκ των πόλεων: Η περίπτωση της Νέας Ιωνίας στο Νομό Μαγνησίας*. Στο Γ. Ν. Φώτης & Χ. Κοκκώσης (Επιμ.), *Περιφερειακή Επιστήμη και Πολιτική: Ελλάδα και Βαλκάνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη. σελ. 143-165.

¹²⁹Καραχάλης, Ν. (2016, Φεβρουάριος 18). *Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση*. Ανακτήθηκε 7 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.citybranding.gr/2016/02/city-branding.html>

¹³⁰Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Cambridge Mass: Blackwell Publishers Ltd. σελ.2.

Φρανκφούρτη και το Ρότερνταμ, στήριξαν την προσπάθεια τους για αστική αναζωογόνηση και βελτίωση της εικόνας τους στα μουσεία και τις εκθέσεις. Ωστόσο, η πιο χαρακτηριστική περίπτωση πολιτιστικής αναζωογόνησης των τελευταίων ετών είναι το Μπιλμπάο της Ισπανίας με το Μουσείο Guggenheim, το οποίο αποτέλεσε το σύμβολο της αλλαγής της εικόνας της πόλης, προσελκύοντας χιλιάδες επισκέπτες.¹³¹

Η προβολή των πόλεων όπως είδαμε πραγματοποιείται μέσω οργανωμένων στρατηγικών, καθιστώντας δημοφιλή την πρακτική του μάρκετινγκ/branding πόλεων. Ένας αντιπροσωπευτικός ορισμός για το μάρκετινγκ τύπου είναι ο εξής: «Είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία ή στρατηγική αλληλένδετων ενεργειών και μέτρων με σκοπό τη διατήρηση ή αύξηση της ελκυστικότητας ενός τόπου για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού». Με τον όρο «branding του τόπου» εννοείται η απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μια περιοχή ή πόλη, ώστε να διαμορφωθεί μια κεντρική ιδέα για τα χαρακτηριστικά και την αστική προσωπικότητά της.¹³²

Στο πλαίσιο του μάρκετινγκ/branding τύπου χρησιμοποιείται σαν μοχλός ανάπτυξης το clustering (συγκέντρωση). Σύμφωνα με τον Michael Porter το 'cluster' ορίζεται ως ένα γεωγραφικά συγκεντρωμένο, σύνθετο σύνολο ισχυρά αλληλεξαρτώμενων εταιριών, προμηθευτών, παρόχων και σχετιζόμενων θεσμών που προωθούν την καινοτόμο σκέψη και τον ανταγωνισμό.¹³³ Ο Hans Mommaas διακρίνει πως τις δύο τελευταίες δεκαετίες η δημιουργία ή η συντήρηση πολιτιστικών γεωγραφικών συγκεντρώσεων (cultural clusters) έχει αποτελέσει μια νέα, εναλλακτική πηγή πολιτιστικής ανάπτυξης για τη σύγχρονη

¹³¹Καραχάλης, ό.π. Ωστόσο το «Bilbao effect» δεν έκανε μόνο καλό στην πόλη. Μια εκτενής αναφορά γίνεται στο άρθρο της Baniotopoulou, E. (2001). 'Art for Whose Sake? Modern Art Museums and their Role in Transforming Societies: The Case of Guggenheim Bilbao'.

¹³² Καραχάλης, ό.π.

¹³³Porter, M. (2005). Local Clusters in a Global Economy in Hartley, J. (ed.) *Creative Industries*, Blackwell Publishing, Malden, MA and Oxford.

πόλη.¹³⁴ Τα cultural clusters μπορεί να περιορίζονται σε ένα και μόνο κτίριο ή να περιλαμβάνουν κάποιο συγκρότημα κτιρίων ή ακόμα και ολόκληρες περιοχές, όπως για παράδειγμα το Southbank του Λονδίνου και το Museum Quartier της Βιέννης. Ένα ακόμα θετικό στοιχείο των cultural clusters, εκτός από το ότι συμβάλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων είναι ότι πολλές φορές προσελκύουν δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με τη διασκέδαση και την αναψυχή, όπως μπαρ, εστιατόρια, τουριστικά καταστήματα.¹³⁵ Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η περιοχή γύρω από το NMA η οποία, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αναβαθμίστηκε με την παρουσία του μουσείου σε συνδυασμό με τον Παρθενώνα που βρίσκεται κοντά και με την ευρύτερη περιοχή της Πλάκας.

4.2 Η συμβολή των δύο μουσείων στην εικόνα της πόλης

Η επισκεψιμότητα του ΕΑΜ για το 2016 ανήλθε σε 447.093 επισκέψεις σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ. Το ίδιο διάστημα το NMA δέχθηκε 1.406.096 επισκέψεις (πίνακας 1). Αντίστοιχου μεγέθους διαφορά παρατηρείται κάθε χρόνο από την ίδρυση του NMA και ως το 2016 (Πίνακας 2 και 3).¹³⁶ Τι συμβαίνει όμως και παρατηρείται τόσο μεγάλη διαφορά επισκεψιμότητας ανάμεσα σε αυτά τα δύο μουσεία; Είναι αλήθεια ότι από το 2009 και την ίδρυση του, το NMA ταυτίστηκε στο υποσυνείδητο των Ελλήνων με τη λέξη «μουσείο», κάτι που μέχρι τότε ίσχυε για το ΕΑΜ, το οποίο έκτοτε φαίνεται να έχει χάσει την «αίγλη» του. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνουν τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα με τίτλο «Αποτύπωση της κοινής γνώμης των πολιτών για τα μουσεία και την κοινωνική τους αξία», η οποία σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε το

¹³⁴Mommaas, H. (2004). *Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy*. Urban Studies 41(3). σελ. 507

¹³⁵Ο.π., Mommaas

¹³⁶ Στοιχεία από ΕΛΣΤΑΤ και ετήσιους απολογισμούς ΕΑΜ και NMA. Ανακτήθηκαν 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.statistics.gr/documents/20181/82786fd3-aa1e-48c0-b56f-797cfc66a59>, <http://www.liberal.gr/arthro/107666/epikairoτητα/2017/exairetikos-o-apologismos-tou-ethnikou-archaiologikou-mouseiou.html> και <http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/etisios-apologismos>

2014 από τη Μάρλεν Μούλιου. Σύμφωνα με αυτά, το NMA αποτελεί τη συνήθη απάντηση της πλειονότητας των ερωτηθέντων (γυναικών και ανδρών όλων των ηλικιακών ομάδων) στο ερώτημα τι σκέφτεται στο άκουσμα της λέξης «μουσείο», καθώς και την απάντηση στο ερώτημα ποιο συγκεκριμένο μουσείο φέρνουν στον νου τους με τη λέξη «μουσείο». Η συντριπτική πλειονότητα(72%) αναγνωρίζει το NMA ως το σημαντικότερο μουσείο της Ελλάδας για διάφορους λόγους, όπως τα σημαντικά εκθέματα που φιλοξενεί, τη συμβολή του στην προσπάθεια επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα, τον αντιπροσωπευτικό και καθοριστικό ρόλο του στην προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό, τη σχέση του με τον Παρθενώνα, που αποτελεί το πιο εμβληματικό μνημείο της αρχαίας Ελλάδας και την αφήγηση της ιστορίας της αρχαίας Αθήνας μέσω των συλλογών του.¹³⁷

Ο Δρ. Κώστας Πασχαλίδης, επιμελητής του EAM, δεν δείχνει να ανησυχεί για τους αριθμούς των εισιτηρίων. Ο ίδιος γενικά αποτιμά πως η επισκεψιμότητα του EAM είναι συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια σε διαρκή αύξηση¹³⁸ και ειδικά για την φετινή χρονιά υπολογίζει πως αυτή θα ξεπεράσει τις 500.000 επισκέπτες. Κατά τη γνώμη του αυτό οφείλεται στο ενδιαφέρον που δείχνει το κοινό για τις περιοδικές εκθέσεις του μουσείου καθώς και για τις δράσεις όπως το «Ανοιχτό Μουσείο»¹³⁹ και το «Αθέατο Μουσείο».¹⁴⁰ Όταν του ζητήσαμε την άποψη του για την ποσοτική απόκλιση που παρατηρείται στην επισκεψιμότητα EAM και NMA, υποστήριξε πως το NMA είχε αντίστοιχη ή και μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και όταν βρισκόταν στο παλιό κτίριο, πάνω στον Ιερό Βράχο. Κατά τη γνώμη του η έλευση του νέου κτιρίου του Μουσείου Ακρόπολης βελτίωσε τη μουσειακή εμπειρία του επισκέπτη, αλλά δεν αύξησε την

¹³⁷Μούλιου, Μ.(2016). Το Μουσείο Ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο Και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα Από Τη Διεθνή Και Εγχώρια Μουσειακή Πρακτική σελ. 10-11 στο Πούλιος, Ι. et al (2016). *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Κάλιπος

¹³⁸ Τα στατιστικά του Πίνακα 2 επιβεβαιώνουν τα λεγόμενα του Δρ. Πασχαλίδη

¹³⁹Το Ανοιχτό Μουσείο αποτέλεσε δράση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, με στόχο να γνωρίσει στο ευρύ κοινό τις πολύπλευρες εργασίες που διενεργούνται για την έρευνα, τη συντήρηση και την ανάδειξη των αρχαιοτήτων. Η δράση ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2017

¹⁴⁰Το Αθέατο Μουσείο είναι μία δράση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου που προβάλλει διαδοχικά, κάθε δύο μήνες, επιλεγμένες αρχαιότητες από τον κόσμο των αποθηκών.

επισκεψιμότητα του σαν το μουσείο ενός τόσο σημαντικού αρχαιολογικού χώρου.¹⁴¹

Με την παραπάνω διαπίστωση συμφωνούν και τα στατιστικά της ΕΛΣΤΑΤ, καθώς φαίνεται πως όλοι οι επισκέπτες του Ιερού Βράχου δεν είναι απαραίτητα επισκέπτες και του ΝΜΑ κάτι που στο παλιό κτίριο του ΜΑ μπορούμε να υποθέσουμε πως ίσχυε, μιας και το μουσείο βρισκόταν δίπλα στον Παρθενώνα. Ωστόσο για το έτος 2016 τον Ιερό Βράχο επισκέφθηκαν 1.807.580 άτομα και το ΝΜΑ μόνο 1.406.096 άτομα. Επίσης για το έτος 2015 τον Ιερό Βράχο επισκέφθηκαν 2.043.868 άτομα και το ΝΜΑ μόνο 1.510.615 άτομα. (Πίνακας 1) Αυτό μπορεί να συμβαίνει και εξαιτίας του ότι δεν υπάρχει ενιαίο εισιτήριο για επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης και στο ΝΜΑ.¹⁴² Το παραπάνω γεγονός συμπεραίνουμε πως υφίσταται λόγω του νομικού πλαισίου που διέπει το ΜΑ και που ως Ν.Π.Δ.Δ δεν υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού όπως ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης.

Η κατάσταση για το ΕΑΜ δεν φαίνεται να είναι καλύτερη ως προς την προσέλευση των ξένων επισκεπτών συγκριτικά με το ΝΜΑ. Σύμφωνα με τους ταξιδιωτικούς πράκτορες αυτό το φαινόμενο έχει πολλές αιτίες. Ένα μείζον θέμα είναι η μεγαλύτερη διαφημιστική προβολή που λαμβάνει το ΝΜΑ σε σχέση με το ΕΑΜ κάτι που το καθιστά πιο δημοφιλές στους τουρίστες που καταφθάνουν τη θερινή περίοδο με τα κρουαζιερόπλοια στο λιμάνι του Πειραιά. Σε συνδυασμό με τον περιορισμένο χρόνο των 7-8 ωρών που έχουν οι επισκέπτες αυτοί για να εξερευνήσουν την πόλη, τους οδηγεί στο να επισκεφθούν συνδυαστικά τον Ιερό Βράχο και κατόπιν το ΝΜΑ καθώς και την ευρύτερη περιοχή της Πλάκας.

¹⁴¹Τηλεφωνική συνέντευξη με τον Δρα. Κώστα Πασχαλίδη επιμελητή των Προϊστορικών, Αιγυπτιακών και Ανατολικών Αρχαιοτήτων του ΕΑΜ στις 12/12/2017

¹⁴²Η τιμή του εισιτηρίου για τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης και των Κλιτύων της είναι 20 ευρώ. Επίσης υπάρχει το ενιαίο εισιτήριο που κοστίζει 30 ευρώ και ισχύει για: Ακρόπολη Αθηνών, Αρχαία Αγορά Αθηνών – Άρειο Πάγο, Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού, Αρχαιολογικό Χώρο Λυκείου, Βιβλιοθήκη Αδριανού, Βόρεια κλιτύ Ακροπόλεως, Κεραμεικό, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς Αθηνών, Νότια Κλιτύ Ακροπόλεως Αθηνών, Ολυμπείο, Ρωμαϊκή Αγορά Αθηνών. Δεν υπάρχει εισιτήριο που να συνδυάζει είσοδο στο ΝΜΑ και σε άλλα μουσεία ή αρχαιολογικούς χώρους.

Όπως δηλώνει ο Χρήστος Χριστοφόρου ταξιδιωτικός πράκτορας, «το ΕΑΜ λόγω της θέσης του μακριά από το ιστορικό κέντρο μοιραία αποτελεί έναν προορισμό που απευθύνεται κυρίως στους πιο μνημένους επισκέπτες»¹⁴³ Παρόμοια άποψη φαίνεται πως έχει και ο κ. Σπυρίδων Θερμός, αρχαιολόγος και ξεναγός.¹⁴⁴ Ο ίδιος σε τηλεφωνική συνέντευξη μαζί του μας δήλωσε πως ο περιορισμένος χρόνος που έχει στη διάθεση του ο μεγαλύτερος όγκος των τουριστών που καταφθάνουν στην Αθήνα τη θερινή περίοδο πριν την εξόρμηση τους στα Ελληνικά νησιά είναι ο κυριότερος λόγος που οι ξεναγοί προτιμούν να τους οδηγήσουν στο ΝΜΑ. Σε συνδυασμό με την επίσκεψη στον Παρθενώνα δημιουργούν ένα ελκυστικό πακέτο για τους τουρίστες. Επίσης μας τόνισε πως το ΕΑΜ λόγω του όγκου των εκθεμάτων και της μεγάλης χρονικής περιόδου που καλύπτει προσφέρεται κυρίως για «σεμιναριακού τύπου» ξεναγήσεις και πως κυρίως τουρίστες με ενδιαφέρον για την αρχαιολογία και ανώτερου μορφωτικού επιπέδου κλείνουν ξεναγήσεις για αυτό. Πολλές φορές μάλιστα πρόκειται για ανθρώπους που μετά την Αθήνα επισκέπτονται τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών και της Αρχαίας Ολυμπίας. Ο κ. Θερμός επίσης αναφέρθηκε συγκριτικά και στην τοποθεσία των δύο μουσείων. Χαρακτηριστικά τόνισε πως για τον ξεναγό μία επίσκεψη στο ΕΑΜ εκτός από τον επιπλέον χρόνο που θα χρειαστεί, προκύπτει και ζήτημα έλλειψης παράπλευρων δραστηριοτήτων όπως απουσία χώρων εστίασης και αναψυχής και καταστημάτων με τουριστικά είδη που θα λειτουργούσαν συμπληρωματικά στην επίσκεψη των τουριστών.¹⁴⁵ Από τα παραπάνω προκύπτει πως η θέση των δύο μουσείων στον αστικό ιστό της πόλης έχει σημαντικό ρόλο να παίζει στην μεγάλη ποσοτική απόκλιση στην επισκεψιμότητα που σημειώνουν.

Είναι αλήθεια πως η χωροθέτηση του ΝΜΑ στη γειτονιά του Μακρυγιάννη προκάλεσε πάμπολλες αντιδράσεις όταν επιλέχθηκε το συγκεκριμένο

¹⁴³ Πουρναρά, Μ. (2013, Αύγουστος 4). *Από το πλοίο... στην Ακρόπολη*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.kathimerini.gr/495023/article/politismos/arxeio-politismoy/apo-to-plotio-sthn-akropolh>

¹⁴⁴ Από την εταιρεία Guide Me In Greece Tours.

¹⁴⁵ Προσωπική συνέντευξη με τον κ. Σπυρίδωνα Θερμό στις 25/11/2017

οικόπεδο.¹⁴⁶ Αυτές αφορούσαν κυρίως στην ανέγερση του κτιρίου πάνω σε αρχαιολογικό χώρο αλλά και στην «αταίριαστη», κατά κάποιους, με την ευρύτερη περιοχή ογκώδη κτιριακή κατασκευή. Εκ του αποτελέσματος, η χωροθέτηση του ΝΜΑ στην περιοχή σε συνδυασμό με τα έργα ανάπλασης που προηγήθηκαν στην περιοχή με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 έχει προσφέρει πολλά στον τομέα της πολιτιστικής και τουριστικής κίνησης καθώς και στην εμπορική ανάπτυξη της περιοχής μέσα από τις ανάγκες που προκύπτουν από την εντυπωσιακή άνοδο της αύξησης των περιηγητών, εποχιακών και ντόπιων, στην ευρύτερη περιοχή.¹⁴⁷

Στην αναζωογόνηση της ευρύτερης περιοχής γύρω από το ΝΜΑ συνέβαλαν τα έργα ανάπλασης που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή στο πλαίσιο του έργου Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας από το ΥΠΕΧΩΔΕ και το ΥΠΠΟ. Ειδικότερα πραγματοποιήθηκαν έργα για τη δημιουργία του Μεγάλου Περιπάτου (πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου, Αδριανού και Ερμού) και αρκετά έργα για την ανάδειξη των έξι σημαντικότερων Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας (Ολυμπείο, Βόρεια και Νότια Κλιτύς της Ακρόπολης, Φιλοπάππου, Αρχαία Αγορά, Ρωμαϊκή Αγορά και Βιβλιοθήκη Αδριανού και Κεραμεικός). Οι παρεμβάσεις αυτές διευκόλυναν την πρόσβαση στα σπουδαιότερα μνημεία της Αθήνας που βρίσκονται διάσπαρτα μέσα στους έξι αρχαιολογικούς χώρους και κατά μήκος του Μεγάλου Περιπάτου (Ακρόπολη, Στύλοι Ολυμπίου Διός, Θέατρο Διονύσου, Ωδείο Ηρώδου Αττικού, Πνύκα, Άρειος Πάγος, Στοά του Αττάλου, Ηφαιστείο, νεκροταφείο Κεραμεικού). Η εύκολη προσέγγιση των μνημείων αυτών μέσω του Μεγάλου Περιπάτου και η δυνατότητα θέασής τους έξω από τους αρχαιολογικούς χώρους έκαναν τα μνημεία πολύ πιο προσιτά στο ευρύ κοινό. Παράλληλα δημιουργήθηκαν νέες πλατείες και νέοι ελεύθεροι δημόσιοι χώροι στο σκεπτικό ενός Ανοικτού Μουσείου.¹⁴⁸ Από το παραπάνω έργο η σημαντικότερη παράμετρος είναι η

¹⁴⁶Μια εκτενής αναφορά στις αντιδράσεις που προκλήθηκαν από την επιλογή του οικοπέδου Μακρυγιάννη γίνεται στο κεφάλαιο 3.2

¹⁴⁷Μούλιου, σελ. 11.

¹⁴⁸Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το *Πρόγραμμα Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας*, ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.arvha.org/sitescd/patmod/gr/iframe.docs.php-s=6E22X7Q2LW&p=&m=&catid=1618&iddoc=3283&l=.htm>

πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου. Οι δρόμοι αυτοί είχαν βαριά διαμπερή κυκλοφορία ανάμεσα στο νότιο και το βορειοδυτικό τμήμα της πόλης όπου και στάθμευαν τα εκατοντάδες πούλμαν, και αποτελούσαν ένα στοιχείο κατακερματισμού και υποβάθμισης ανάμεσα στους αρχαιολογικούς χώρους των κλιτύων της Ακρόπολης και της Αρχαίας Αγοράς καθώς και αυτούς που βρίσκονται στην άλλη όχθη τους λόφου της Πνύκας και του Φιλοπάππου.¹⁴⁹ Μπορεί λοιπόν να ισχυριστεί κανείς πως η υλοποίηση αυτού του μεγάλου έργου βελτίωσε την περιοχή και τη ζωή των κατοίκων της αλλά και την εικόνα της πόλης γενικότερα. Χαρακτηριστικές είναι οι φωτογραφίες (Εικ. 13-19) που παρουσιάζουν συγκριτικά την προγενέστερη και τη μεταγενέστερη των έργων ανάπλασης εικόνα, και αποδεικνύουν τον παραπάνω ισχυρισμό.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως με την ολοκληρωμένη ανάπλαση της περιοχής και τη χωροθέτηση του ΝΜΑ με ένα κτίριο που αποτελεί αστικό σύμβολο πραγματοποιήθηκε εκεί μια πολιτιστική συγκέντρωση (cultural clustering) που δημιουργεί ταυτότητα τόπου (city branding) για την Αθήνα. Τα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική συγκέντρωση στην περιοχή είναι το ΝΜΑ, η Ακρόπολη, το Ολυμπιεόν, το Ηρώδειο, η αρχαία και η Ρωμαϊκή αγορά, η Πλάκα και αν συνεχίσουμε και πιο μακριά ο Κεραμεικός και το Μοναστηράκι. Η χωροθέτηση του ΝΜΑ στην ευρύτερη αυτή περιοχή με το μεγάλο πολιτιστικό απόθεμα (οι αρχαιολογικοί χώροι δηλαδή) σε συνδυασμό με τα έργα ανάπλασης δημιούργησε αυτό το cultural cluster. Παρόλο που οι αρχαιολογικοί χώροι προϋπήρχαν, λόγω του κατακερματισμού τους ανάμεσα στην οικιστική περιοχή και τους πολυσύχναστους δρόμους δεν μπορούμε να πούμε πως προηγούμενα αποτελούσαν ένα cultural cluster όπως τώρα. Χρειάστηκε να έρθει το ΝΜΑ και φυσικά το έργο της ανάπλασης για να το αναδείξει. Οπωσδήποτε είναι σαφές πως χωρίς την συνεργασία διαφορετικών φορέων όπως το Υπουργείο Πολιτισμού, το ΥΠΕΧΩΔΕ και ο Δήμος κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Δε θα μπορούσε δηλαδή από μόνη της η παρουσία του ΝΜΑ να δημιουργήσει ταυτότητα τόπου στην περιοχή και αντίστοιχα η περιοχή παρά τα

¹⁴⁹ Διαμαντόπουλος, Δ. (2009, Ιούνιος 17). *Ο Μεγάλος Περίπατος*. Lifo, ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.lifo.gr/mag/features/1552>

έργα ανάπλασης δεν θα μπορούσε να κεφαλαιοποιήσει το συγκριτικό πλεονέκτημα της έναντι άλλων περιοχών της Αθήνας χωρίς το ΝΜΑ.

Στον αντίποδα το ΕΑΜ βρίσκεται σε μια περιοχή αρκετά υποβαθμισμένη και για την ώρα φαίνεται πως δεν αρκεί η χωροθέτησή του εκεί να προσδώσει πολιτιστικό κεφάλαιο στην ευρύτερη περιοχή της Πατησίων. Οι προϋποθέσεις υπάρχουν, για την ώρα όμως στέκει σαν παρένθετο κτίριο στην περιοχή αυτή. Το ΕΑΜ, όπως είδαμε, και στο προηγούμενο κεφάλαιο ανεγέρθηκε στην περιοχή της Πατησίων έπειτα από δωρεά του οικοπέδου από την Ελένη Τοσίτσα.¹⁵⁰ Την εποχή εκείνη, κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει την εξέλιξη της περιοχής αυτής σε αυτό που είναι σήμερα, μια απαξιωμένη και υποβαθμισμένη περιοχή. Η Πατησίων αποτελούσε τότε τον πιο αγαπημένο εξοχικό περίπατο των κατοίκων της πρωτεύουσας, επειδή σε σύγκριση με άλλους αθηναϊκούς δρόμους, ήταν πλατιά και επίπεδη και προσέφερε ανεμπόδιστη θέα στην Πάρνηθα, την Ακρόπολη, δεξιά στον Λυκαβηττό και αριστερά στη θάλασσα με τα νησιά. Επίσης, το οικόπεδο για το ΕΑΜ βρισκόταν δίπλα στο οικόπεδο που η Τοσίτσα είχε δωρίσει για την ανέγερση του Πολυτεχνείου.¹⁵¹ Η Τοσίτσα φαίνεται πως ήταν μια γυναίκα που έβλεπε μπροστά από την εποχή της καθώς διέκρινε πως η συνύπαρξη Πανεπιστημίου και Μουσείου θα προσέδιδε πολιτιστικό κεφάλαιο στην περιοχή. Ίσως την εποχή εκείνη να υπήρχε στην Πατησίων ένα cultural cluster προτού ανακαλυφθεί ο συγκεκριμένος όρος.

Η θέση του οικοπέδου που δώρισε η Τοσίτσα για την κατασκευή του ΕΑΜ προκρίθηκε τότε όχι ελλείψει εναλλακτικών προτάσεων αλλά λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης του κράτους. Είναι προφανές πως η εξεύρεση δωρεάν χώρου για την ανέγερση του μουσείου ήταν πολύ σημαντική εκείνη την εποχή καθώς κρατικά χρήματα δεν υπήρχαν. Είδαμε άλλωστε πως και στη συνέχεια με τη χορηγία Μπερναρδάκη ουσιαστικά ξεκίνησε η αποπεράτωση. Η εναλλακτική πρόταση ήθελε την ανέγερση του μουσείου στο λόφο Αγίου Αθανασίου στον Κεραμεικό. Όμως οι ολοένα αυξανόμενες αρχαιότητες που έρχονταν στο φως – με αποκορύφωμα τους θησαυρούς των Μυκηνών – έκανε επιτακτική την

¹⁵⁰Εκτενής αναφορά γίνεται στο Κεφάλαιο 3.1

¹⁵¹ Πασχαλίδης, ό.π., (2016)

ανάγκη άμεσης ανέγερσης του μουσείου γι' αυτό και προχώρησε τελικά η υλοποίηση στο οικόπεδο της Τοσίτσα.¹⁵²

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η επιλογή της περιοχής χωροθέτησής του ΕΑΜ υπήρξε συγκυριακή και όχι αποτέλεσμα στρατηγικής μελέτης όπως στην περίπτωση του ΝΜΑ με ότι αυτό συνεπάγεται για τη σημερινή κατάσταση. Παρόλα αυτά οι προϋποθέσεις και οι ευκαιρίες για ανάπτυξη στην περιοχή υπάρχουν. Το Επιγραφικό Μουσείο, η αναστήλωση του Ακροπόλ Παλλάς, το κτίριο του Ε.Μ.Π, το σπίτι της Μαρία Κάλλας στην Πατησίων 61 (αν αξιοποιηθεί)¹⁵³ και τα άλλα ιστορικά κτίρια της Πατησίων,¹⁵⁴ το Πεδίο του Άρεως και το Ελληνικό Μουσείο Αυτοκινήτου που βρίσκεται πολύ κοντά (Εικ. 20 – 26), θα μπορούσαν σε συνδυασμό με κάποια έργα ανάπλασης και ίσως κάποια καίρια πεζοδρόμηση να αναζωογονήσουν πλήρως την περιοχή και να την μετατρέψουν σε τουριστικό πόλο έλξης για την πόλη της Αθήνας.¹⁵⁵ Ακόμα, η περιοχή των Εξαρχείων θα μπορούσε επίσης να «απορροφηθεί» στο cultural cluster καθώς διαθέτει έντονη νυχτερινή ζωή, και αποτελεί χώρο καλλιτεχνικών συγκεντρώσεων και δράσεων. Η αυθόρμητη, καλλιτεχνική ατμόσφαιρα των Εξαρχείων, μπορεί να προσφέρει την αφήγηση που θα στηρίξει ένα συνδυασμό εικόνων κοσμοπολιτισμού και «εναλλακτικής» πολιτιστικής έκφρασης όπως η Νέα Υόρκη της δεκαετίας του '70 ή το Λονδίνο της δεκαετίας του '90.¹⁵⁶

Όλα τα παραπάνω αποτελούν αποσπασματικά ευκαιρίες που αν συνδυαστούν μπορούν να συνθέσουν ένα ακόμα cultural cluster που θα δημιουργούσε ταυτότητα τόπου για την περιοχή και για την πόλη όπως στην περίπτωση της

¹⁵²Πασχαλίδης, ό.π.

¹⁵³Πολυκατοικία Παπαλεονάρδου στην Πατησίων 61 & Σκαραμαγκά. Στον δεύτερο όροφο της πολυκατοικίας έζησε από το 1936 μέχρι το 1945 η ντίβα της όπερας Μαρία Κάλλας.

¹⁵⁴Όπως για παράδειγμα η Οικία Ιασωνίδου στην Πατησίων 69 και Αινίανος, η οποία οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1910-1915 και θεωρείται αντιπροσωπευτικό δείγμα του γαλλικού νεομπαρόκ. Σήμερα στεγάζει τα γραφεία της ΓΣΕΕ.

¹⁵⁵Όλα αυτά τα σημεία ενδιαφέροντος βρίσκονται σε ακτίνα περίπου 500 μέτρων γύρω από το ΕΑΜ.

¹⁵⁶Καραχάλης, Ν. & Δέφνερ, Α. (2011). *Cultural Industries, Creative Clusters and City Branding: The Case of Athens*. Εισήγηση στο συνέδριο της European Urban Research Association *The City without Limits*. 23-25 Ιουνίου 2011. Κοπεγχάγη

περιοχής γύρω από το ΝΜΑ. Όμως, όπως έδειξε και η περίπτωση του ΝΜΑ αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο με συνέργειες πολλών και διαφορετικών φορέων. Το ΕΑΜ από μόνο του δεν μπορεί με μόνη την παρουσία του εκεί να επιφέρει την πλήρη διαφοροποίηση στην περιοχή. Θα πρέπει το Υπουργείο Πολιτισμού το ΥΠΕΧΩΔΕ ο Δήμος και φυσικά η ιδιωτική πρωτοβουλία να συμπράξουν.

Ωστόσο σήμερα στην οδό Τοσίτσα και στον επί της Πατησίων έμπροσθεν χώρο του ΕΑΜ συχνά οι επισκέπτες γίνονται μάρτυρες εικόνων που δεν συνάδουν με το μουσείο και πλήττουν την εικόνα του. Σε συνομιλία με τον κύριο Μιλτιάδη Λουιζίδα αρχαιοφύλακα του Επιγραφικού Μουσείου ενημερωθήκαμε πως πλέον η κατάσταση στην οδό Τοσίτσα έχει αισθητά βελτιωθεί, καθώς η διαρκής παρουσία αστυνομικών δυνάμεων εκεί¹⁵⁷ έχει μετατοπίσει τα περιθωριακά στοιχεία που λυμαίνονταν την περιοχή στο παρακείμενο άλσος του Πεδίου του Άρεως.¹⁵⁸

Με αισιοδοξία και ικανοποίηση φαίνεται πως βλέπει την εικόνα του ΕΑΜ ο Δρ. Κώστας Πασχαλίδης, ο οποίος δήλωσε πως, αν και η ευρύτερη περιοχή κάποιες φορές πλήττεται από επεισόδια μεταξύ ταραξιών κατά τη διάρκεια της νύχτας, παρόλα αυτά ο χώρος του μουσείου και ο προαύλιος χώρος του είναι σεβαστός και ουδέποτε έχουν προκληθεί ζημιές ή δυσάρεστες καταστάσεις που να εμποδίζουν την ομαλή του λειτουργία. Υποστηρίζει, μάλιστα, πως ειδικά την άνοιξη και το καλοκαίρι ο έμπροσθεν κήπος του μουσείου αποτελεί χώρο αναψυχής για τους κατοίκους της περιοχής και τα παιδιά τους.

4.3 Το νομικό πλαίσιο ΕΑΜ και ΝΜΑ

Η διαφορά του νομικού πλαισίου που διέπει τα δύο μουσεία έχει κατά τη γνώμη μου καταλυτικό ρόλο στην γενική εικόνα των δύο μουσείων και στην διαφορά δημοφιλίας τους. Το ΝΜΑ λειτουργεί ως ΝΠΔΔ (Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού με δικά του όργανα

¹⁵⁷ Κάτι που διαπιστώθηκε και στη διάρκεια της επιτόπιας επίσκεψης (2/12/2017)

¹⁵⁸ Προσωπική συνομιλία με τον κ. Μιλτιάδη Λουιζίδα αρχαιοφύλακα του Επιγραφικού Μουσείου Αθηνών (2/12/2017).

διοίκησης και δική του περιουσία. Σε αυτήν δεν περιλαμβάνονται τα αρχαία των συλλογών του, τα οποία βρίσκονται στην κυριότητα του κράτους. Το μουσείο στηρίζεται σε ίδιους πόρους και δεν λαμβάνει καμία κρατική επιδότηση. Οι πόροι του Μουσείου προέρχονται από τα έσοδα των εισιτηρίων και λοιπές δραστηριότητες (έσοδα από πωλητήριο και εστιατόριο), ενώ οι δαπάνες του ιδρύματος υπόκεινται στον έλεγχο του Ελεγκτικού Συνεδρίου.¹⁵⁹ Το καθεστώς αυτό διασφαλίζει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια καθώς και ευελιξία ταχύτερη αντίδραση στη λήψη αποφάσεων.

Το ΕΑΜ από την άλλη πλευρά αποτελεί έναν αμιγώς κρατικό οργανισμό χωρίς διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Η εσωτερική του οργάνωση θεωρείται ξεπερασμένη καθώς απουσιάζει ένα Τμήμα Επικοινωνίας και Προβολής και Τμήμα Δημοσίων Σχέσεων. Τα έσοδα του προέρχονται από κρατικές αρωγές και τα εισιτήρια του. Σημειώνεται πως σε αντίθεση με το ΝΜΑ το ΕΑΜ δεν καρπώνεται τα έσοδα από το πωλητήριο και τα καφέ του καθώς αυτά ανήκουν στο Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Επίσης στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του δημόσιου πολιτισμού το Υπουργείο Πολιτισμού χρησιμοποιεί έσοδα του μουσείου για την ανάπτυξη και διατήρηση άλλων, μικρότερων μουσείων – και στην περιφέρεια. Στο μουσείο το θεωρούν ένα είδος ανταπόδοσης για τα εκθέματα που προέρχονται απ' όλη την Ελλάδα.¹⁶⁰ Οπως μας πληροφόρησε ο Δρ. Πασχαλίδης το ΝΜΑ δεν συνεισφέρει με τον ίδιο τρόπο με τα έσοδά του.

Είναι έκδηλο λοιπόν πως το νομικό πλαίσιο που διέπει το ΕΑΜ λειτουργεί σαν ανασταλτικός παράγοντας, αφήνοντας στη διοίκηση ελάχιστα περιθώρια πρωτοβουλίας, ενώ ταυτόχρονα το κρατά εγκλωβισμένο σε γραφειοκρατικές διαδικασίες. Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή του Δρα. Πασχαλίδη πως ακόμα και για μια απλή μεταφορά ενός αντικειμένου από μια αίθουσα σε μια άλλη για να βγει ένα αντικείμενο από τις αποθήκες για συντήρηση ή για να

¹⁵⁹ Προεδρικό Διάταγμα 64/2013 - ΦΕΚ 113/Α/20-5-2013.

¹⁶⁰ Μαστρογιαννίτης, Δ. (2015, Σεπτέμβριος 29). *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Είναι μουσείο του 21^{ου} αιώνα;* Athensvoice.gr Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου από http://www.athensvoice.gr/culture/arts/109134_ethniko-arhaiologiko-moyseio-einai-moyseio-toy-21oy-aiona

χρησιμοποιηθεί σε κάποια περιοδική έκθεση, θα πρέπει να προηγηθεί μια χρονοβόρα διαδικασία ανταλλαγής εγγράφων με το Υπουργείο Πολιτισμού. Επίσης, λόγω έλλειψης διοικητικής αυτοτέλειας και του προβληματικού νόμου περί χορηγιών¹⁶¹ το μουσείο δεν δύναται να λαμβάνει απευθείας χρηματικές χορηγίες από ιδιώτες ή ιδιωτικά ιδρύματα και να τα χρησιμοποιήσει όπου χρειάζεται. Για το λόγο αυτό το ΕΑΜ ζητάει από τους ενδιαφερόμενους χορηγίες σε είδος ενώ πολλές φορές οι επαφές με χορηγούς βασίζονται στις διαπροσωπικές σχέσεις τους με τους εργαζόμενους του μουσείου. Ένα παράδειγμα αποτελεί η ανάπλαση, και τριετής ανάληψη συντήρησης του κήπου στο αίθριο του μουσείου από την JTI Tobacco.¹⁶²

4.4 Διαπιστώσεις από την επίσκεψη στα δύο μουσεία

Στο πλαίσιο της έρευνας για την παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε επίσκεψη και στα δύο μουσεία για επιτόπια παρατήρηση και εξαγωγή συμπερασμάτων.¹⁶³ Στο ΝΜΑ διαπιστώθηκε πως ο εξωτερικός χώρος και οι χώροι πρασίνου που το περιβάλλουν ήταν πεντακάθαροι (Εικ. 27-28). Όλοι οι υπάλληλοι ήταν ομοιόμορφα ντυμένοι με ρούχα που έφεραν τα διακριτικά του μουσείου έτσι ώστε να είναι δηλωτικός ο ρόλος τους για τον επισκέπτη που θα ήθελε να αποταθεί σε κάποιον για οποιαδήποτε πληροφορία. Οι υπάλληλοι υποδοχής ήταν χαμογελαστοί και ευγενικοί και έδειχναν προθυμία να εξυπηρετήσουν. Στις αίθουσες οι υπάλληλοι δεν ήταν στατικοί αλλά κινούνταν ανάμεσα στο κοινό και υπήρχε αλληλεπίδραση. Εντύπωση προκαλεί η απουσία βιβλίου επισκεπτών. Σε ερώτημα που απευθύναμε στις πληροφορίες η απάντηση ήταν πως για τους επισκέπτες που επιθυμούν να εκφράσουν τα σχόλια τους υπάρχουν σχετικές φόρμες που μπορούν να συμπληρώσουν και να τις υποβάλουν προς το μουσείο. Τα πωλητήρια είχαν πολύ καλή εικόνα με καλό στήσιμο των προϊόντων και

¹⁶¹ Νόμος 3525/2007 - ΦΕΚ 16/Α/26-1-2007

¹⁶² Αστραπέλλου, Μ. (2016, Ιούνιος 26). *Ο κήπος με τα αγάλματα*. Το Βήμα. Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου από <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=810261>

¹⁶³ Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 2/12/2017

είχαν αρκετή κίνηση(Εικ.29). Οι υπάλληλοι μας ενημέρωσαν πως τα εκμαγεία που πωλούνται οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να τα αγοράσουν εκείνη τη στιγμή ενώ υπάρχει και η δυνατότητα αποστολής. Το καφέ επίσης ήταν πολύ προσεγμένο και καθαρό και με ευγενικό προσωπικό (Εικ.30).

Κατά την επίσκεψη στο ΕΑΜ διαπιστώθηκαν θετικά στοιχεία, αλλά και αρκετά προβλήματα. Ο περιβάλλον χώρος ήταν σχετικά καθαρός αλλά τα παρτέρια πρασίνου όχι ιδιαίτερα φροντισμένα (Εικ.31). Οι υπάλληλοι δεν έφεραν ενιαία αμφίεση και έτσι δεν ξεχώριζαν ευκρινώς από τους επισκέπτες, ενώ η αντιμετώπιση από μέρους τους ήταν μάλλον ουδέτερη. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η διαπίστωση πως οι αρχαιοφύλακες δεν ήταν συνεχώς διαθέσιμοι για να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες. Στα θετικά συμπεριλαμβάνεται το όμορφο και πλήρως εξοπλισμένο καφέ του μουσείου, καθώς και το πολύ περιποιημένο αίθριο με το περιστύλιο(Εικ.32-33). Επίσης, υπάρχει οργανωμένο πωλητήριο με πολύ εντυπωσιακά εκμαγεία τα οποία δυστυχώς οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούν να αγοράσουν τη στιγμή της επίσκεψής τους αλλά θα πρέπει να τα παραγγείλουν προκειμένου να κατασκευαστούν(Εικ.34). Δεν υπάρχει, ωστόσο, δυνατότητα αποστολής τους. Το βιβλίο επισκεπτών ήταν τοποθετημένο σε εμφανές σημείο κοντά στην έξοδο, ενώ υπήρχε και ξεχωριστό βιβλίο επισκεπτών για την περιοδική έκθεση. Στα θετικά προσμετρήθηκε το γεγονός ότι γράφουν πολύ συχνά μαθητές, δείγμα ότι πολλά σχολεία επισκέπτονται το μουσείο.

Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάσαμε τα δύο μουσεία ως προς τη συνεισφορά τους στην εικόνα της πόλης της Αθήνας πραγματοποιώντας μια σύγκριση των επιμέρους χαρακτηριστικών τους. Αναφερθήκαμε στη δυναμική που τους προσδίδει η χωροθέτησή τους στον αστικό ιστό συμπεραίνοντας πως το ΝΜΑ διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι του ΕΑΜ. Το ΝΜΑ λόγω της στρατηγικής που ακολουθήθηκε από διάφορους φορείς και των έργων ανάπλασης της ευρύτερης περιοχής κατορθώνει να δημιουργεί ταυτότητα τόπου για την πόλη της Αθήνας και να καρπώνεται τα οφέλη τα οποία αποτυπώνονται στην αυξημένη επισκεψιμότητά του σε σχέση με το ΕΑΜ.

Το ΕΑΜ, από την άλλη πλευρά, μοιάζει με «κοιμώμενο γίγαντα» καθώς βρίσκεται σε μια υποβαθμισμένη περιοχή, η απαξίωση της οποίας φαίνεται να το επηρεάζει. Αναφερθήκαμε εκτενώς στα κακώς κείμενα της περιοχής της Πατησίων, αλλά και στις ευκαιρίες που αυτή «κρύβει» και θα μπορούσαν λειτουργώντας συνδυαστικά με την παρουσία του μεγαλύτερου μουσείου της χώρας να αντιστρέψουν αυτή την εικόνα. Θεωρώ δεδομένο πως η βούληση από την πλευρά της πολιτείας θα μπορούσε να αναδείξει το ΕΑΜ και να το καταστήσει ένα από τα πιο επισκέψιμα μουσεία της χώρας.

Η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης των δύο αυτών μουσείων εξαρτάται, όπως είδαμε, από το νομικό πλαίσιο που τα διέπει. Στην περίπτωση του ΝΜΑ του επιτρέπει ως ΝΠΔΔ να είναι ευέλικτο και αυτόνομο – λειτουργώντας σαν μια καλοστημένη επιχείρηση - ενώ στην περίπτωση του ΕΑΜ ως κρατικό μουσείο, περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξής του και το εγκλωβίζει στη γραφειοκρατία και τις πιθανές παθογένειες του δημοσίου.

Ενδεχομένως η σύγκριση των δύο μουσείων να είναι άδικη για το ΕΑΜ, καθώς το ΝΜΑ είναι το μουσείο του πιο δημοφιλούς αρχαιολογικού χώρου της Ελλάδας και έτσι έχει αφετηριακά το συγκριτικό πλεονέκτημα της μεγαλύτερης προβολής. Όπως και να έχει και τα δύο μουσεία αποτελούν τους στυλοβάτες της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και επιτελούν σημαντικό κοινωνικό έργο, με διαφορετική προσέγγιση ίσως. Γι' αυτό και πιστεύω πως το καλύτερο θα ήταν να τα θεωρούμε ως συμπληρωματικά το ένα προς το άλλο, παρά συγκριτικά και ανταγωνιστικά. Συμπληρωματικά λειτουργούν ως προς την ταυτότητα τόπου που δημιουργούν για την πόλη της Αθήνας, καθώς αποτελούν δύο ισχυρά σύμβολα για την ενίσχυση του τουρισμού της πόλης και της χώρας.

Επίλογος

Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να μελετήσουμε την ιστορία των μουσείων στην Ελλάδα κάνοντας μια κριτική ιστορική αναδρομή με έμφαση στα αρχαιολογικά μουσεία. Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης αποτέλεσαν τις μελέτες περιπτώσεων αυτής της εργασίας, ως προς τις συνθήκες που συνέβαλαν στην ίδρυσή τους αλλά και στους παράγοντες που επηρέασαν την ιστορική τους εξέλιξη και το ρόλο στο παρόν. Σκοπός μας ήταν να ερευνήσουμε από πού ξεκίνησαν, που βρίσκονται σήμερα, ποιές σκοπιμότητες υπηρέτησαν στην αρχή της ίδρυσής τους και ποιες υπηρετούν τώρα, και πώς με μεγαλύτερο ή μικρότερο σχεδιασμό κατέληξαν να αποτελούν σύμβολα και πόλους έλξης για την πόλη της Αθήνας. Πραγματοποιήθηκε μια σχετικά εκτενής επισκόπηση του μουσειακού φαινομένου σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Καταβλήθηκε προσπάθεια να αναδειχθεί το σύνολο των πτυχών του κόσμου των μουσείων. Συγκεκριμένα, μέσα από την ιστορική αναδρομή και επισκόπηση επιδιώχθηκε να γίνει κατανοητή συνολικά η μετάβαση από μια λειτουργία ιδιωτικής φύσης σε ένα οργανωμένο θεσμό εθνικού πλαισίου. Τα μουσεία στη χώρα μας ιδρύθηκαν εξαρχής ως δημόσιοι οργανισμοί σε αντίθεση με τα περισσότερα Ευρωπαϊκά όπως το Λούβρο που προέρχονται από ιδιωτικές ή βασιλικές συλλογές. Στην Ελλάδα τα πρώτα μουσεία ιδρύθηκαν από το κράτος με τη συμβολή της αρχαιολογικής εταιρείας και των μεγάλων ιδιωτών ευεργετών.

Η ίδρυση μουσείων στην Ελλάδα αποτέλεσε βασική προτεραιότητα του κράτους από τις απαρχές της ίδρυσής του στα πλαίσια των μέτρων διάσωσης και διαφύλαξης των αρχαιοτήτων που βρίσκονταν διάσπαρτα σε όλη την Ελληνική επικράτεια. Η μέριμνα για τις αρχαιότητες αποτελούσε εθνική ανάγκη και μέγιστη εθνική υποχρέωση, όχι μόνο για τη διάσωση αυτών καθεαυτών των αρχαιοτήτων από αρπαγές και καταστροφές, αλλά κυρίως για τη διαμόρφωση

και παγίωση εθνικής ταυτότητας στους Έλληνες, και τη χρήση τους για τη νομιμοποίηση του ελληνικού κράτους.

Το μουσείο το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν για το αφήγημα της διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας ήταν το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στο χρονικό που προηγήθηκε περιγράφηκαν όλες οι περιπέτειες της ίδρυσης του αλλά και η ιστορική του εξέλιξη μέχρι σήμερα.

Προοδευτικά κατά τον 20^ο αιώνα τέθηκαν οι βάσεις για μια πιο συγκροτημένη ανάπτυξη των μουσείων. Ο ρόλος των μουσείων ως θεματοφύλακες πολιτιστικής κληρονομιάς παρέμεινε, αλλά σταδιακά, εκφράστηκε ένα ενδιαφέρον για βελτίωση του τρόπου διαχείρισης και έκθεσης των συλλογών τους. Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη δεκαετία του '80 έφερε αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης των μόνιμων εκθέσεων, οι οποίες συχνά ήταν θεματικές, ενώ παράλληλα έδιναν έμφαση στον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου και επεδίωκαν να είναι ελκυστικές για το κοινό. Επίσης την εποχή αυτή τα μουσεία κλήθηκαν να ενισχύσουν τον τουρισμό και την εικόνα της Ελλάδας στο εξωτερικό. Από τη δεκαετία του 1990 και εφεξής και σε συνδυασμό με την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 εκσυγχρονίστηκαν και αναβαθμίστηκαν υφιστάμενες μουσειακές υποδομές, οργανώθηκαν μεγάλες επανεκθέσεις όπως στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και ανεγέρθηκαν νέα μουσεία.

Απότοκο της εποχής του εκσυγχρονισμού και του οράματος για ενίσχυση του τουρισμού είναι το Νέο Μουσείο Ακρόπολης η ίδρυση του οποίου όπως είδαμε συνδυάστηκε και με το πάγιο αίτημα για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα. Στο 3^ο κεφάλαιο έγινε μια εκτενής αναφορά στο Μουσείο της Ακρόπολης από την εποχή που αυτό εδραζόταν πάνω στον Ιερό Βράχο, και στο Νέο Μουσείο από τη σύλληψη της ιδέας υλοποίησης του, μέχρι και την ολοκλήρωση της κατασκευής του. Παρά την μεγάλη χρονική απόσταση που έχει το ΝΜΑ από το ΕΑΜ, και το γεγονός ότι ιδρύθηκε σε ένα νέο πλαίσιο, ουσιαστικά ανταποκρίνεται και αυτό σε έναν εθνικό σκοπό. Ο εθνικός σκοπός που υπηρετεί το ΝΜΑ σήμερα έχει διαφοροποιηθεί απ' αυτόν του ΕΑΜ. Τότε

προτεραιότητα αποτελούσε η αφύπνιση της εθνικής συνείδησης και η δημιουργία εθνικής ταυτότητας, ενώ τώρα σκοπός είναι η ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας.

Στο πλαίσιο της νέας πραγματικότητας για τα μουσεία, η ανάγκη για ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας υπάρχει με ένα διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τον 19^ο αιώνα που ιδρύθηκαν. Σήμερα η ανάγκη για αλληλεπίδραση με το κοινό είναι σημαντική γι' αυτό αναλύθηκε η συμβολή των δύο υπό εξέταση μουσείων στην πόλη της Αθήνας. Εξετάσαμε την παρουσία τους στον αστικό ιστό της πόλης και συμμετοχή τους στη βελτίωση του τουρισμού κάνοντας μια σύγκριση ανάμεσα τους.

Εν κατακλείδι δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε μια μονοδιάστατη θεώρηση των δύο αυτών μουσείων. Μπορούμε να πούμε πως και τα δύο μουσεία εξυπηρετούν εθνικά συμφέροντα, τη διαμόρφωση και ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και την υποστήριξη της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα. Ακόμη έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς την κλασική Ελλάδα, στην οποία στηρίχθηκε και στηρίζεται το Ελληνικό Κράτος και η κοινωνία και υπηρετούν και ενισχύουν τον τουρισμό. Το γεγονός και μόνο ότι δεν μπορούμε να εξάγουμε ένα μόνο συμπέρασμα, δείχνει την πλούσια ιστορία κατά την εξέλιξή τους, κάνει ενδιαφέρουσα τη σύγκρισή τους και τα «εκτοξεύει» στην σημερινή εποχή ως σύμβολα και ταυτόχρονα ως πόλους έλξης για την πόλη της Αθήνας, αλλά και ολόκληρης της χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

-Αδαμοπούλου, Μ. (2009, Ιούνιος 28). *Το νέο μουσείο στο μικροσκόπιο*. Τα Νέα. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.tanea.gr/old-page-categories/books/article/4523804/?iid=2>

-Αλεξάκη, Μ. (2011, Ιούνιος 29). *Η επανέκθεση στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*. Πεμπτούσια Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <https://www.pemptousia.gr/2011/06/12132/>

- Ανδρόνικος, Μ. (1974). *Τα Ελληνικά μουσεία*, Αθήνα, σελ 112-148

-Αστραπέλλου, Μ. (2016, Ιούνιος 26). *Ο κήπος με τα αγάλματα*. Το Βήμα. Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου από <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=810261>

-Βελουδής, Γ. (1982). *Ο Jakob Philip Fallmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού*. Αθήνα: Μνήμων.

-Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων*. Αθήνα: Σάκκουλας.

-Γκαζή, Α. (1999). *Από τις Μούσες στο Μουσείο Η ιστορία ενός θεσμού δια μέσου των αιώνων*. Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 70, σελ 43-44

-Γκαζή, Α. (2012). *Εθνικά μουσεία στην Ελλάδα: Όψεις του εθνικού αφηγήματος*. Στο Μπούνια, Α και Γκαζή, Α. (Επιμ). (2012) *Εθνικά μουσεία στη νότια Ευρώπη: Ιστορία και προοπτικές*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο

-Γκαζή, Α. (1999). *Η Έκθεση Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα 1829-1909. Ιδεολογικές αφηρητές- Πρακτικές προσεγγίσεις. Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 73, σελ 45-52

-Γκαζή, Α. (2017). *Το αυτάρεσκο βλέμμα του μουσείου* Μια κριτική ματιά στη μόνιμη έκθεση του Νέου Μουσείου Ακρόπολης, στο Κ. Αρβανίτης, Λ. Γυιόκα, Π. Νίτσιου, Μ. Σκαλτσά και Π. Τζώνος (επιμ.), *Μουσειολογία, αρχιτεκτονική και ιδεολογία: το Μουσείο της Ακρόπολης*, Θεσσαλονίκη: Ζήτη (υπό έκδοση) στο <https://www.researchgate.net/publication/271965139>

-Δέφνερ, Α., & Μεταξάς, Θ. (2010). *Ταυτότητα, εικόνα και μάρκετινγκ των πόλεων: Η περίπτωση της Νέας Ιωνίας στο Νομό Μαγνησίας*. Στο Γ. Ν. Φώτης & Χ. Κοκκώσης (Επιμ.), *Περιφερειακή Επιστήμη και Πολιτική: Ελλάδα και Βαλκάνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη. σελ. 143-165.

-Δημακοπούλου, Α. (2001). *Προβλήματα και προοπτικές της σύγχρονης μουσειολογίας. Η εμπειρία από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, στο Σκαλτσά, Μ. (Επιμ.). (2001). *Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα (Θεωρία και πράξη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου 21-24/11/97)*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον, σελ 73-77.

- Διαμαντόπουλος, Δ. (2009, Ιούνιος 17). *Ο Μεγάλος Περίπατος*. Lifo, ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.lifo.gr/mag/features/1552>

-Καραχάλης, Ν. (2016, Φεβρουάριος 18). *Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση*. Ανακτήθηκε 7 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.citybranding.gr/2016/02/city-branding.html>

-Καραχάλης, Ν. & Δέφνερ, Α. (2011). *Cultural Industries, Creative Clusters and City Branding: The Case of Athens*. Εισήγηση συνέδριο της European Urban Research Association *The City without Limits*. 23-25 Ιουνίου 2011. Κοπεγχάγη

- Κόκκου, Α. (2009). (επανέκδοση). *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*. Αθήνα: Καπόν.
- Κόνσολα, Ν. (2006) *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση.
- Μαστρογιαννίτης, Δ. (2015, Σεπτέμβριος 29). *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Είναι μουσείο του 21^{ου} αιώνα;* athensvoice.gr Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου από http://www.athensvoice.gr/culture/arts/109134_ethniko-arhaiologiko-moyseio-einai-moyseio-toy-21oy-aiona
- Μούλιου, Μ.(2016). *Το Μουσείο Ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο Και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα Από Τη Διεθνή Και Εγχώρια Μουσειακή Πρακτική* σελ. 10-11 στο Πούλιος, Ι. et al (2016). *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Κάλλιπος
- Νόμος 3028/2002, άρθρο 45. παρ 1.
- Νόμος 3525/2007 - ΦΕΚ 16/Α/26-1-2007
- Οδυσσέας. Ιστορικό Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από http://odysseus.culture.gr/h/1/gh152.jsp?obj_id=3249
- Οικονόμου, Μ. (2003). *Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα.*, Αθήνα, Κριτική.
- Ορφανίδη, Α. (2006), *Εισαγωγή στη μουσειολογία και στην προληπτική συντήρηση*, Αθήνα Καρδαμίτσας.
- Παναγιωτόπουλος, Β. (2003). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. 2. Η Οθωμανική κυριαρχία, 1770-1821*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παντερμαλής. Δ. (2017, Φεβρουάριος 6). *Πίσω από κάθε μεγάλο έργο κρύβεται και μια περιπέτεια*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από

<http://www.kathimerini.gr/894924/gallery/epikairothta/ellada/pisw-apo-ka8e-megalo-ergo-kryvetai-kai-mia-peripeteia>

-Παπαγεωργίου, Δ. (2009, Ιούνιος 19). *Έργο... Καραμανλήδων το Μουσείο Ακρόπολης*. Ελευθεροτυπία. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=55672>

-Παπαθανασόπουλος, Γ. (2002. Νοέμβριος 18). *Αντιπαράθεση για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.kathimerini.gr/134335/article/epikairothta/ellada/antipara8esh-gia-to-neo-moyseio-akropolhs>

- Παπαϊωάννου, Γ. & Στεργιάκη, Α., (2013). *Σχολείο - Μουσείο - Ψηφιακός κόσμος. Σύνθεση ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*. Ρόδος,

-Πασχάλη, Δ. (2013, Απρίλιος 27). *Τα κρυμμένα αγάλματα της κατοχής*. Το Ποντίκι. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.topontiki.gr/article/52313/ta-krymmena-agalmata-tis-katohis>

-Πασχαλίδης, Κ. (2013, Μάρτιος 28). *Τα θαμμένα αγάλματα του πολέμου*. Lifo. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.lifo.gr/mag/features/3704>

-Πασχαλίδης, Κ. (2016, Φεβρουάριος 17). *Η ίδρυση, η ιστορία και οι περιπέτειες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, 130 χρόνια λειτουργίας σε μία διάλεξη*. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017, από <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=2617>

- Πλάντζος, Δ. (2010). «*Il n' y a pas de hors-texte*» *Το Μουσείο της Ακρόπολης και τα απόνερα του ιδεαλισμού*. Αθήνα. Τετράδια Μουσειολογίας 7.

- Προεδρικό Διάταγμα 64/2013 - ΦΕΚ 113/Α/20-5-2013.

- Πουρναρά, Μ. (2013, Αύγουστος 4). *Από το πλοίο... στην Ακρόπολη*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.kathimerini.gr/495023/article/politismos/arxeio-politismoy/apo-to-ploio-sthn-akropolh>

- Πρόγραμμα Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2018 από <http://www.arvha.org/sitescd/patmod/gr/iframe.docs.php-s=6E22X7Q2LW&p=&m=&catid=1618&iddoc=3283&l=.htm>

-Σκαλτσά, Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα. Θεωρία και πράξη, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου*, Θεσσαλονίκη 21-24/11/97. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον

-Τζώνος, Π. (2007). *Μουσείο και Νεωτερικότητα*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

-Τιβέριος, Μ. (2009, Ιούνιος 28). *Το Παλιό Αρχαιολογικό Μουσείο της Ακρόπολης*. Το Βήμα. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=275801>

- Φ.Ε.Κ., αριθμ. 22, 16/28 Ιουνίου 1834, ΒΔ της 29ης Απριλίου/11 Μαΐου 1834

-Φωτιάδης, Μ. (2011). *Νέο Μουσείο Ακρόπολης, στοιχεία μελέτης και κατασκευής*. Αθήνα: Μίλητος.

-Χουρμουζιάδη, Α. (2006). *Το ελληνικό μουσείο, ο εκθέτης, το έκθεμα, ο επισκέπτης*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

- Χριστοπούλου, Α. (2009). *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και Νεότερη Ελλάδα*. Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 113.

-Χρυσουλάκη, Σ. (2001) *Μουσεία και Μουσειολογία στην σύγχρονη Ελλάδα στο Μ. Σκαλτσά (επιμ.), Η Μουσειολογία στον 21ο αιώνα (Θεωρία και πράξη,*

Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου 21-24/11/97). Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον, σελ 237-240.

Ξενόγλωσση

- Baniotopoulou, E., (2001). Art for Whose Sake? Modern Art Museums and their Role in Transforming Societies: The Case of the Guggenheim Bilbao. *Journal of Conservation and Museum Studies*. 7, σελ.1-5. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <https://www.jcms-journal.com/articles/10.5334/jcms.7011/>

-Campbell, M. (2007, Νοέμβριος 18). *Vangelis Papathanassiou fights Greek gods of demolition. The Sunday Times*. Ανακτήθηκε 29 Δεκεμβρίου 2017 από <https://www.thetimes.co.uk/article/vangelis-papathanassiou-fights-greek-gods-of-demolition-6b9n8x7s0cw>

-Fyfe, G. (2007). *Sociology and the social aspects of museum*, στο MacDonald, Sh. (ed). *A companion to Museum Studies*. Oxford: Blackwell, σελ. 33-46

-Giebelhausen. M. (2006). *Museum Architecture: A brief history*, στο MacDonald, Sh. (ed). *A companion to Museum Studies*, Oxford, Blackwell, σελ 223-225.

- Mommaas, H. (2004). *Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy*. *Urban Studies* 41(3). σελ. 507

-Pearce. S. (1992). *Museum objects and Collections: A Cultural Study*, Leicester and London University.

-Porter, M. (2005). *Local Clusters in a Global Economy* in Hartley, J. (ed.) *Creative Industries*, Blackwell Publishing, Malden, MA and Oxford.\

-Rydell. R. (2006) *World Fairs and Museums* στο Sharon MacDonald (ed)., *A companion to Museum Studies*, Oxford, Blackwell, σελ 135-151.

-Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Cambridge Mass: Blackwell Publishers ltd. σελ.2.

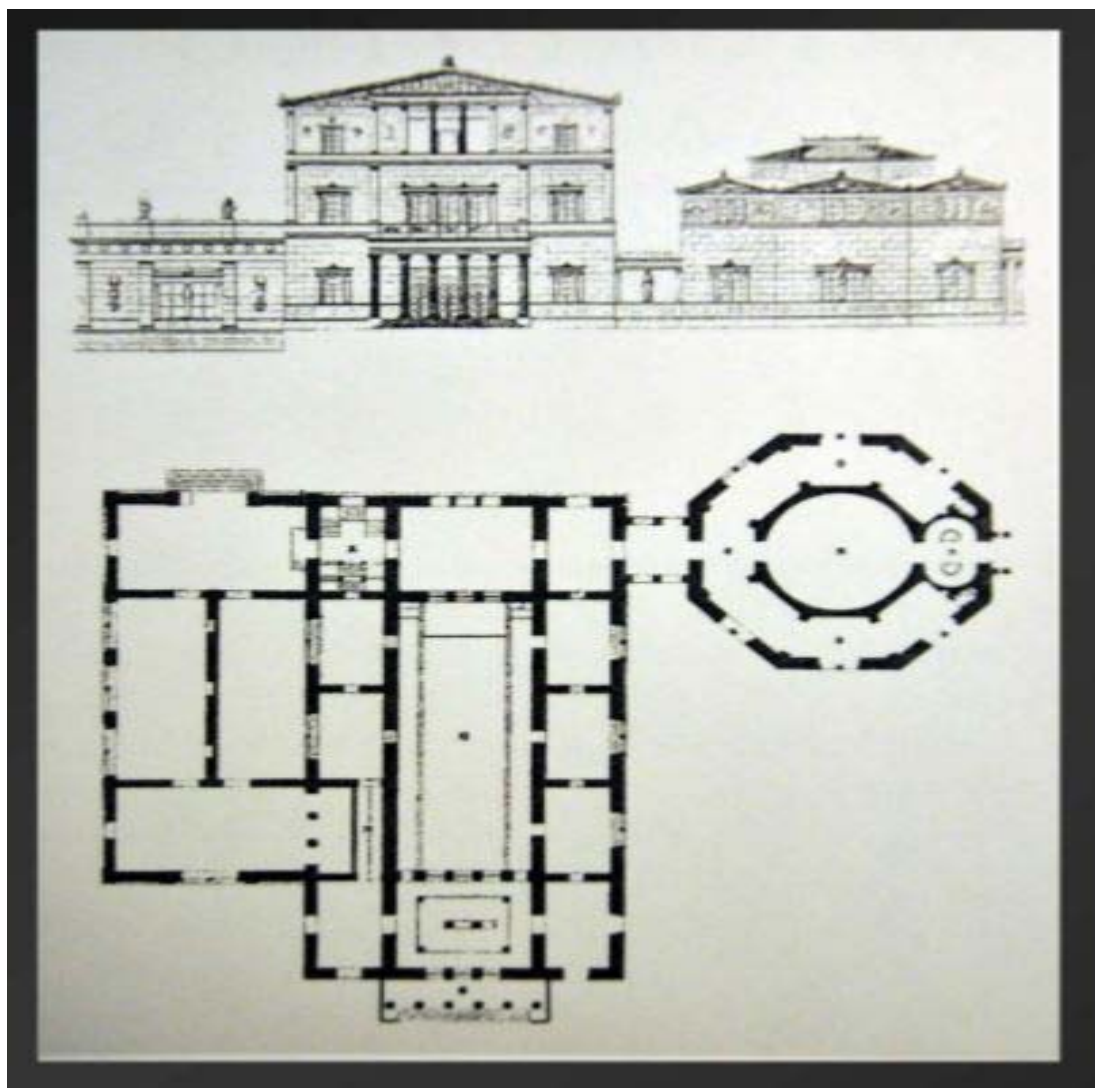
Διαδικτυακές Πηγές

Ελληνική Στατιστική Αρχή: <http://www.statistics.gr/>

Επίσημη ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, τελευταία ανάκτηση 28/12/2017 <http://www.namuseum.gr>

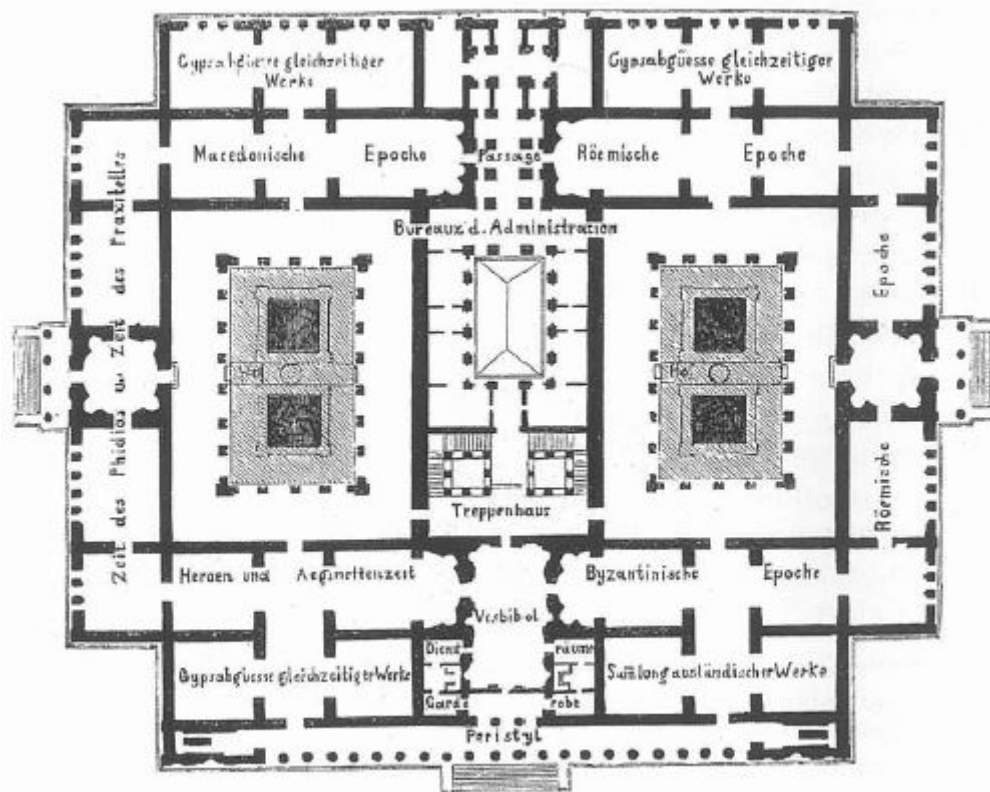
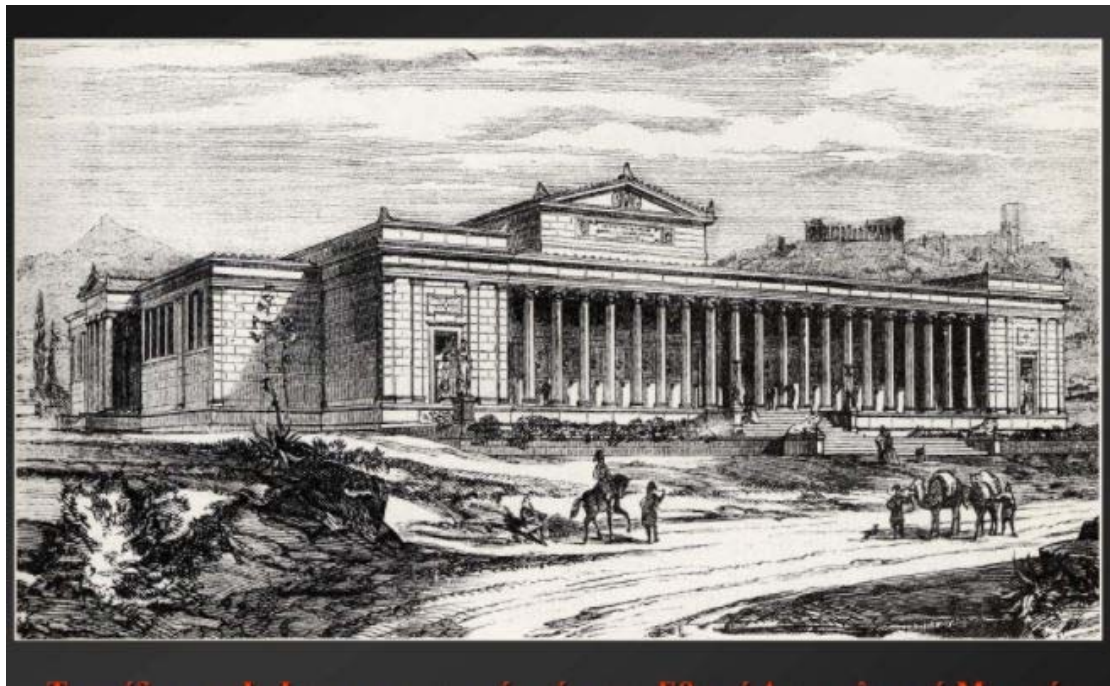
Επίσημη ιστοσελίδα Νέου Μουσείου Ακρόπολης, τελευταία ανάκτηση 28/12/2017 <http://www.theacropolismuseum.gr>

Παράρτημα



Εικόνα 1

Το σχέδιο του Leo Von Kleze για το «Παντεχνείον»
Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



Εικόνα 2

Τα σχέδια του Ludwig Lange για το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
 Πηγή: Κόκκου, Α. (2009). (επανέκδοση). *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*. Αθήνα: Καπόν.



Εικόνα 3

Τα εκθέματα μέχρι και το 1939 σε παρατακτική διάταξη
Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



Εικόνα 4

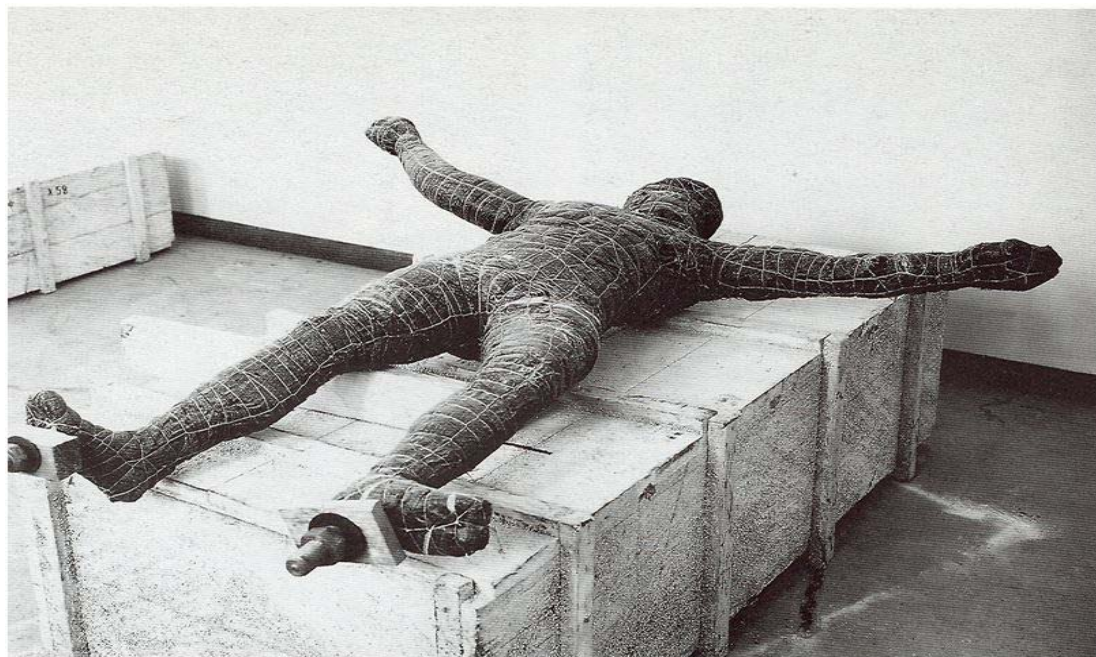
Η απόκρυψη των αρχαιοτήτων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο
Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



Εικόνα 5

Η απόκρυψη των αρχαιοτήτων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

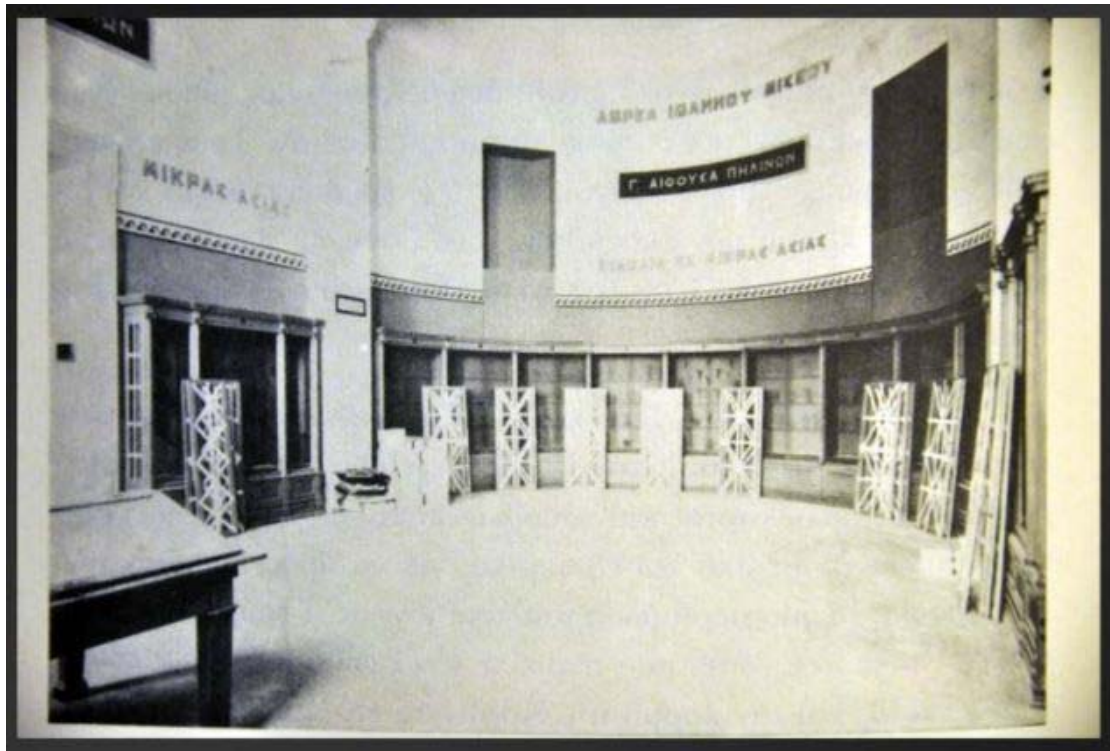
Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



Εικόνα 6

Η απόκρυψη των αρχαιοτήτων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



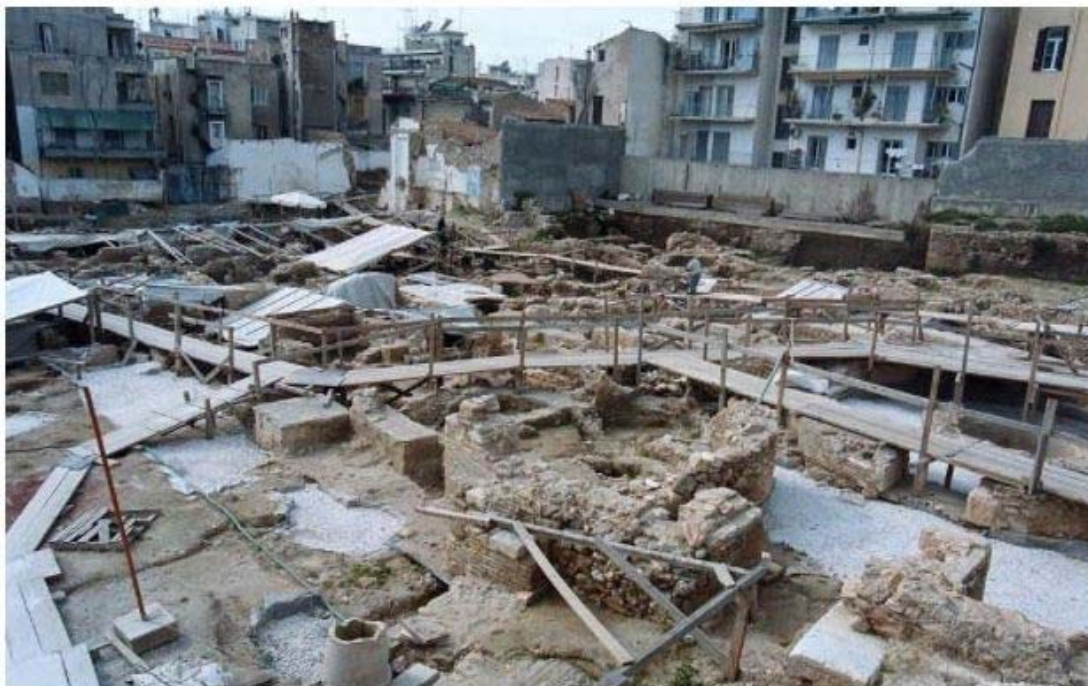
Εικόνα 7

Η άδεια αίθουσα του Μουσείου την Δευτέρα 28 Απρίλη 1941
Πηγή: Ιστοσελίδα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου,
http://www.namuseum.gr/museum/photo_archive-gr.html



Εικόνα 8

Τα σωζόμενα αρχαία ανάμεσα στα θεμέλια του κτιρίου
Πηγή: Tripadvisor



Εικόνα 9
Το οικόπεδο Μακρυγιάννη κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών εργασιών
Πηγή: Η Καθημερινή



Εικόνα 10
Η οπτική επαφή με το μνημείο από την περιστρεφόμενη αίθουσα Παρθενώνα
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 11

Η αίθουσα Παρθενώνα

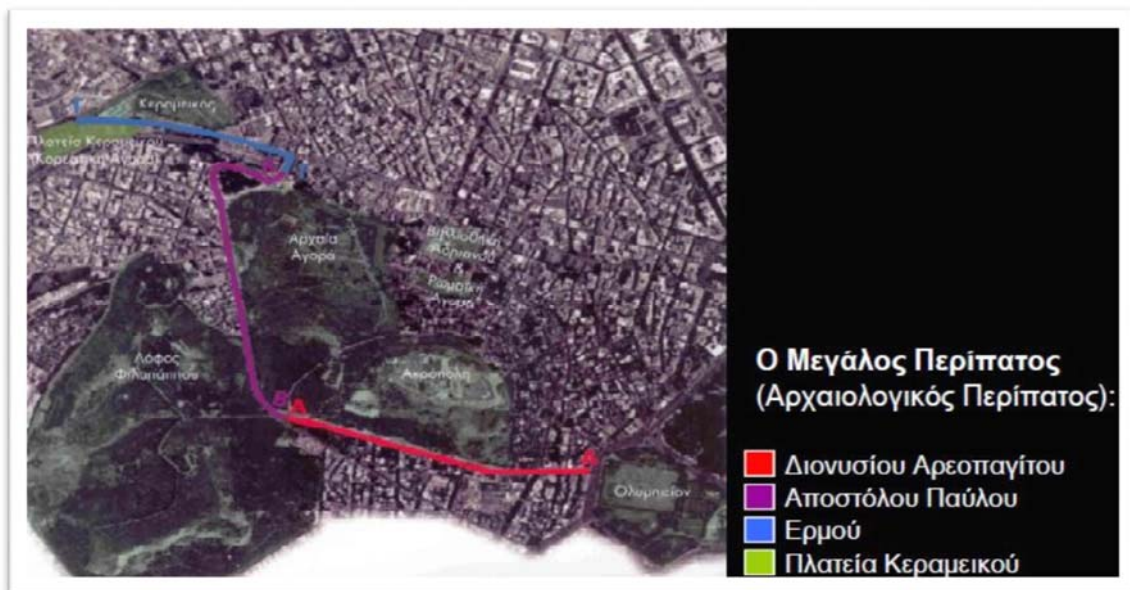
Πηγή: Ιστοσελίδα Νέου Μουσείου Ακρόπολης,
<http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/i-aithoysa-toy-parthenona>



Εικόνα 12

Το παιδί του Κριτίου

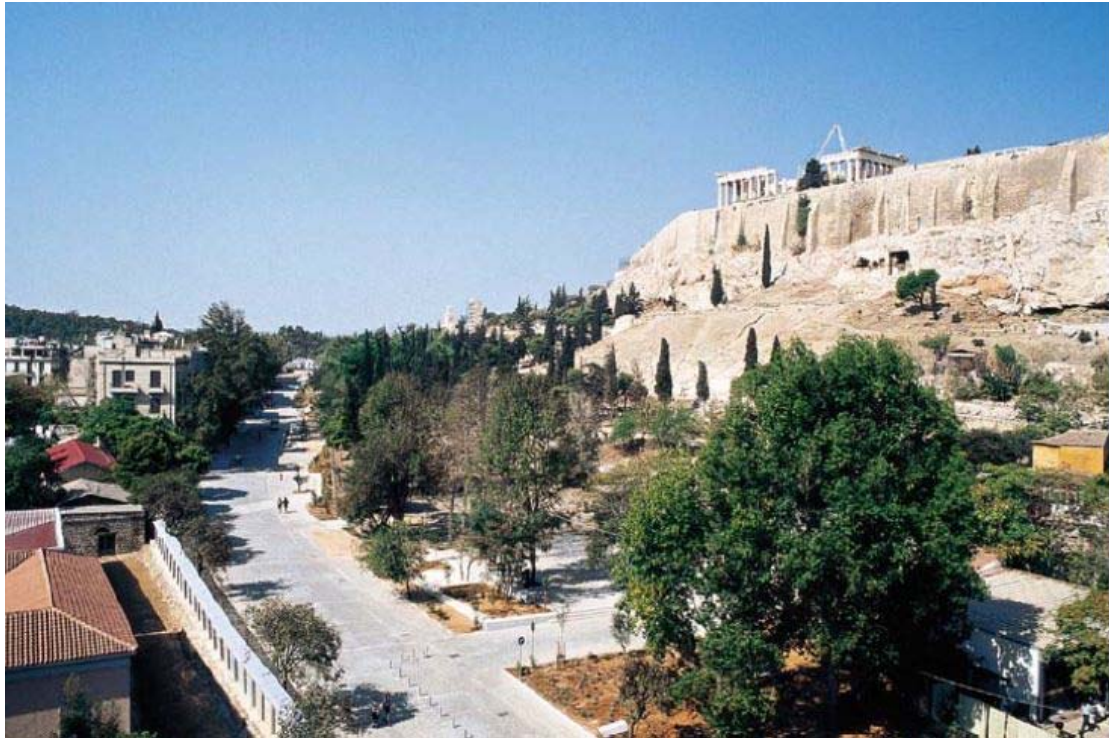
Πηγή: Ιστοσελίδα Νέου Μουσείου Ακρόπολης,
[http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/i-akropoli-meta-toys-persikoys-
polemoys](http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/i-akropoli-meta-toys-persikoys-polemoys)



Εικόνα 13
 Το έργο του Μεγάλου Περιπάτου
 Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 14
 Η οδός Διονυσίου Αρεοπαγίτου πριν την πεζοδρόμηση
 Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 15
Η οδός Διονυσίου Αρεοπαγίτου μετά την πεζοδρόμηση
Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 16
Η οδός Αποστόλου Παύλου πριν την πεζοδρόμηση
Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 17
Η οδός Αποστόλου Παύλου μετά την πεζοδρόμηση
Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 18
Η οδός Αποστόλου Παύλου στο ύψος της Ηρακλειδών πριν την πεζοδρόμηση
Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 19
Η οδός Αποστόλου Παύλου στο ύψος της Ηρακλειδών μετά την πεζοδρόμηση
Πηγή: ΕΑΧΑ



Εικόνα 20
Το Επιγραφικό Μουσείο στα «σπλάχνα» του ΕΑΜ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 21
Το Ακροπόλ Παλλάς
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 22
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πηγή: Ιστοσελίδα Ε.Μ.Π.,
<https://www.ntua.gr/el/schools/item/4-school-of-architecture>



Εικόνα 23
Πολυκατοικία Παπαλεονάρδου
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



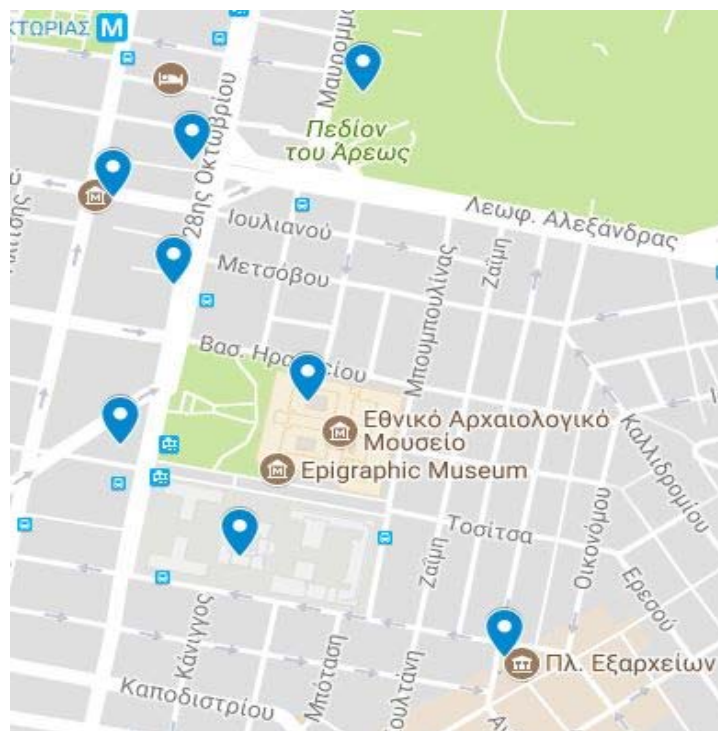
Εικόνα 24
Οικία Ιασωνίδη
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 25

Ελληνικό Μουσείο Αυτοκινήτου

Πηγή: Ιστοσελίδα Ελληνικού Μουσείου Αυτοκινήτου,
<http://www.hellenicmotormuseum.gr/el/venue-hire/venue-detail/>



Εικόνα 26

Χάρτης με το εν δυνάμει Cultural Cluster της Πατησίων
Πηγή: Ιδία επεξεργασία



Εικόνα 27
Εξωτερική άποψη του ΝΜΑ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 28
Ο περιβάλλοντας χώρος πρασίνου του ΝΜΑ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



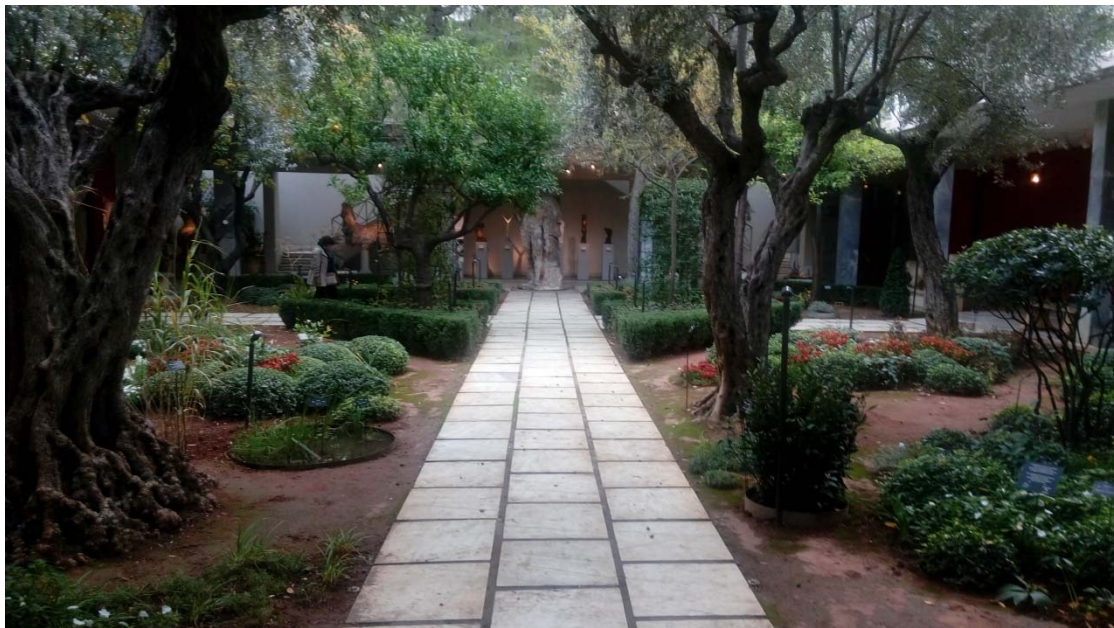
Εικόνα 29
Το Πωλητήριο Εντύπων του ΝΜΑ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 30
Το Καφέ του ΝΜΑ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



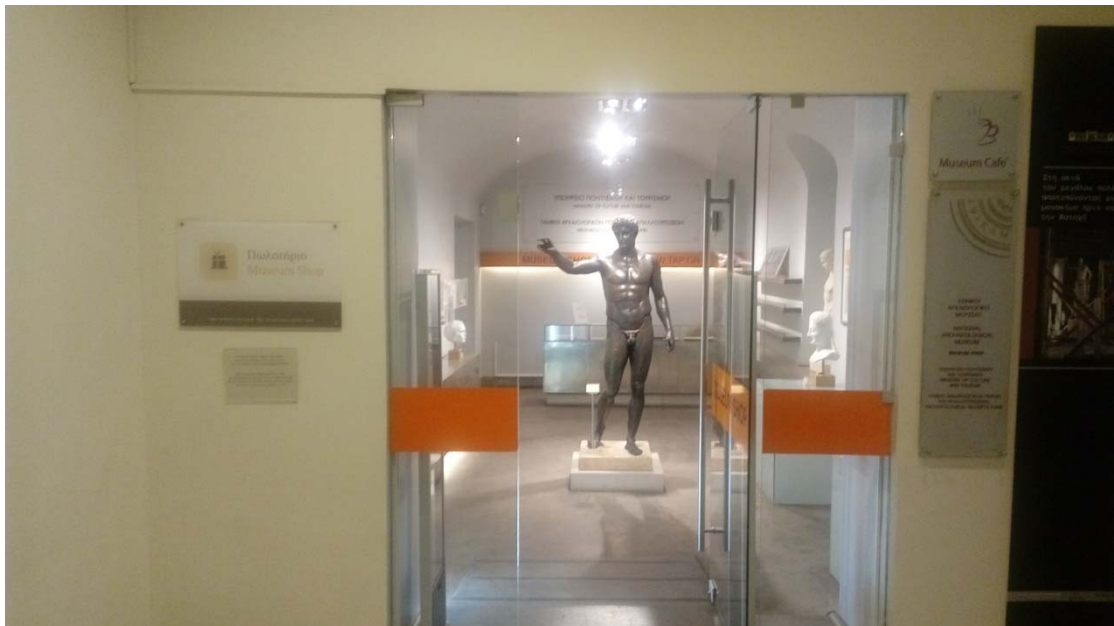
Εικόνα 31
Εξωτερική άποψη του ΕΑΜ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 32
Το αίθριο του ΕΑΜ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 33
Το καφέ του ΕΑΜ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικόνα 34
Το Πωλητήριο του ΕΑΜ
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

I. ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ					
Μουσεία - Αρχαιολογικοί Χώροι	2014	2015	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ- ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ		Μεταβολή 2016/2015
			2015	2016	
Γενικό σύνολο επισκεπτών (Α+Β)	14.107.303	14.725.895	14.725.895	14.040.961	-4,7%
A. Μουσεία (Γ+Ε)	4.154.142	4.405.842	4.405.842	4.476.288	1,6%
Μουσείο Ακρόπολης	1.377.409	1.510.615	1.510.615	1.406.096	-6,9%
Εθνικό Αρχαιολογικό	459.115	476.754	476.754	447.093	-6,2%
Αρχαία Ολυμπία	134.976	135.972	135.972	124.136	-8,7%
Παλάτι Ιπποτών (Ρόδου)	258.906	251.091	251.091	237.361	-5,5%
Ηρακλείου (Κρήτης)	198.942	201.657	201.657	355.237	76,2%
Ρόδου	79.878	87.824	87.824	71.623	-18,4%
Δελφών	190.314	205.369	205.369	166.091	-19,1%
Λοιπών μουσείων	1.454.602	1.536.560	1.536.560	1.668.651	8,6%
B. Αρχαιολογικοί χώροι (Δ+Ζ)	9.953.161	10.320.053	10.320.053	9.564.673	-7,3%
Επιδαύρου ⁽¹⁾	416.323	443.565	443.565	375.437	-15,4%
Ακρόπολεως Μυκηνών και Θησαυρού Ατρέα	377.336	402.565	402.565	342.854	-14,8%
Ακρόπολεως Αθηνών	1.563.434	2.043.868	2.043.868	1.807.580	-11,6%
Σουνίου	203.269	236.285	236.285	222.800	-5,7%
Ακρόπολεως Λίνδου	630.042	580.875	580.875	421.070	-27,5%
Καμείρου (Ρόδου)	177.859	152.204	152.204	111.799	-26,5%
Αρχαία Ολυμπία	464.990	439.836	439.836	423.424	-3,7%
Κνωσού (Κρήτης)	670.499	632.288	632.288	611.455	-3,3%
Φαιστού (Κρήτης)	105.643	94.689	94.689	77.071	-18,6%
Αρχαία Κορίνθου ⁽¹⁾	161.819	141.490	141.490	153.307	8,4%

Πίνακας 1
Αριθμός Επισκεπτών ΕΑΜ και ΝΜΑ ανά έτος (Ιανουάριος – Δεκέμβριος)
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ
2016	480 812
2015	476 792
2014	469 200
2013	463 722
2012	304 637
2011	202 857
2010	246 876
2009	307 289

Πίνακας 2
Εισιτήρια ΕΑΜ ανά έτος (Ιούνιος – Μάιος)
Ίδια επεξεργασία
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ
2016	1.475.022
2015	1.425.100
2014	1.460.135
2013	1.161.555
2012	1.036.059
2011	1.143.886
2010	1.309.859
2009	1.950.539

Πίνακας 3
Εισιτήρια ΝΜΑ ανά έτος (Ιούνιος – Μάιος)
Ιδία επεξεργασία
Πηγή: Annual Reports ΝΜΑ